

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Dana RUSLANKYZY

DEMOKRASİ VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ
KAVRAMI: KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ

Gazetecilik Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Dana RUSLANKYZY

DEMOKRASİ VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ
KAVRAMI: KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ŞEKER

Gazetecilik Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Dana RUSLANKYZY'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Gazetecilik Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. N.Tülay BEKTAŞ

(İmza)

Üye (Danışmanı): Prof. Dr. Mustafa ŞEKER

(İmza)

Üye: Doç. Dr. Şeyfi KILIÇ

(İmza)

Tez Başlığı:	Demokrasi ve Basın Özgürlüğü Kavramı: Kazakistan Örneği
--------------	---

Tez Savunma Tarihi : 02/07/2024

Mezuniyet Tarihi : 18/07/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Demokrasi ve Basın Özgürlüğü Kavramı: Kazakistan Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Dana RUSLANKYZY

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Dana RUSLANKYZY
Öğrenci Numarası	202152051505
Anabilim Dalı	Gazetecilik
Programı	
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof.Dr.Mustafa Şeker
Yüksek Lisans Tez Başlığı	DEMOKRASİ VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI: KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2413844328
Rapor Tarihi	08.07.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %6 Alıntılar dahil: %5
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 123 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa ŞEKER	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	i
KISALTMALAR LİSTESİ	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMLARI VE ONLARIN İLİŞKİSİ

1.1. Kavramsal Olarak Demokrasi	3
1.1.1. Demokrasi Düşüncesinin Tarihi Gelişimi	6
1.1.2. Demokrasinin Temel İlkeleri	11
1.1.3. Demokrasinin Uygulanma Şekilleri	14
1.2. Kavram Olarak Basın Ve Basın Özgürlüğü	16
1.2.1. Basın Kavramı	16
1.2.2. Basın Özgürlüğü Kavramı	18
1.2.3. Basın Özgürlüğünün Unsurları ve Sınırları	23
1.3. Basın Özgürlüğünün Çeşitli Uluslararası Belgelerde Yer Alması	25
1.4. Medya Ve Demokrasi İlişkisi	28

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN MEDYASI VE DEMOKRASİ

2.1. Kazakistan'da Demokrasi	32
2.1.1. Ülkedeki Demokrasi, Seçim süreleri ve Partiler	32
2.1.2. Ülkenin Demokratik Düzeyine Analiz	38
2.1.3. Uluslararası Araştırmalarda Kazakistan'daki Demokrasi Düzeyi	40
2.2. Kazakistan Medyası Ve Gelişim Süreci	48
2.2.1. Sovyet Döneminden Önce Kazakistan Medyası	48
2.2.2. Sovyet Dönemindeki Kazakistan Medyası	52
2.2.3. Bağımsızlıktan Sonra Medyanın Gelişimi	55
2.3. Kazakistan'daki Medya Ve Demokrasi Yapısı	57
2.3.1. Kazakistan'daki Basın Kuruluşları ve Örgütler	57
2.3.2. Kazakistan'da Basın Özgürlüğü	61
2.3.3. Basın Kanunu. Medya ve Gazetecilerin Genel Hakları	63
2.3.4. Medyaya ve Gazetecilere Yapılan Baskılar	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZAKİSTAN BASINLARINDAKİ HABERLERİN SÖYLEM ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı	90
3.2. Araştırmanın Önemi	90
3.3. Araştırmanın Varsayımı	90

3.4. Yöntem	90
3.5. Bulgular	93
3.5.1. Nursultan Nazarbayev'in İstifa Etmesi İle İlgili Haberlerin Analizi.....	94
3.5.2. Karim Masimov'un Tutuklanması ile İlgili Haberlerin Analizi	97
3.5.3. 2022 Ocak Olayları Sırasındaki Haberlerin Analizi.....	100
SONUÇ	107
KAYNAKLAR.....	109
ÖZGEÇMİŞ	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Demokrasinin Etkinliğini Etkileyen Faktörler	41
Tablo 2.2 Seçmen Katılımına Göre Değerlendirme	42
Tablo 2.3 Dünya Özgürlük Endeksi - 2024.....	44

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AEB: Avrupa Ekonomik Birliği

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AIHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

DDos: Distributed Denial of Service

DVD: Digital Versatile Disc

İDEA: International Institute for Democracy and Electoral Assistance/ Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Enstitüsü

İWPR: Institute for War and Peace Reporting

MÖ: Milattan Önce

RTRK: Radio and Television of Kazakhstan

SHS: Sinesli Hakları Sözleşmesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TV: Televizyon

USPD: Uluslararası Sosyal Demokrat Parti

VCD: Video Compact Disc

vb: Ve benzeri

vd: Ve değerleri

ÖZET

Bu tez, demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının Kazakistan örneğindeki ilişkisini incelemektedir. İki ana bölümden oluşan tez, demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının kapsamlı bir literatür taramasını ve Kazakistan'ın demokratik yapısı ile medya ortamının analizini içermektedir.

Birinci bölüm, demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesine adanmıştır. Demokrasinin tarihsel gelişimi, temel ilkeleri ve farklı uygulama biçimleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Aynı şekilde, basın ve basın özgürlüğü kavramları da tanımlanmış ve basın özgürlüğünün unsurları, sınırları ve uluslararası belgelerdeki yeri üzerinde durulmuştur. Bu bölüm ayrıca medya ve demokrasi arasındaki ilişkiyi inceler.

İkinci bölüm, Kazakistan'daki demokratik süreci ve medya ortamının gelişimini ele almaktadır. Kazakistan'daki demokrasi düzeyi, seçim süreçleri, partiler ve uluslararası araştırmalardaki konumu incelenmiştir. Sovyet döneminden önce, Sovyet döneminde ve bağımsızlık sonrası Kazakistan medyasının evrimi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca, Kazakistan'daki basın kuruluşları, basın özgürlüğü, basın kanunu ve medyaya yapılan baskılar incelenmiştir.

Üçüncü bölüm, Kazakistan medyasındaki haberlerin söylem analizini gerçekleştirmektedir. Bu bölümde kullanılan yöntemler açıklanmış ve farklı haberlerin söylem analizi yapılmıştır.

Sonuç olarak, bu tez, Kazakistan'da demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının ilişkisini anlamaya yönelik kapsamlı bir çalışmayı temsil etmektedir. Tezin bulguları, Kazakistan'ın demokratik yapısının güçlendirilmesi ve medya özgürlüğünün desteklenmesi için önemli öneriler sunmaktadır. Kazakistan'da medya özgürlüğü ve demokrasi konusundaki mevcut zorluklarla birlikte, umut verici gelişmelerin de yaşandığı görülmektedir. Kazakistanlılar için daha özgür ve demokratik bir medya ortamı sağlanması, ülkenin demokratik gelişimi için önemli bir adım olacaktır. Ancak, Kazakistan'da basın özgürlüğü hala belirsizliklerle dolu bir konudur. Bazı özgürlükler ve bağımsız medya kuruluşları olmasına rağmen, hükümetin etkisi altında kısıtlamalar ve baskılar devam etmektedir. Kazakistan'daki medya ortamının daha geniş bir demokratik reform sürecinin parçası olarak geliştirilmesi ve basın özgürlüğünün güvence altına alınması için daha fazla çaba gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Kazakistan, demokrasi, basın özgürlüğü, medya, söylem analizi, demokratik süreç, basın kuruluşları, baskı, haber.

SUMMARY

DEMOCRACY AND FREEDOM OF THE PRESS CONCEPT: KAZAKHSTAN EXAMPLE

This thesis examines the relationship between the concepts of democracy and press freedom in the case of Kazakhstan. The thesis, which consists of two main parts, includes a comprehensive literature review of the concepts of democracy and press freedom and the analysis of Kazakhstan's democratic structure and media environment.

The first part is dedicated to a detailed examination of the concepts of democracy and press freedom. The historical development of democracy, its basic principles and different forms of implementation are discussed in detail. Likewise, the concepts of press and press freedom are defined and the elements of press freedom, its limits and its place in international documents are emphasized. This chapter also examines the relationship between media and democracy.

The second part deals with the democratic process and the development of the media environment in Kazakhstan. The level of democracy in Kazakhstan, election processes, parties and its position in international research were examined. The evolution of Kazakhstan media before the Soviet period, during the Soviet period and after independence is discussed in detail. Additionally, press organizations, press freedom, press law and pressures on the media in Kazakhstan were examined.

The third chapter carries out the discourse analysis of news in Kazakhstan media. In this section, the methods used are explained and a discursive analysis of different news stories is made.

In conclusion, this thesis represents a comprehensive study aimed at understanding the relationship between the concepts of democracy and press freedom in Kazakhstan. The findings of the thesis provide important recommendations for strengthening the democratic structure of Kazakhstan and supporting media freedom. Providing a freer and democratic media environment for Kazakhstanis will be an important step for the democratic development of the country. Although there are some freedoms and independent media outlets, restrictions and oppression continue under the influence of the government. Further efforts are needed to improve the media environment in Kazakhstan as part of a broader process of democratic reform and to guarantee freedom of the press.

Key Words: Kazakhstan, democracy, press freedom, media, discourse analysis, democratic process, press organizations, pressure, news.

ÖNSÖZ

Üç yıl önce Kazakistan'dan Türkiye'ye gelerek gazetecilik alanında yüksek lisans eğitimi almaya karar verdiğimde, böyle bir tezin yazılacağını tahmin etmemiştim. Ancak yakın çevremden aldığım destek ve motivasyon sayesinde başarılı olabileceğime inandım.

Bu sebeple, eğitim aldığım ve akademik kariyerime adım atmamı sağlayan Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'ndeki tüm öğretim üyelerine teşekkürlerimi sunmak isterim.

Tezin yazım sürecinde bana rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Mustafa ŞEKER'e özellikle teşekkür etmek isterim. Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam süresince bana yol gösterdiği, desteklediği ve beni motive ettiği için hocama şükranlarımı sunarım. Deneyimlerini ve bilgisini paylaşarak çalışmalarına farklı perspektifler kazandıran, sevgi dolu yaklaşımıyla ilgilenen ve birlikte çalışmaktan keyif aldığımı danışmanıma minnettarım.

Türkiye'de eğitim alma fırsatını sağlayan ve kişisel gelişimime katkıda bulunan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na şükranlarımı sunarım.

Türk dilini öğrenme ve Türk kültürüne aşinalık kazanmam konusunda yardımcı olan Akdeniz Üniversitesi TÖMER hocalarım Meryem YILMAZ KARACA, Emre KAYASANDIK ve Nami ERDOĞAN'a teşekkür etmek isterim.

Ayrıca, hayatım boyunca beni destekleyen, eğitimin önemini vurgulayan ve bilime olan ilgimi besleyen babam Ruslan BATURBAYEV ve annem Ainur CHİNALİYEVA'ya teşekkür etmek isterim. Anneanneme, dedeme ve üç kız kardeşime, her konuda yardımcım olan kocam Dauren SYBANBAY'a da minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Dana RUSLANKYZY

Antalya, 2024

GİRİŞ

Demokrasi, toplumun özyönetim arzusunu ve kolektif karar almayı bir araya getiren bir yönetim yapısıdır. Ancak demokrasi siyasal bir sistem olarak kabul edilmez. Bu, insan özgürlüğünün dinamik bir tezahürüdür, kişinin ortak kader yolunda kendi sesinin varlığıdır. Demokrasi kavramı, halkın elindeki karmaşık iktidar mekanizmalarını ve yönetimin ritmini şekillendiren dürtülerini bilimsel olarak ortaya koymaktadır.

Çağdaş toplumların yönetişimin ulaştığı zirve noktası olarak kabul edilen demokrasi, üzerinde en çok tartışılan ve konuşulan kavramlardan biridir. Onu çevreleyen kapsamlı söylemlere rağmen, özü ve özellikleri konusunda oybirliğiyle bir fikir birliğine varmak hala zordur. Bu yorum farklılıkları, bireylerin kendi şartlarına, ideolojik duruşlarına ve bakış açılarına göre demokrasiye farklı anlamlar yüklemelerinden kaynaklanmaktadır.

Dahlin(2001:22) dediğine göre demokrasiyi çevreleyen yoğun tartışmalar, farklı çağlarda anlamların çokluğuna ve farklı uygulamalara katkıda bulunmaktadır.

Günümüzde, demokrasi ve basın özgürlüğü, birçok ülkenin siyasi ve toplumsal gelişiminde merkezi bir rol oynamaktadır. Basın özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel taşlarından biri olarak kabul edilirken, demokrasi de vatandaşların ifade özgürlüğü ve bilgiye erişimini güvence altına alarak sağlıklı bir medya ortamını teşvik eder.

Ancak, birçok ülkede olduğu gibi, Kazakistan'da da medya özgürlüğü ve demokrasi konuları karmaşık ve tartışmalıdır. Kazakistan'da basın özgürlüğüne ilişkin endişeler, ulusal ve uluslararası düzeyde birçok kesimin dikkatini çekmektedir. Ülkede medya ortamının karmaşıklığı ve basın özgürlüğünün sınırlı olması, demokratik süreçleri etkilemekte ve toplumun genel demokratik yapısını zayıflatmaktadır.

Kazakistan, uzun yıllar boyunca Sovyet yönetimi altında kalmış ve bu süreçte demokrasiye geçişte çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Sovyet döneminde demokratik değerlerin ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması, ülkenin demokratik gelişimini olumsuz etkilemiştir. Bağımsızlık kazanılmasının üzerinden henüz 33 yıl geçmiş olmasına rağmen, Kazakistan tam anlamıyla demokratik bir yapıya ulaşamamıştır. Bu dönemde medya özgürlüğünün kısıtlanması, devletin yayın politikası ve bilgiye erişim eksikliği gibi faktörler, ülkedeki demokratik süreci olumsuz etkilemiştir. Gazetecilere ve medya çalışanlarına uygulanan baskılar, demokrasiyi ve ifade özgürlüğünü tehdit etmektedir.

Bu tez, Kazakistan'da demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının ilişkisini incelemeyi ve ülkedeki mevcut durumu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kazakistan'ın medya

ortamının incelenmesi, ülkenin demokratik gelişimi açısından önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu çalışmanın sonuçları, Kazakistan'ın demokratikleşme sürecine ilişkin daha derinlemesine bir anlayış sağlamak ve gelecekteki politika önerilerine katkıda bulunmak amacıyla önemli olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMLARI VE ONLARIN İLİŞKİSİ

1.1. Kavramsal Olarak Demokrasi

Erdoğan(1997:174) demokrasiyi, çağdaş siyaset teorisinde geniş çapta benimsenen temel bir kavram olarak öne çıkartmaktadır. Bu kavram İlk olarak Antik Yunan döneminde ortaya çıkmıştır. Özellikle Atina şehir devletlerinde kısmen uygulanmıştır. Ancak ortaçağ boyunca etkisini kaybetmiş ve yeniden canlanması için yeniçağ ve aydınlanma dönemini beklemek gerekmiştir.

Schmidt (2002:22) ise Demokrasi kelimesi, Yunanca kökenli özel bir ifade olarak tanımlanmaktadır. "Demos" kelimesi, halk, halk kitlesi veya tam yurttaşlık anlamına gelirken, "kratein" ise egemen olmak veya iktidar kullanmak gibi anlamlar içermektedir. Sosyal bilimler sözlüğüne göre demokrasi, sosyal yükümlülükler taşıyan kararların, bu kararlara uyması beklenen veya zorlananların niyetlerini yansıtacak şekilde şekillendirildiği bir yönetim modeli olarak açıklanmaktadır.

Abraham Lincoln bu kavramı "Halkın, halk için ve halkın hükümeti" olarak tanımlamaktadır. Bu kısa tanım, "halk" teriminin üç kez tekrarlandığı demokrasinin özünü özetlemektedir.

Temelde demokrasi, hem yöneten hem de yönetilen bireylerin etrafında döner ve herhangi bir yönetimin varlığının temelini oluşturmaktadır. Bu kavramsallaştırma üç temel ilkeye yol açmaktadır. Demokrasi, hükümetin vatandaşlarının siyasi temsili yoluyla şekillendiği ve halkın rızasını koruduğu sürece otoriteyi sürdürdüğü meşru ve adil bir yönetim biçimi olarak durmaktadır. Başgilin(1961:39) araştırmalarına göre demokratik sistemlerde bireyler, kapsayıcılık ve sivil katılım duygusunu geliştirerek, siyasi alana aktif olarak katılma konusunda koşulsuz yeteneğe sahip olmalıdır. Bu formülasyon demokrasinin çeşitli yönlerini ve temel özelliklerini ifade etmektedir. Demokrasi halkın kendisinden gelir, halk tarafından ve halkın çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Demokrasinin "halk için" güç olarak nitelendirilmesi, demokrasinin siyasi ve toplumsal hareket yoluyla ulaşılabilecek devletin hedefi olarak anlaşıldığı bir perspektifi akla getirmektedir.

Dahası demokrasi, yalnızca insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almakla kalmayıp aynı zamanda bunların sürekli evrimine ve gelişmesine de açık bir sistem olarak işlemektedir. Hizmet verdiği kişilerin gelişen ihtiyaçlarına ve isteklerine uyum sağlayan dinamik bir çerçeve olarak hizmet etmektedir.

Demokrasinin hükümeti halkla buluşturduğunu öne sürmektedir. Bu bağlantının halkın gücü, halktan gelenlerin gücü ve halkın çıkarları doğrultusundadır.

Demokrasinin doğasına ilişkin tartışmalar üç soruyu ele almaktadır: “Halk nedir ve siyasal iktidar ne kadar geniş bir alana dağıtılmalıdır?”; “İnsanlar kendilerini mi yönetmeli yoksa bu görevi toplumu temsil ettiğini iddia eden siyasetçilere ve siyasi partilere mi emanet etmeli?”; “Demokratik süreçte hangi konular kolektif çözüme tabidir?”.

MÖ 5. yüzyılda ortaya çıkan demokrasi kavramı, yaklaşık bir yüzyıl öncesine kadar öne çıkan bir siyasal kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Bu dönem boyunca demokrasiden söz edilmesi tipik olarak onun siyasal tezahürünü ima etmiştir.

Etimolojik olarak "halkın gücü" veya "halka ait olan güç"ten kaynaklanmaktadır. H. Kelsen'e göre bu, iktidarın nesnesi ile öznesinin, yani yönetenler ile yönetilenlerin yakınlaşmasına işaret etmektedir. Duverger bunu, yöneticilerin yönetilenler tarafından adil ve engelsiz seçimler yoluyla seçildiği bir sistem olarak nitelendirmektedir.

Ateş (1994:9) demokrasiyi büyüleyici bir terim, tüm ikilemlerimizi çözme potansiyeli taşıdığına inandığımız bir tür büyü, yani yakalanması zor her derde deva olarak nitelendirmektedir. Bizi kuşatan toplumlarda demokrasi bir ideal olarak yankı bulmaktadır ve çoğunluğun beğenisini kazanmaktadır. Ancak demokrasinin öngörüldüğü şekilde gelişmesi için salt algı yeterli değildir. Bireylerin tüm değer ve niteliklerini içselleştirmesini gerekmektedir. Demokrasinin canlılığı vatandaşların çoğunluğunun onun değerini kavramasına bağlıdır. Bu farkındalığın geliştirilmesinde en önemli faktörler aile, okul, akran grupları, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, siyasi partiler, medya ve daha fazlasını içeren temel değişkenlerdir. Bu faktörler arasında hem okulun hem de ailenin ayrı bir önem taşıdığı dikkat çekmektedir.

Ünlü filozof Locke, toplumun kendi siyasal düzenini kurması, yasalarını oluşturması ve kanunları uygulamakla görevli yetkilileri seçmesi durumunda, hükümetin demokratik olduğunu düşünmektedir. Bir başka düşüncede olan Lipset (1964:25), demokrasiyi, anayasaya göre hükümet yetkililerini değiştirmeye yönelik düzenli fırsatlar sağlayan siyasal bir çerçeve olarak tanımlamaktadır. Bunu, halkın önemli bir kısmının siyasal rakipler arasından seçim yaparak önemli kararlar üzerinde nüfuz sahibi olmasını sağlayan sosyal bir mekanizma olarak algılamaktadır.

Demokrasiyle yönetilen toplumlarda demokratik ilkeleri benimseyen bireyler sistemin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bilgen'e (1994:27) göre demokrasi, bileşenlerinin demokratik düşünceye sahip insanlar olması durumunda gelişir. Demokratik bir birey, bağımsızlık sevgisi, özgürlük, özerk karar verme, eleştirel düşünme, düşünce ve duyguların

açık bir şekilde ifade edilmesi, hoşgörü, kaba güce karşı çıkma, söylem coşkusu, bireysel farklılıklara saygı, yenilikçilik, değişime uyum sağlama, hem kişisel yeteneklere hem de insanlığa olan güvendir.

Demokrasinin gerçek anlamda ayakta kalabilmesi için temel değer ve niteliklerinin vatandaşlar tarafından içselleştirilmesi ve bir yaşam felsefesine dönüştürülmesi gerekmektedir. Myung (1999:250), demokrasinin etkililiğinin toplumsal üyelerin davranışlarının demokratik yeterliliğine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla sağlam bir demokrasi, bu değerlerin bireysel yaşamların dokusuna gerçek anlamda entegre edilmesini gerektirmektedir.

Modern araştırmacılar, demokrasinin klasik tanımı olan demokrasinin ikna edici olmadığı, çünkü halkın çokluğu nedeniyle ülkeyi yönetemeyeceği konusunda hemfikirdir. Bugün, gerçek güç ve etki araçlarının vatandaşları temsil eden bireyler ve kurumlarda olduğu açıktır. Halkın iktidar kaynağı olarak hareket etmesi ve hükümet organlarının eşit siyasi haklara sahip vatandaşlar tarafından seçim usulüyle oluşturulması demokrasi açısından temel önemdedir. Bu nedenle modern siyaset biliminde demokrasinin yorumu oldukça geniştir.

Siyaset biliminde, bu olguyu incelerken, öncelikle, hükümet gücünün kaynaklarına ve hizmet ettiği hedeflere göre belirlenen bir hükümet biçimi olarak demokrasinin incelenmesine ve ikinci olarak, oluşum prosedürlerine odaklanırlar. Huntington (2011:16), demokrasiyi iktidarın kaynağına veya hükümetin amacına göre tanımlarken belirsizlik ve yanlışlığın ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Bu nedenle araştırmacılar, demokratik siyasi pratiğin ana akımına uyan prosedürel bir demokrasi tanımını tercih etmektedir. Demokrasi, hükümet içinde, toplum içinde ve hükümet ile toplum arasında sosyal kalkınmanın hedefleri, bunlara ulaşmanın yolları ve kaynakların dağıtımı konusunda karmaşık ve düzenli bir müzakere sistemi oluşturan belirli bir prosedür ve işleyiş sonucu ile ayırt edilir.

Çoğulcu demokrasi modelleri üzerine araştırmaların öncüsü Robert Dahl tarafından yeniden canlandırılan, dünya siyaset biliminde modern demokrasinin en popüler tanımlarından biri poliarşidir. Demokratik idealleri bütünüyle bünyesinde barındıran bir hükümet sistemi değil, bu ideallere yeterince yaklaşan bir hükümettir. Modernite bağlamında bu kavram, siyasal çoğulculuğu ve modern demokrasi kurumlarının, bireylerin ve grupların bağımsızlıklarını ve temel eşitliklerini kaybetmeden çıkarlarının etkileşimini ve koordinasyonunu sağlama yeteneğini vurgulamaktadır.

Touraine (1991:28) demokrasinin tanımlarından herhangi birinin kapsamlı olmaktan uzak olduğunu savunmaktadır. Daha karmaşık ve gerçekçi bir şekilde, çoğunluğun çıkarlarını

temsil eden ve tüm insanların kendi inançları ve temel çıkarları doğrultusunda yaşama temel hakkına saygı duyan bir hükümetin özgür seçimi olarak tanımlanır. Demokrasinin her şeyden önce yönetilenlerin barışçıl bir şekilde ve düzenli aralıklarla onları yönetenleri seçip görevden almaları için gerçek bir fırsat anlamına geldiğine inanan Guy Herme tarafından desteklenmektedir.

Yönetenlerin yönetilenler tarafından özgür seçimi, siyasi tercihin sosyal, ekonomik veya kültürel gruplara ait olarak belirlenmesi, insan haklarına saygıdır. Fransız araştırmacılara göre demokrasi bu kurumsal düzenlemelerin ve ahlaki bireyciliğin birleşiminden kaynaklanmaktadır. Bireyciliğin amacı, devletin kısıtlayıcı müdahalesiyle, sosyal kısıtlama ve baskı aygıtıyla karşılaşmadan, bireyin düşünme, seçme ve eylemde bulunma özgürlüğüne sahip olduğu bir alan yaratmaktır.

Demokrasinin genel iradenin bir ifadesi olması gerektiğini artık çağımızda kabul edemeyiz, çünkü bu azınlıkların ortadan kaldırılmasına, kontrolsüz ve sınırsız mutlak iktidarın tesisine yol açacaktır.

Demokrasiyi bilimsel açıdan incelediğimizde bu kavramın çok yönlü doğası ortaya çıkmaktadır. Demokrasiyle ilgili geniş söylem, demokrasinin özü ve özellikleri konusunda oybirliğiyle fikir birliğine varmanın zorluğunu yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, bu sistemin kapsayıcılık ve sivil katılımı vurgulayarak aktif vatandaş katılımıyla geliştiğini söyleyebiliriz. Yalnızca insan haklarını ve özgürlüklerini güvence altına almakla kalmayıp, aynı zamanda hizmet ettiği kişilerin gelişen ihtiyaçlarına da uyum sağlamaktadır ve toplumsal ilerleme için dinamik bir çerçeve oluşturmaktadır. Demokrasinin canlılığı vatandaşların çoğunluğunun onun içsel değerini anlamasına ve benimsemesine bağlıdır.

Demokrasi kendi bölgesindeki seslerin şekillendirdiği, yaşayan, nefes alan bir varlıktır. Anlayışımızı keşfetmeye ve geliştirmeye devam ederken, demokrasinin gerçek gücünün sadece tanımında değil aynı zamanda melodisini çağlar boyunca sürdüren farklı seslerin canlı korosunda yattığının farkında olmak gerekmektedir.

1.1.1. Demokrasi Düşüncesinin Tarihi Gelişimi

Demokrasi, siyasi bir ideoloji ve yönetim sistemi olarak yüzyıllara yayılan zengin ve çok yönlü bir tarihe sahiptir. Demokrasinin kökleri eski uygarlıklara kadar uzanabilmekte ve gelişimi çeşitli felsefi, kültürel ve sosyo-politik faktörler tarafından şekillenmektedir.

Demokrasi, Şenel'in(2001:225) belirttiği gibi, belirli tarihsel ve toplumsal koşulların bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Demokratik uygulamaların tarihsel kökleri çok eskilere,

günümüzden önceye uzanmaktadır. Çok yönlü yorumlarına rağmen terim doğası gereği politik bir öz taşımaktadır.

Demokrasinin kökleri antik Yunan'a, özellikle de MÖ 5. yüzyıldaki Atina şehir devletine kadar uzanmaktadır. Atina'da vatandaşlar, yasa ve politikaları tartışabilecekleri ve oylayabilecekleri bir meclis aracılığıyla karar alma süreçlerine katıldılar. Atina'dan önceki diğer Yunan şehir devletlerinde demokratik unsurlar tespit edilebilirken, demokratik bir siyasi yapının ortaya çıkışı ani bir olay değil, aşamalı bir sürecin sonucudur. Her ne kadar bu ilk oluşumlarda demokratik motifler fark edilse de, analiz önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Bu karmaşıklık, Atina'dan farklı olarak demokrasinin şehir devletleri içindeki nispeten daha küçük yapılara yerleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte, Atina demokrasisinin kadınlar, köleler ve vatandaş olmayanlar hariç nispeten küçük bir grup erkek vatandaşla sınırlı olduğunu belirtmek önemlidir.

Demokratik yönetimin en eski biçimi olarak kabul edilen şehir demokrasisinin eski tezahürü, köleliği onaylayan bir zihniyetle doluydu. Bu bağlamda, toplumun önemli bir kesimi köleler de dahil olmak üzere seçimlere katılmaktan dışlanırken, yönetim soyluların ve aristokratların elindeydi.

Klasik demokrasi olarak adlandırılan bu sistem, halkı "Ecclesia" adı verilen bir mecliste toplamıştı. Katılım köleler, kadınlar ve yabancılar hariç vatandaşlarla sınırlıydı. Yılda kırk kez yapılan bu toplantılara yalnızca yirmi yaş üzerindeki Atinalılar katılabilmiştir. Ecclesia, kamu görevlilerinin atanmasını denetleyerek halkın temel sorunlarını tartışmış ve çözmüş. Ayrıca beş yüz kişilik bir konsey, yürütme işlerini yönetiyordu ve elli kişilik bir komite, konseye fikir önerme yetkisine sahipti. Atina modeli, sınırlamalarına rağmen demokratik ilkelerin geliştirilmesinin temelini attı.

Ancak bugün anlaşılan temsili demokrasi kavramı eski çağlarda mevcut olmadığından, bu siyasi sistemi parlamenter demokrasi veya kent toplantıları olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.

O dönemin filozoflarının bakış açılarının incelenmesi demokrasinin temellerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Dikkate değer bir şahsiyet olan Sokrates (MÖ 469-399), yönetişimde en önemli kalitenin erdem olduğunu vurgulamaktadır. Vatandaşların kişisel çıkarlarını kamu yararının önünde tuttuğunu ileri sürerek demokratik toplumu ve onun yönetişim yaklaşımını eleştirmiştir. Sokrates vatandaşların yeterli siyasi bilgiye sahip olmadığını savunmakta ve erdem ve bilgi olmadan demokratik bir sistemin diktatörlük rejimine dönüşebileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Onun erdem ve bilgiyle öne çıkan

bir azınlık tarafından yönetilmesi önerisi, aristokrasiden ayrılarak seçilmiş bir soylular grubunun yönetimini tercih etmektedir.

Duverger (1986:8), Aristoteles'in tanımındaki bazı yapısal konulara dikkat çekmektedir. Aristoteles'e göre Atina'daki en önemli devlet görevi açıkça devletin kendisi tarafından dikte edilmemektedir. Bunun yerine bu sorumluluk, o dönemde Agoraları yöneten ve onların kararlarının kabul edilmesini zorunlu kılan grubun liderine aittir. Aristoteles bu figürü, yönetilenlerden farklı ve yönetici unvanını taşıyan Halkın Başbakanı (Prostat) olarak adlandırmaktadır. Aristoteles'e göre tek bir kişinin yönettiği yönetime monarşi, erdemli bir azınlığın yönetimine ise aristokrasi denir. Hükümetin tüm toplumun refahını amaçlaması durumunda bu, politea kategorisine girer. Ancak siyasi iktidarın kişisel çıkarlarını toplumsal değerlerin önünde tutması halinde monarşi, despotik bir yönetimi temsil eden tiranlığa dönüşür. Benzer şekilde yasalara bağlılığı ihmal eden bir aristokrasi de oligarşiye dönüşebilir. Politea siyasal sistem içinde demokrasi, eylemlerin çoğunluğun çıkarlarıyla uyumlu hale gelmesiyle ortaya çıkmıştır.

Demokrasi kavramı, temsili demokrasinin bir biçiminin var olduğu antik Roma'da da ifade buldu. Roma Cumhuriyeti Senato'da halkın çıkarlarını temsil eden seçilmiş yetkililere sahipti. Roma'da Orta Çağ'daki demokrasi anlayışı Antik Yunan'daki demokrasi anlayışıyla benzerlik göstermektedir. Ancak Atina'da olduğu gibi Roma vatandaşlığı da sınırlıydı ve sistem tam anlamıyla kapsayıcı değildi.

Her iki durumda da yönetim halkın tamamı yerine ayrıcalıklı bir elitin elindeydi. Bu dönemde geniş devletlerin ve imparatorlukların yükselişi, vatandaşların yönetime doğrudan katılımını pratikte ulaşılamaz hale getirdi. Ayrıca Orta Çağ'ın feodal yapısı, seçme ve seçilme hakkını varlıklı toprak sahipleri ve aristokratlara kısıtlıydı. Kast sistemine dayanan feodal toplumsal çerçeve, demokratik ideallerin önünde zorlu bir engel oluşturmuştur. Feodalizm, yukarıdan aşağıya bir himaye sistemi etrafında yapılandırılmış bir piramidi yansıtıyordu; zirvesinde kral veya imparator, ardından kralın vasalları (soylular) ve feodal beyler ve tabanda toprağı işleyen serfler (köylüler) vardı. Bu kadar derin toplumsal eşitsizlikle karakterize edilen bir sistemde tam teşekküllü demokrasiye ulaşmak düşünülemezdi.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra demokrasi fikri, ortaçağ döneminde Avrupa'daki siyasi söylemden büyük ölçüde silindi. Monarşiler ve feodal sistemler yönetime hakim oldu. Demokratik fikirlerin yeniden canlanması 17. ve 18. yüzyıllardaki Aydınlanma'ya kadar mümkün olmamıştır. Orta Çağ'ın dinamiklerinin merkezinde, o zamanın en önemli kurumu olan kilisenin etkisi vardı. Kilisenin hakimiyeti hayatın her alanına yayılmış, dini dogmalar insan aklının önüne geçmişti. Mutlak monarşilerin dini otorite tarafından

desteklendiği bir toplum düzeninde bu paradigmayı sorgulamaya cesaret eden bireyler cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır.

John Locke, Montesquieu ve Jean-Jacques Rousseau gibi filozoflar bireysel hakları, güçler ayrılığını ve toplumsal sözleşmeyi vurgulayan teoriler ortaya attılar. Bu fikirler modern demokratik düşüncenin gelişimini etkilemiş ve daha sonraki demokratik hareketlere entelektüel temeller sağlamıştır.

18. yüzyılın sonlarındaki Amerikan ve Fransız Devrimleri, demokratik ilkelerin oluşturulmasında önemli kilometre taşlarına işaret etmektedir. Özellikle ABD, demokratik idealleri benimseyen bir anayasal çerçeve benimsedi; Anayasa, hükümetin yapısını belirleyen ve bireysel hakları koruyan temel bir belge işlevi görmüştü. 17. ve 18. yüzyıllardaki Aydınlanma dönemi demokratik düşüncenin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. John Locke, Jean-Jacques Rousseau ve Montesquieu gibi siyaset filozofları modern demokratik ilkelerin temelini attılar. Locke'un "İkinci Hükümet İncelemesi" doğal hakları ve toplumsal sözleşmeyi savunurken, Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" halk egemenliği fikrini vurgulamıştır.

Amerikan Devrimi (1775-1783), demokratik ilkelerin pratikte uygulanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. 1787'de hazırlanan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, demokratik idealler ile istikrarlı bir hükümet ihtiyacı arasındaki hassas dengeyi yansıtmaktadır. Alexander Hamilton, James Madison ve John Jay tarafından yazılan Federalist Makaleler gibi birincil kaynaklar, ABD anayasal çerçevesini şekillendiren tartışmalara ve düşüncelere dair içgörüler sağlamıştır. Bu belge demokratik ilkelerin temel taşıdır. Amerikan Devrimi'nin başarısı kısmen Avrupa'ya benzer ayrıcalıklı bir aristokrat sınıfın yokluğuna bağlanabilir. Sonuçta güçlü bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu bölgede demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan bir diğer faktör, Alexis Tocqueville'in belirttiği gibi dış tehditlere olan göreceli uzaklığıydı. Bağımsızlık Bildirgesi'nden bir yıl sonra formüle edilen Amerikan Anayasası, geniş insan haklarını belirgin bir şekilde öne çıkarmıştır ve korumuştur.

Fransız Devrimi'nin ardından 1789'da Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile "eşitlik, adalet ve özgürlük"ün kitleler tarafından seslendirilmesinde bir dönüm noktası yaşanmıştır. Devrimci felsefe eşitsizliğe başkaldırıyı merkeze alıyordu. 1789 Devrimi tüm ayrıcalıkları ortadan kaldırarak her bireyin eşitliğini yasal olarak güvence altına almıştır. Bu ilkenin somut bir tezahürü olarak İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi yayımlanarak tek otoritenin halk olduğu ilan edilmiştir.

Fransız Devrimi (1789-1799) demokrasi tarihinde dönüştürücü bir döneme işaret ediyordu. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (1789) vatandaşların eşitliğini ve haklarını ilan

ederek oy hakkının genişletilmesinin temelini attı. Maximilien Robespierre'in yazıları ve Ulusal Konvansiyon kayıtları gibi birincil kaynaklar, zamanın demokratik özelemleri ve zorlukları hakkında perspektifler sunmaktadır.

Fransız Devrimi'nin sancıları ve sonrasında yayınlanan sivil haklar bildirgesi, demokrasinin gelişimi açısından çok önemli bir temel taşı olarak durmaktadır. Ezilen köylülerin ve burjuvazinin siyasi otoriteye karşı ayaklanması olarak algılasak (Metin Emek, 1998: 52), devrimin temel amacı eşitliğin sağlanmasıdır. Bahsi geçen deklarasyonun temel ilkeleri incelendiğinde, devrimin yalnızca eşitlik arayışında olmadığı, aynı zamanda özgürlük ve adalet kavramlarını demokratik ilkelerin tarihine yerleştirmeyi amaçladığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

19. ve 20. yüzyıllarda demokrasi kavramı gelişmeye devam etmiştir. Oy hakkı haklarının nüfusun daha geniş bir kesimini kapsayacak şekilde genişletilmesi, kadınların oy hakkı için hareketler ve sivil haklar ve eşitlik mücadeleleri dünya çapında toplumların demokratikleşmesine katkıda bulunmuştur. 19. ve 20. yüzyıllar demokratik ideallerin küresel çapta yayılmasına tanık olmuştur. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki oy hakkı hareketleri oy haklarının genişletilmesini savunmuştur. Birleşik Krallık'taki oy hakkı hareketi ve ABD'deki Sivil Haklar Hareketi gibi önemli tarihi olaylar, eşit siyasi katılım mücadelelerine dikkat çekmiştir.

20. yüzyıl, zorluklara ve aksiliklere rağmen demokrasinin küresel yayılmasına tanık oldu. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş, demokratik ve otoriter sistemler arasındaki ideolojik mücadeleyi etkiledi. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi Doğu Avrupa'da yeni demokrasilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

21. yüzyılda demokrasi hem zorluklarla hem de fırsatlarla karşı karşıyadır. Popülizm, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi sorunlar demokratik yönetişime yeni zorluklar getirmektedir. Akademik makaleler ve politika belgeleri de dahil olmak üzere çağdaş kaynakların incelenmesi, modern çağda demokrasinin durumunu çevreleyen süregelen söylemin iç yüzünü anlamamızı sağlamaktadır.

Bugün demokrasi dünya çapında çeşitli biçimlerde varlığını sürdürmektedir; farklı ülkeler demokratik ilkeleri birleştiren farklı siyasi sistemler uygulamaktadır. Demokrasinin tarihsel gelişimi, sürekli değişen bir dünyada bireysel hakları, halkın katılımını ve yönetimin zorluklarını dengelemek için süregelen bir mücadeleyi yansıtmaktadır.

Demokrasinin tarihsel gelişimi, çeşitli kültürel, felsefi ve politik etkilerle şekillenen karmaşık bir anlatıdır. Antik Yunan'daki kökenlerinden çağdaş zorluklara kadar demokrasi, yeniden tanımlanmaya ve yeniden incelenmeye devam eden dinamik bir kavram olarak

gelişmiştir. Birincil kaynakları ve tarihi kayıtları derinlemesine inceleyerek bugün bildiğimiz demokratik toplumları şekillendiren fikirleri, mücadeleleri ve zaferleri daha derinlemesine anlamaktayız.

1.1.2. Demokrasinin Temel İlkeleri

Schmidt (2002:21) demokrasi, liderlerin düzenli olarak seçime tabi tutulduğu, özgür ve eşit katılım hakkını sağlayan, partiler arasında rekabeti teşvik eden, tüm vatandaşların tarafsız bilgiye erişimini kolaylaştıran bir yönetim sistemi oldeğini öne sürmektedir. Onun araştırmalarına göre özgür düşünce, muhalefet, koalisyon ve temel oy verme hakkı ilkeleri üzerinde gelişir.

Siyaset felsefesi açısından bakıldığında iki önemli perspektif ortaya çıkmaktadır. Liberal siyaset felsefesi, eşitliği hukuki terimlerle sınırlandırarak özgürlüğün önemini vurgularken, sosyalist siyaset felsefesi, hukuki eşitliğin yanı sıra ekonomik eşitliği de savunarak kapsamı genişletmektedir (Kempski, 1997:492). İkincisine göre özgürlük, "ortak olarak sahip olunan hakların sayısındaki en büyük artış" olarak tanımlanmaktadır.

Habermas(2002:24), yönetişimin salt "hukukun üstünlüğüne" bağlılığın ötesine geçtiğini savunarak demokratik ideale derinlik katmaktadır. Bir demokrasinin gelişmesi için, aşağıdan yukarıya kontrolü ve karar alma süreçlerine katılımı mümkün kılan bir "kamu iletişim alanı" hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda meşruiyet, yalnızca yasal mevzuattan değil, aynı zamanda rasyonel diyalog ve iletişime dayanan normatif ilkelere de kaynaklanmaktadır. Liberal demokratik modelin meşruiyet krizi, onun "hukukun üstünlüğüne" olan özel bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Gerçek demokratik ilerlemeyi beslemek için halkın kolektif manevi, sosyal ve politik kimliğini yasal bir çerçeve içerisinde ifade etme yoluna sahip olması gerekmektedir. Demokrasinin temel hedefleri, tanımında açıkça belirtildiği gibi, siyasi temsil, katılım ve temel hakların korunması, özellikle de özgürlük ve eşitlik üzerinde durmaktadır.

Demokrasinin özünde, demokratik sistemlerin çeşitli kavramsal tanımları ve tezahürleri arasında sürekli temel taşları olarak hizmet eden iki temel ilke yatmaktadır. Bu temel ilkeler özgürlük ve eşitlik ilkeleridir. Bir sistemin haklı ve demokratik olarak nitelendirilebilmesi için bu ilkelerin her ikisinin de aynı anda bulunması zorunludur. Demokrasinin temelini oluşturan bu temel ilkelerin özünü şöyle açıklamak mümkündür:

Erdoğanın belirttiği gibi (1997:180) demokratik bağlamda özgürlük, bireylerin olmak istedikleri kişiye dönüşmeleri ve kendi istekleri doğrultusunda hareket edebilmeleri için engelsiz bir fırsat anlamına gelmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki demokraside

bireysel özgürlükler sınırsız değildir; daha doğrusu, bir bireyin özgürlüğünün bir diğerinin özgürlüğüyle kesiştiği noktayla sınırlanmaktadır.

Demokrasinin temel değeri olan eşitlik, tüm bireylerin insanlarla eşit siyasi değere sahip olmasını gerektirir. Ayrımcılığın olmamasını, tüm bireylere adil davranılmasını ve toplumun her üyesinin siyasi yönetim sürecine katılma konusunda eşit haklara sahip olduğunun güvencesini gerektirir. Eşitlik ilkesi tüm demokratik teori ve modellerin temel taşıdır. Ancak bu ilkenin yorumlanmasına ilişkin, özellikle mutlak eşitliği mi yoksa göreceli eşitliği mi ima ettiği sorgulanan tartışmalar devam etmektedir. Bu söylem bugün de geçerliliğini ve canlılığını korumaktadır.

Özgürlük ve eşitlik ilkelerinin birleştirilmesi, demokratik sistemi canlandırarak onu alternatif yönetim yapılarından ayırmaktadır ve benzersiz bir şekilde dinamik kılmaktadır. Demokrasi, vatandaşları için maksimum eşitlik ve özgürlük derecelerini uyumlu hale getirmeyi amaçlayan bir yönetim biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Daha ileri bir analizde Lipson (1985: 52-56), demokratik çerçevenin altını çizen karmaşık dinamikleri açıklayarak, demokratik çerçevenin ayırt edici niteliklerini vurguluyor ve onu diğer siyasi sistemlerden farklılaştırmaktadır.

Mevcut demokratik paradigmada esas olan, milli iradenin parlamenter temsil yoluyla somutlaştırılmasıdır. Temel haklara saygı, vatandaşlık ve etkin temsil gibi demokrasinin temel ilkeleri kabul edilmektedir (Alain Touraine, 2011: 44-47) .

Nüfus artışı, karar alma süreçlerine halkın katılımı konusunda büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Geleneksel temsili demokrasi bir dönüşüm geçirdi; bugün bu, seçilmiş yetkililer aracılığıyla yapılan bir yetki aktarımından daha fazlasıdır. Bu gelişen demokratik modelde halk, parlamento temsilcilerine belirli bir süre boyunca kendi adına hareket etme yetkisi vermektedir. Ancak bu sistemin dikkate değer bir dezavantajı, iki seçim dönemi arasında halkın sesinin açıkça susturulmasıdır. Aradan geçen bu dönemde vatandaşların yönetime doğrudan katılma veya seçtikleri temsilciler üzerinde nüfuz sahibi olma hakları yoktur.

Gözler (2001:117) siyasal temsil demokratik çerçevenin önemli bir dayanağı olarak öne çıkmaktadır. Bu kavramın siyasal ortama uygulanmasıyla millet, halk tarafından seçilen bireylerin "temsilci" rolünü üstlendiği "temsil edilen varlık" olarak kavramsallaştırıldığını savunmaktadır.

Demokraside siyasal temsilin amacı, farklı düşünce ve ideolojilerin özgürce örgütlenebileceği ve ulusu yönetecek siyasi iktidar rekabetine girebileceği kapsayıcı bir alan yaratmaktır. Her türden düşüncenin ve toplumsal tabakanın parlamentolarda, meclislerde ve demokratik forumlarda temsil edilmesi, fikirlerini dile getirebilmesi, hak ve çıkarlarını

savunabilmesi zorunludur. Bu kapsayıcılık, toplumda örgütlenme, düşünce, basın gibi temel özgürlüklerin varlığına bağlıdır. Bu temel özgürlükler olmadan çoğulculuğun ve dolayısıyla demokrasinin gelişmesi mantıksız hale gelmektedir.

Buna karşılık, belirli siyasi ve ideolojik perspektiflerin siyasi arenaya hakim olduğu ve belirli kesimlerin katılımını sınırladığı yönetim biçimlerinde gerçek çoğulculuk ve demokrasiden taviz verilmektedir. Yalnızca belirli görüş ve kuruluşların siyasal iktidar mücadelesi verdiği bu tür sistemlerde, farklı kesimlerin sesleri bastırılmakta ve gerçek temsiliyet elde edilememektedir.

Aslında katılım kavramı demokratik ilkelerin temel taşıdır. Bu, seçim sonrasında vatandaşların siyasi oluşumlara sadece yönetme yetkisi vermekle kalmayıp, aynı zamanda onlara organize kanallar aracılığıyla politika kararlarıyla etkileşime geçme, onları etkileme ve gerekirse değiştirme serbestliği de verdiği bir senaryoyu tasvir etmektedir.

Ağırlıklı olarak Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan katılım, kapsamını tüm toplumsal katmanları, profesyonel grupları ve işçileri kapsayacak şekilde genişletiyor ve onlara çeşitli düzey ve ölçeklerde örgütlenme hakkı vermektedir. Bu örgütsel varlıklar, geniş holdinglere dönüşme, birleşme yoluyla birleşerek federasyonlar oluşturma ve sonunda konfederasyonlara dönüşme kapasitesine sahiptir (Tanilli, 1990:38). Yüzbinlerce, hatta milyonlarca üyeye sahip olan bu kuruluşların büyüklüğü, onlara hem iç hem de toplumsal konularda önemli bir etki sahibi olma yeteneği vermektedir. Siyasi otoriteler üzerinde baskı uygulayarak, siyasi güçlerin bu heybetli oluşumların kolektif kararlarına direnmeyi zor buldukları bir dinamik yaratabilmektedir.

Bu tür örgütlerin bileşenlerinin aynı zamanda seçmen statüsüne de sahip olduğu ve daha geniş halk kitleleri üzerindeki dalga etkisi göz önüne alındığında, bu dev örgütlerin siyasi manzarayı yalnızca etkilemekle kalmayıp yeniden şekillendirme, hatta değişiklikler yaratma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Demokratik bir sistem alanında hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin hukuk ilkelerine bağlı olması zorunludur. Seçim yoluyla iktidara yükselme, liderlere sınırsız yetki vermez. Formüle edilen ve uygulanan politikaların yasal bir bakış açısıyla incelemeye tabi tutulması gerekir. Hukukun üstünlüğü ilkesinin özü, önceden belirlenmiş düzenlemelere sıkı sıkıya bağlı kalmayı ve yetkili kişilerin yasa dışı uygulamalarının önlenmesini gerektirir. Hukukun üstünlüğünün kabulü, insan haklarının sürdürülmesi ve demokrasinin korunması açısından çok önemlidir. Yasal bir çerçeve olmadığında hem demokrasinin hem de insan haklarının temelleri çökmektedir .

Hukukun üstünlüğünün genel amacı, keyfi yönetime karşı bir siper görevi görerek toplumun siyasi ve sosyal dokusuna hukuki kesinlik sağlamaktır. Bireyi koruyan bir demokrasinin gerçekleşmesi, sağlam bir hukuk altyapısına bağlıdır.

Gözlere (2001:146) göre temel hak ve özgürlükler alanı, "insan hakları", "kamu özgürlüğü", "bireysel haklar", "vatandaş hakları", "temel haklar" ve "anayasal haklar" gibi çeşitli terminolojilerle doludur ve tüm bu terimler birbirine yakınlaşır.

Demokrasinin tanımının ayrılmaz bir parçası olan temel kamu haklarının tanınması ve korunması, bu kavramın hayati öneminin altını çizmektedir. Demokratik bir çerçevede siyasi makamları belirleyen seçimlerin anlamlılığı, temel hak ve özgürlüklerin tanınmasına ve korunmasına bağlıdır. Bunlar, düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ve barışçıl gösteri hakkı da dahil olmak üzere çok çeşitli hakları kapsamaktadır.

Gözlere (2001:197) göre Bu alanın zirvesinde kapsamlı insan hakları kavramı yatmaktadır. "İnsan hakları" din veya dil engellerini aşar ve vatandaşlık statüsüne bakılmaksızın tüm bireylerin bu haklardan yararlanabilmesini sağlamaktadır. Kamusal özgürlükler ise insan haklarının resmi olarak devlet tarafından tanınan ve pozitif hukuka dahil edilen kısmını temsil etmektedir. Kamusal özgürlükler özünde anayasal ve yasal çerçeveler içerisinde düzenlenerek sınırlarını çizer ve bu sayede bireylerin pratik kullanımına olanak sağlamaktadır.

Haklar ve özgürlüklerle ilgili farklı bakış açıları ve sınıflandırmalar mevcut olup, bunların uygulanmasını düzenleyen çok sayıda sistem ve kapsamlarını sınırlayan kurallar da mevcuttur. Dahası, kişilik haklarının korunması yalnızca devletin sınırları içinde değil aynı zamanda bu hakların korunmasına yönelik uluslararası çerçeveleri ve sistemleri de kapsamaktadır.

1.1.3 Demokrasinin Uygulanma Şekilleri

Toplumsal yaşam koşulları sıklıkla demokrasinin dört farklı biçimde uygulanmasına tanık olmaktadır. Onlar doğrudan, yarı doğrudan, yarı temsili ve temsildir.

Doğrudan demokrasi. Teziç (1996: 217) doğrudan demokrasi alanında, kamu işleri doğrudan halk tarafından yönetilmekte, bu da yönetenler ile yönetilenler arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmakta olduğunu savunmaktadır. Bu form vatandaşlara aracı figürler olmadan toplanma, yasaları şekillendirme ve karar alma yetkisi vermektedir. Esas itibarıyla yasama yaparak yürütmeyi yöneticilere devrederek parlamenter rolü gasp etmektedir (Çam, 1995: 399).

Atina sıklıkla doğrudan demokrasi paradigması olarak müjdeleniyor. Ancak Atina demokrasisinin sınırlı olduğu, kapsayıcı temsili demokrasiden çok aristokrasiye benzediği kabul edilmektedir. Vatandaşlık ve siyasi haklar, yabancılar, kadınlar ve köleler dışında toplumun dar bir kesimine tanınmaktadır.

Doğrudan demokrasi, halkın egemenliğini aracı bir organ olmadan kullandığı bir sistemin somut örneğidir. Halk, yönetenler ve yönetilenler arasındaki ayrımları ortadan kaldırarak yasama ve kamusal karar alma sorumluluğunu doğrudan üstleniyor. Bu modelde yargı ve yürütme görevleri vatandaşlara verilmiştir. Kemal Gözler (2001:115) doğrudan demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi idealiyle yakından örtüşmekte olduğunu öne sürer. Ancak bunun fizibilitesi, parlamento ortamında toplanabilecek küçük bir nüfusa ve vatandaşların politika değerlendirmesi ve oluşturulması için yeterli zamana sahip olmasına bağlıdır (Beetham - Boyle, 2005: 6).

Tarihsel olarak doğrudan demokrasi, antik Yunan şehir devletlerinde, özellikle de Atina demokrasisinde ifadesini bulmaktadır. Burada vatandaşlar, yirmi yaş üstü erkeklere özel olmakla birlikte, yasama, yürütme ve yargı işlevlerini doğrudan üstlenmektedir. Çağdaş zamanlarda doğrudan demokrasinin kısıtlılığı, modern ülkelerin büyük nüfuslarına atfedilmektedir ve bu durum, tüm vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılımı konusunda lojistik zorluklar yaratmaktadır.

Yarı doğrudan demokrasi. Yarı doğrudan demokrasi, doğrudan ve temsili demokrasi ilkelerinin uyumlu bir karışımını temsil eder ve insanları karar alma süreçlerine aktif olarak dahil eden bir yönetim sistemi yaratır. Vatandaşlar tarafından seçilen yöneticilerden oluşan seçilmiş parlamentonun yanı sıra, çeşitli araçlar da halka, hükümetlerinin gidişatını doğrudan şekillendirme yetkisi vermektedir. Öztekin (2000:65) kendi araştırmalarında parlamento yasa çıkarma yetkisine sahipken, bireyler de veto yetkisi, referandum, yasa teklif etme yetkisi gibi araçları kullanarak yönetişimde önemli bir role sahip olduğunu düşünür.

Vatandaşların karar almada önemli bir rol oynadığı bu demokrasilerde temsilciler hâlâ seçilmektedir ancak halk, özellikle yasama alanında olmak üzere önemli konularda karar alma yetkisini saklı tutmaktadır (Teziç, 1996:217). Halkın iktidarını kullandığı mekanizmalar arasında veto, referandumlar ve yasa teklif etme hakkı yer almaktadır. Sezen'in (1994: 36) araştırmalarına göre bu tür yönetim modellerinde, parlamentonun etkinliğinin artması, ulusal egemenliğin daha derin anlaşılmasıyla uyumlu olurken, yurttaş katılımının artması, halk egemenliğinin daha güçlü vurgulanmasına karşılık gelir. Seçilmiş temsilciler ile doğrudan vatandaş katılımı arasındaki bu karmaşık denge, dinamik ve duyarlı bir demokratik sistemi teşvik ederek halkın sesinin yönetişimin temel yönlerinde yankı bulmasını sağlamaktadır.

Temsil Demokrasi. Temsili demokrasi, halkın iradesini doğrudan yerine getirmek yerine, egemenliğini seçilmiş temsilciler aracılığıyla ifade ettiği bir sistemdir. Seçilmiş yöneticiler halkın tanıdığı hakları kullanırlar. Sezen (1994: 39) bu yönetim biçiminin kökleri, temsilcilerin yalnızca kendilerini seçenlerin yerine geçmediği, aynı zamanda tüm ulusu temsil ettiği ulusal egemenlik kavramına dayandığını söylemektedir. Üstelik milletin verdiği yetki, milletvekillerinin tek tek değil, bizzat meclisindir.

Temsili demokrasinin kökenleri, 18. yüzyılda ABD ve Fransız Devrimleri'nin büyük ülkelerde uygulanmasını ilerletmesiyle birlikte İngiliz geleneğinin çabalarına kadar uzanmaktadır. Tüm vatandaşların hükümete doğrudan katılımının pratik olmadığı göz önüne alındığında, temsilciler parlamentoya halk tarafından seçilmittir. Temsili demokrasi böylece şekillenmektedir.

Duverger (1996: 17)Temsili demokrasinin evrimi iki önemli gelişmeye yol açmaktadır. İlk olarak, sınırlı oy vermenin yerini genel oy hakkı aldı ve zamanla tüm nüfusun seçimlere katılmasına olanak tanındı. İkinci olarak, siyasi partilerin ortaya çıkışı bu demokratik yapının önemli bir yönü haline gelmiştir.

Temsili demokrasilerde halkın seçilmiş temsilcilerini sürekli denetlemesi zorunludur. Halkın egemenliğini yalnızca seçilmiş kişiler kullanabilir. Bu anlayışın sürdürülmemesi ve idareyi denetleme görevinin ihmal edilmesi, demokrasilerin krallıklara ve oligarşilere benzer azınlık yönetimi biçimlerine dönüşmesine yol açabilir. Bu, temsili demokrasinin özünün korunmasında bilgili ve uyanık vatandaşların hayati rolünün altını çizmektedir.

Yarı Temsili Demokrasi. Teziç (1996:403) bu yönetim modeli, vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılmadıkları, bunun yerine bu kararlar üzerinde nüfuz sahibi oldukları bir sistemi gerektirdiğini savunmaktadır. Yarı temsili demokraside halk, parlamentoyu feshetme, erken seçim çağrısı yapma, temsilcileri görevden alma, dilekçe verme, istişarelerde bulunma, referandumlara katılma, referanduma başvurma gibi eylemlerle yasama organının yapısını etkileyerek yasal düzenlemeler üzerinde nüfuzunu kullanır. Ancak yasama çalışmalarına doğrudan katılım vatandaşın rolünün bir parçası değildir (Sezen, 1994:38). Bu sistem, temsili yapılar ile vatandaşların siyasi manzara üzerinde uygulayabilecekleri aktif etki arasındaki dengenin altını çizerek yönetim ve halkın katılımı arasında incelikli bir etkileşim sağlamaktadır.

1.2. Kavram Olarak Basın ve Basın Özgürlüğü

1.2.1. Basın Kavramı

Basın, düşüncelerin yazılı olarak kamuoyuna iletildiği bir kitle iletişim aracı görevi görmektedir. Bu bağlamda "basın" terimi kitap, gazete, dergi gibi bilgilerin çeşitli basım yöntemleriyle basılmasını ve çoğaltılmasını içeren kitle iletişim araçlarını kapsamaktadır.

Zaman içerisinde basın faaliyetlerinin hem geleneksel anlamında hem de kapsamında önemli değişiklikler olmuştur. Tarihsel olarak esas olarak gazete ve dergilerle ilişkilendirilen basının geleneksel rolü gelişti. Bir zamanlar yazılı basına özel olan habercilik işlevi artık yalnızca basınla sınırlı değil. Günümüzde bu rol radyo, televizyon ve internet başta olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları tarafından yerine getirilebilmektedir.

Salihpaşaoğlu (2008:23)Çağdaş basın faaliyetleri, haber ve bilginin kamuoyu tarafından nasıl sunulduğuna ve tüketildiğine göre “yazılı basın”, “görsel basın”, “sesli basın” ve “internet basını” olarak sınıflandırılmaktadır.

"Basın" teriminin tüm kitle iletişim araçlarını kapsaması nedeniyle bu ayrımın yapılmadığını belirtmek çok önemlidir. Bunun yerine haberlerin basın yoluyla ulaştırılması ve haberlerin kitlelere ulaşması faaliyetlerinin diğer kitle iletişim araçları aracılığıyla da yürütülebileceği kabul edilmektedir. Esasen "basın" kavramı, temel anlamıyla yukarıda belirtilen sınıflandırmada yazılı basınla örtüşmektedir.

Medya kavramı, günlük yaşamdaki çeşitli olay ve olgulara olan önemli etkisi ve yüklemeleriyle gazete, radyo, televizyon, internet gibi kitle iletişim kanallarını kapsayan ortak bir terim olarak hizmet vermektedir. İletişim çağı olarak bilinen 21. yüzyılda kitle iletişim araçları yani medya oldukça gelişmiş ve etkili hale gelmiştir. İletişim tarihinde yazının icadıyla birlikte sözlü kültürden yazılı kültüre evrilen iletişim süreci, günümüzde yazılı medyadan dijital medyaya dönüşmeye devam etmektedir. Bu evrim kaçınılmaz olarak ekonomik sistemdeki değişiklikler ve teknolojik gelişmelerle şekillenmektedir.

Medyanın tarihsel gelişimi incelendiğinde, yazılı medyanın temelinde yer aldığı ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak dijital kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte yazılı medyanın bugünkü anlamının da değiştiği görülmektedir. Medya kavramının özünü oluşturan gazete, 17. yüzyılda günlük yayına geçmiştir. İlk radyo yayını 1906'da yapılmış, ilk ticari radyo istasyonu ise 1920'de kurulmuştur. Televizyon yayıncılığı 1930'lu yıllarda başlarken, ekonomik erişilebilirlik zorlukları nedeniyle ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaygınlaşmıştır. Günümüzde internet, CD, VCD, DVD gibi geleneksel formatların dışında tamamen dijital teknolojiyle üretilen medya, içerik üreticileri ve tüketicileri arasında yeni bir ilişki tanımlamakta ve "yeni medya" olarak adlandırılmaktadır. Yeni medyanın önemli bir bileşeni olan internet, iletişimde, bilginin yayılmasında ve belge erişiminde giderek önem kazanmaktadır.

Teknolojik gelişmeler medyanın evrimini şekillendirdiği gibi, sosyal ve ekonomik olaylar da medyanın ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. 17. yüzyılda Batı ülkelerinde ortaya çıkan gazeteler belirli sosyal, politik ve ekonomik koşulların ürünüydü. Ticari kapitalizmin yükselişi, malların serbest dolaşımının yanı sıra haberlerin de serbest dolaşımını kolaylaştırdı. Siyasi açıdan gazeteler özgürlük, eşitlik, düşünce özgürlüğü, demokratik katılım gibi ilkelerin öne çıktığı, dönemin entelektüel iklimini yansıtan bir dönemde ortaya çıkmıştır. Değişen yönetim sistemleriyle birlikte pasif kamuoyundan aktif kamuoyuna geçiş yapan toplumlarda medya, kurulduğu günden bu yana kamuoyunu bilgilendirmede ve kamuoyunu şekillendirmede etkili olmuştur. Medyanın demokratik sistemlerdeki rolü nedeniyle bu önem günümüzde de devam etmektedir.

1.2.2. Basın Özgürlüğü Kavramı

Yaygın olarak kabul edildiği gibi başını temel rollerinden biri topluma haber ve bilgi yaymaktadır. Basın, gözetim, eleştiri, eğitim ve eğlence yoluyla kamuoyunu şekillendirmeye yaptığı katkıların ötesinde, sosyalleşme, bireyleri topluma entegre etme ve bireyleri toplumsal hedeflere aktif olarak katkıda bulunmaya motive etme gibi ek işlevlere de hizmet ederken aynı zamanda bir tartışma platformu da sağlamaktadır.

Demokratik bir toplumda basın halkın birincil bilgi kaynağıdır. Basın, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde olay ve olgularla ilgili haber ve bilgi sunarak, kamuoyunun bu olaylara yönelik algısını ve tepkisini önemli ölçüde etkilemektedir. Olayları ve gerçekleri doğrudan gözlemlemenin zorluğu göz önüne alındığında basın, olay ve gerçeklerin yeniden yapılandırılmış anlatımlarını sunarak halkın vekil gözlemcisi olarak hizmet vermektedir.

Bireyler, kişisel deneyimlerinin ötesinde, dünyaya ilişkin olay ve gerçekleri büyük ölçüde medyanın tasvir merceğinden algılamaktırlar. Basın, yalnızca bireysel düşünce ve düşüncelerin şekillenmesinde değil, aynı zamanda toplumsallaşma sürecini ve kamuoyu oluşumunu etkilemede de önemli bir rol oynamaktadır (Kaya, 2001: 63). Bu nedenle basın, toplumsal çerçevede bireysel ve kolektif bakış açılarının ve düşüncelerin şekillenmesinde kilit bir konuma sahiptir.

Gazetecilik alanı başlangıcından bu yana çeşitli kısıtlama ve engellemelerle karşı karşıya kalmıştır. Basın özgürlüğü meselesi, bir zamanlar ABD'de ve artık demokrasinin kalesi olarak kabul edilen birçok Batı ülkesinde önemli bir sorundu (MacBride, 1993:8). Özellikle kiliselerin önemli bir etkiye sahip olduğu Hristiyan dünyasında basın özgürlüğüne karşı katı bir muhalefet vardı. Sınırlama ve kısıtlamalar getirmeye yönelik uzun süreli

çabalara rağmen, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve devrimci Fransa'da basın özgürlüğünün zaferi, ısrarlı bir mücadelenin ardından 18. yüzyılın sonlarında gelmiştir.

Basın kontrolünün muhalifleri, özellikle ön sansüre, kapatmalara veya düşüncüyü yaymanın temel aracını hedef alan diğer kısıtlayıcı tedbirlere karşı, matbaaların sınırsız kullanımını ve ürünlerinin serbestçe dağıtılmasını savunmuştur. Bu, en başından itibaren yazılı medya aracılığıyla iletişimin politik boyutunun ortaya çıkışına işaret etmiştir. Muhalefet, MacBride'in (1993:8) vurguladığı gibi, hükümeti etki tekelinden esasen mahrum bırakan hayati bir tekniğe izin vererek hükümete karşı hareket etmek için bir platform bulmuştu. Bu tarihsel mücadele, otoriteye meydan okuma ve canlı bir demokratik söylemi geliştirme konusunda basın özgürlüğünün kalıcı öneminin altını çizmektedir.

Erdoğan (2007:19) Anayasal demokrasiler ve demokratik düzenler, düşünceleri, inançları, görüşleri, tutumları veya duyguları barışçıl bir şekilde ifade etme özgürlüğünü kapsayan temel bir sütun olan ifade özgürlüğünün temeli üzerinde durmaktadır.

İfade özgürlüğü iki temel amaca hizmet etmektedir. Birincisi, bireylerin entelektüel ve iletişimsel olarak kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. İkincisi, toplumun demokratik olarak şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır (Beydoğan, 2003: 22). Dolayısıyla ifade özgürlüğünün önemi, düşüncelerini ifade eden aktif öznelere ötesinde, bu düşünceleri alan pasif öznelere de kapsamaktadır.

İfade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olan bilgi ve fikirlerin aktarımında kullanılan farklı yöntemler, farklı özgürlük kategorilerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bilgi ve fikirlerin güçlü bir çağdaş kitle iletişim aracı olan basın aracılığıyla yayılması durumunda basın özgürlüğü kavramı devreye girmektedir. Salihpaşaoğlu (2008:25-26) basının düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında geniş erişim alanı ve etkisi, daha geniş ifade özgürlüğünü tamamlayan basın özgürlüğü kavramının ortaya çıkmasına yol açtığını savunmaktadır.

Basın özgürlüğü genel olarak haberlerin, fikirlerin ve düşüncelerin çeşitli çoğaltma araçlarıyla ifade edilmesi özgürlüğü olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre basın özgürlüğü, haber, bilgi ve fikirlerin serbestçe toplanması, yorum ve eleştiri yoluyla çoğaltılması, hiçbir kısıtlama olmaksızın yayımlanması ve dağıtılması hakkını kapsamaktadır.

Basın özgürlüğü arayışı, 17. yüzyıldan bu yana basını siyasi iktidarların doğrudan kontrolünden kurtarmaya yönelik tutarlı bir çabadır. Aydınlanma düşünürleri bu temel idealleri önemli ölçüde etkilediler ve 18. yüzyılın önemli siyasi yazılarında ifade buldular. Amerikan Anayasası'nın 15 Aralık 1791 tarihli ilk değişikliğine ilk anayasal beyanın dahil edilmesiyle basın özgürlüğünün tanınmasında dönüm noktası niteliğinde bir an yaşandı. Bu

değişiklik, Kongre'nin basın özgürlüğünü ihlal eden yasalar çıkarmasını açıkça yasakladı ve bu özgürlüğü yasal olarak garanti altına almıştır.

Benzer şekilde Fransa'da basın özgürlüğünün temelini atan 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 11. maddesinde de düşünce ve görüşlerin serbestçe iletilmesinin en değerli haklardan biri olduğu vurgulanmıştır. Her vatandaşın kanunun öngördüğü sınırlar dahilinde özgürce konuşup yazabileceğini ileri sürdü. Hem Amerikan hem de Fransız bildirileri basın özgürlüğünün siyasal ifadesi ve kapsamını vurgularken, basının ekonomik özgürlüğü de temelini liberal ekonomik ilkelere bulmuştur. Basın özgürlüğünün tanınmasındaki bu tarihi kilometre taşları, onun hem siyasi hem de ekonomik boyutları kapsayan çok yönlü öneminin altını çizmektedir.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin 10. maddesi, bireylerin görüşlerinden dolayı kınanmaya karşı dokunulmazlığını ileri sürmektedir. 11. Madde, düşünce ve görüşlerin sınırsız olarak ifade edilmesinin temel bir insan hakkı olarak büyük öneminin altını çizerek devam ediyor. Yasaların bu hakların kötüye kullanılması olarak tanımladığı durumlar dışında, vatandaşların görüşlerini özgürce ifade etme, yazma ve yayınlama hakkına sahip olduklarını açıkça teyit etmektedir.

1791 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1789 Anayasasına 10 maddelik Temel Haklar Bildirgesi eklendi ve bu, zamanın hakim liberal ideolojilerinden kaynaklanan özgürlüklere olan bağlılığı sağlamlaştırdı. Değişikliklerin başlangıç maddesi açıkça şöyle diyor: "Kongre, bir din tesis eden veya bir dinin özgürce uygulanmasını yasaklayan veya ifade, basın özgürlüğünü ve vatandaşların şikayet için hükümete dilekçe verme hakkını kısıtlayan hiçbir yasa yapamaz". Bu direktif, Amerikan Kongresi'nin ifade özgürlüğünü kısıtlayacak herhangi bir mevzuat yürürlüğe koymasını engelliyor. Sonraki dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri'nin sallanması altındaki ülkelerde liberal düşüncenin evrimini derinden etkileyen çok önemli bir yazılı ilke olarak duyurmuştur (Mustafa Şeker, 2016: 21).

Basın özgürlüğü kavramı siyaset biliminde demokrasi ve liberalizmin yükselişiyle birlikte ön plana çıkmıştır. Antik Yunan ve Roma İmparatorluklarında ve daha sonra Rönesans Avrupa'sında kiliseler gibi entelektüel merkezler çok önemli bir rol oynamıştır.

Basın özgürlüğü teorisinin kendi tarihsel gelişimi içerisinde birçok çelişkiyi barındırmaktadır. Basın özgürlüğünün tarihi, kökenleri Orta Çağ Britanya'sına dayanan, karmaşık ve çelişkilerle doludur. Kavram, egemen sınıflar ile özgür basın arasındaki ilişkileri, medyanın toplumdaki bağımsız rolünü ve toplumsal kalkınmaya katkılarını kapsamaktadır.

Basın özgürlüğü tartışması düşünce, ifade ve vicdan özgürlüğü kavramlarını ilk kez ortaya atan İngiliz düşünür John Milton tarafından başlatılmıştır. 1644 yılında yayınlanan

"Aeropagitica" adlı eseri, düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik yaklaşımların temel taşı olarak oluşturmaktadır. Milton, basın ve ifade özgürlüğünü savunarak hükümetin ifade özgürlüğüne getirdiği kısıtlamalara karşı fikirlerini dile getirmektedir. John Milton özünde basın özgürlüğünü teolojik bir bakış açısıyla savunmuş ve kavramı tamamen din ile bağlantılı olarak değerlendirmektedir.

John Milton'dan yaklaşık 50 yıl sonra siyaset felsefecisi John Locke, basın özgürlüğünün sadece dini açıdan değil, siyasi ya da toplumsal her açıdan bireyler için kaçınılmaz bir hak olduğunu ileri sürmüştür. Locke'a göre basın özgürlüğü, bireylerin bilgi alma ve iktidarla ilişki kurma açısından hayati önem taşıyan doğal haklarından biridir. Devletin kısıtlamalarına rağmen, kitle iletişim araçları aracılığıyla insanlar her türlü konudaki fikir ve görüşlerini özgürce ifade edebilmelidir.

İlk liberal hareketin basın özgürlüğünü savunan etkili isimlerinden biri olan John Milton, 1644'te yayınlanan "Areopagitica" (İngiliz Parlamentosu'nda Sansürsüz Basın Özgürlüğü Üzerine Konuşma) başlıklı ufuk açıcı eserinde hükümetin baskılarına karşı çıkmıştır herhangi bir sansür veya müdahale olmaksızın basın özgürlüğü fikrini tutkuyla savunmuştur. Milton, basın özgürlüğünün topluma faydalarını altı temel nokta aracılığıyla gerçekleştirdiğini savunmaktadır:

1. Yanlış fikirleri ortadan kaldırmanın en güvenli yolu olan basın özgürlüğü, gerçeklerin dizginsizce yayılmasını sağlamaktadır.
2. Değerli fikirleri sırf yeni veya alışılmadık göründükleri için kınama riski her zaman mevcuttur. Basın özgürlüğü bu eğilime karşı bir güvence işlevi görmektedir.
3. Çok sayıda zarar kaynağı mevcuttur ve bunların tümü, yayınlanan eserlerin sansürlenmesiyle hafifletilememektedir.
4. Sansür görevi, çoğu kişinin sahip olmadığı bir düzeyde yetenek gerektirir. Böyle bir yeteneğe sahip olanların çok azı böyle bir sorumluluğu üstlenmeye istekli olacaktır.
5. Eserlerin yalnızca küçük bir kısmı bütünüyle kusurludur. Bir eserin birkaç olumsuzluk nedeniyle sansürlenmesi, okuyucuyu o eserin içerdiği tüm değerli içerikten mahrum bırakmaktadır.
6. Bireyin yaptığı işin olumlu ve olumsuz yönlerini ayırt edebilme yeteneği, yaşam deneyimi kazanmasına önemli katkı sağlamaktadır.

Milton'ın, basın özgürlüğünün farklı fikir ve bakış açılarıyla zenginleştirilmiş bir toplumu geliştirmedeki kritik rolünü vurgulayan görüşleri yankı bulmaya devam etmektedir.

Basın özgürlüğü, demokratik toplumların hayati bir bileşeni olup, haberlerin, fikirlerin ve düşüncelerin çeşitli ortamlar aracılığıyla açıkça iletilmesi hakkını bünyesinde barındırmaktadır. Dönmezer (1976:41) bu, özellikle devletin gereksiz müdahalesi olmaksızın bilgi toplama, eleştiri, yorum yapma ve bunları dağıtma özgürlüğünü kapsamaktadır. Bu basına bahşedilmiş bir ayrıcalık değil; daha ziyade kamu yararı için gerekli olduğu kabul edilmektedir. Kamu görevi nedeniyle çoğu zaman halkın savunucusu ve trompeti olarak görülen basın, fikirlerin bağımsız olarak ifade edilmesi ve şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bu özgürlük, ifade özgürlüğünün daha geniş çerçevesi içinde anlaşılmalıdır; bu özgürlük, herhangi bir kısıtlama hissetmeden konuşma, yazma ve tartışma özgürlüğünü de kapsamaktadır. Doğruluğu ne olursa olsun argümanları dile getirebilme yeteneği, ifade özgürlüğü şemsiyesi altına girmektedir. Düşünceleri basın yoluyla ifade etmek, kişinin kendi fikirleri etrafında ifade etme ve örgütlenme hakkını kullanmanın bir yöntemidir. Basın, yalnızca fikirlerin ifade edilmesinin bir aracı değil, aynı zamanda bu fikirlerin yaratıcısı ve demokrasi barometresi görevi de görmektedir.

Erdoğan(2007: 29) göre Anayasal demokrasilerde ifade özgürlüğü, bireylerin düşüncelerini, inançlarını, kanaatlerini, tutumlarını ve duygularını barışçıl bir şekilde ifade etmelerine olanak tanıyan demokratik düzenin temel taşıdır. Bu özgürlük iki temel amaca hizmet eder: Bireylerin kendilerini entelektüel ve iletişimsel olarak gerçekleştirmelerini sağlamak ve toplumu demokratik olarak şekillendirmektir. Hem düşünceleri ifade eden aktif özneler hem de bunları alan pasif özneler için önem taşımaktadır.

Bireyin iç dünyasının içsel bir yönü olan saf düşünce, sınırlamaların ötesindedir. Sadece düşüncelerin aktarılmasına değil, aynı zamanda ifade edilen düşüncelerden etkilenerek yeni fikirlerin üretilmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle basın özgürlüğü düşüncenin dizginsiz ifadesi olarak görülebilir (Jean Marie Charon,1992:201).

Dönmezer (1976: 41) Pasif öznelere bilgi ve fikir aktarmanın farklı yöntemleri, daha geniş ifade özgürlüğü yelpazesinde farklı özgürlük kategorileri yaratmaktadır. Bilgi ve fikirlerin kitle iletişim araçlarının en güçlülerinden biri olan basın aracılığıyla yayılması basın özgürlüğü kavramını doğurmaktadır. Bu özgürlük, genel olarak, bilginin toplanmasını, çoğaltılmasını, eleştirisini ve dağıtımını kapsayan, çeşitli üreme araçlarıyla haber, fikir ve düşünceleri açıkça ifade etme özgürlüğü olarak tanımlanmaktadır.

Siyasi mekanizmayı denetleyen "dördüncü güç" olma gibi kritik bir role sahip olan basın, gerçek önemini, çalışmalarında tarafsız ve objektif bir duruş sergilemesinde bulmaktadır. 20. yüzyılda objektif ve profesyonel gazeteciliğin önde gelen savunucularından

Walter Lippmann, gazeteciliğin gerçek anlamda hakikati arama rolünü ancak bilime benzer objektif ve tarafsız yaklaşımı benimseyerek yerine getirebileceğini ileri sürmüştür. Lippmann'ın "objektif ve profesyonel" gazetecilik vizyonu, liberal geleneğin basının rolüne ilişkin bakış açısını yansıtmaktadır.

Liberalizm hareketinin ilkelerine uygun olarak bağımsız çalışan, siyasi müdahaleden uzak bir basına talep vardır. Özel bir işletme olarak kabul edilen basının her türlü müdahaleden muaf olması ve kârının haklı olarak kendisine ait olması beklenmektedir. Bu kısa özet, demokratik değerlerin koruyucusu rolü açısından hayati önem taşıyan, tarafsız ve bağımsız bir basın vizyonunu destekleyen liberal idealleri vurgulamaktadır.

Demokrasinin gelişmesi ve medyanın yapıcı bir rol oynaması için medyanın kendisinin demokratikleşmesi zorunludur. Çalışan eğitimi ve işe alımından çalışma koşulları ve sendikal haklara kadar pek çok hususun, başta açıklık ve şeffaflık olmak üzere temel ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Medya etiğinin bireysel ahlaktan ayrılamaz olduğu kabul edilerek, çalışanların mesleklerine ilişkin anlayışlarını artırmaya ve daha yüksek mesleki standartlara ulaşmaya yönelik çabalar sarf edilmelidir. Medyanın kendisini yasama, yürütme ve yargının yanında birincil güç olarak algılaması açısından bu yaklaşım hayati önem taşımaktadır. Böylece bireylerin yanıltılmasının, özel hayata tecavüz edilmesinin ve yargı dışı eylemlerde bulunulmasının önüne geçilebilir.

Medyanın demokratik bir sistemde yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olduğu kabul edilerek, medyanın gelişen olay ve olguları bir "beşinci kol faaliyeti" olarak değil, tarafsız bir gözlemci olarak kamuoyuna sunması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle medyanın, kendisine tanınan özgürlüklerin yanı sıra işlevlerini yerine getirirken bazı sorumluluklar da taşıdığı bilincinde olarak, özgürlük ve sorumluluk arasında bir denge kurması gerekmektedir.

1.2.3. Basın Özgürlüğünün Unsurları ve Sınırları

Basın özgürlüğü, demokrasinin oksijeni ile toplumsal refahın hassas dengesini koruyan sınırlar arasındaki dinamik bir etkileşimdir. Özünde, bilgili vatandaşları besleyen, şeffaflığı, hesap verebilirliği ve farklı bakış açılarını teşvik eden hayati oksijeni içermektedir. Ancak iki ucu keskin bir kılıca benzeyen bu özgürlük, unsurlarının ve sınırlarının incelikli bir şekilde anlaşılmasını gerektirir.

Basın özgürlüğünün unsurları, otoriteye meydan okuma, güçlülere inceleme ve kenardaki sesler için bir platform sağlama kapasitesinde yatmaktadır. Gerçeği arama,

araştırmacı gazetecilik ve bireylere bilinçli seçimler yapma gücü veren sınırsız bilgi akışı ilkeleriyle gelişmektedir.

Ancak basın özgürlüğünün sınırları bu yetkinin sorumlu bir şekilde kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Yanlış bilginin yayılması, sansasyonellik veya ulusal güvenliğin gereksiz şekilde tehlikeye atılması doğal zorluklar doğurmaktadır. Bir denge kurmak, gerçeğin dizginsiz arayışı ile bu ayrıcalığa eşlik eden etik sorumluluklar arasında karmaşık bir dansı gerektirir.

Dolayısıyla basın özgürlüğünün sınırları, zenginleştirmeyi amaçladığı toplumun dokusunu tehlikeye attığı yerde ortaya çıkmaktadır. Nefret söylemi, iftira ve bilgilerin kötü niyetle manipüle edilmesi bu özgürlüğün kırılganlığının altını çizmektedir. Bu sınırların tanınması basına yönelik bir kısıtlama değil, toplumsal uyumun aşınmasına karşı bir önlemdir.

Temelde, basın özgürlüğünün unsurları ve sınırları, özgürlüğün sorumlu bir şekilde kullanılmasının gelişen bir demokrasinin temel taşı haline geldiği simbiyotik bir ilişki içinde birleşmektedir. Buradaki zorluk, bu özgürlüğün bastırılmasında değil, basının sorumlu bir koruyucu olarak hareket ettiği, bilgili, katılımcı ve dirençli bir toplumu teşvik ettiği bir kültürü beslemekte yatmaktadır.

Toplumun temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması kaçınılmaz görülmektedir. Demokratik toplumlarda temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasının kabulü yaygınlaşmıştır. Bu kabul, özgürlüklerin sınırlandırılmasının hem bedenin hem de toplumun varlığının ve devamlılığının sağlanması için esas olduğunun kabulünden kaynaklandığı belirlenmektedir. Ona göre Hiçbir ülkede sınırsız özgürlüğün yokluğu yadsınamaz bir gerçektir, çünkü sınırsız özgürlük anarşinin katalizörü olarak görülmekte ve onun ürettiği özgürlükleri tehlikeye atmaktadır. İnsan haklarına ilişkin en acil ikilemlerden birine değinen çözüm, özgürlükler ile düzen arasında bir denge kurulmasında yatmaktadır.

İfade özgürlüğü çok önemli bir değer olsa da, bir toplumun koruması gereken tek değer bu değildir. Dolayısıyla bu özgürlük toplumsal barış, kamu düzeni, milli güvenlik gibi değerlerle çatışıyorsa uzlaşma zorunlu hale gelmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) gibi uluslararası anlaşmalar, hassas bir denge sağlamak amacıyla ulusal güvenlik, özgürlük ve basın özgürlüğüne ilişkin sınırlamaları düzenlemektedir. Örneğin BM Sözleşmesi'nin 12. maddesi, bu hakların yalnızca ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını, ahlakı veya kanunda öngörülen hak ve özgürlükleri korumak için gerekli kısıtlamalara tabi olacağını öngörmektedir (Paragraf 3).

1982 Anayasası'nın 28. maddesi, AİHS'nin 10. maddesi ve AİHS ile Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'nin birleşik kararları gibi hükümlerin aksine, basın özgürlüğü çoğu zaman "transfer ve hakların korunması", "devletin ve toplumun korunması" ve "ahlakın korunması" olarak sınıflandırılan nedenlerden dolayı kısıtlanmaktadır (Salihpaşaoğlu, 2008: 44). Ulusal güvenlik şemsiyesi altında basın özgürlüğünün sınırlandırılması ve ülkenin korunması bu söylemde sık sık tekrarlanan bir konudur.

1.3. Basın Özgürlüğünün Çeşitli Uluslararası Belgelerde Yer Alması

Basın özgürlüğünün çeşitli uluslararası belgelere dahil edilmesi, bu özgürlüğün temel insan haklarının desteklenmesi ve demokratik ilkelerin desteklenmesi konusundaki asli değerinin küresel düzeyde tanındığının kanıtlamaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden bölgesel sözleşmelere ve anlaşmalara kadar, basın özgürlüğünün kabulü, bilgili toplumları beslemeye ve demokrasinin temellerini korumaya yönelik kolektif bir bağlılığı yansıtmaktadır.

Genellikle uluslar için etik pusula görevi gören bu belgeler, bilgiye sınırsız erişimin, gazetecilerin korunmasının ve kamusal alanda farklı seslerin desteklenmesinin önemini vurgulamaktadır. Basın özgürlüğünün tanınması jeopolitik sınırları aşar ve kültürel, politik ve ideolojik farklılıkları aşan evrensel bir ideal olarak statüsünün altını çizmektedir.

Uluslararası anlaşmaların dokusunda basın özgürlüğü yalnızca bir madde değil, aynı zamanda bir temel taşıdır; gücü hesap verebilir tutma, kamusal söylemi kolaylaştırma ve açık toplumların temellerini güçlendirme konusundaki önemli rolünü kabul etmektedir. Basın özgürlüğünün bu belgelere dahil edilmesi, özgür basının yalnızca bireysel özgürlüklerin koruyucusu değil aynı zamanda toplumsal ilerleme ve küresel anlayış için bir katalizör olduğuna dair ortak inancı ifade etmektedir.

Birbirine bağlı bir dünyada ilerlerken, basın özgürlüğünün uluslararası çerçevelere dahil edilmesi giderek daha önemli hale gelmektedir; ulusların özgür, sorumlu ve canlı bir medya ortamı arayışında birleşebileceği ortak bir zemini teşvik etmektedir. Bu, bilgi edinme hakkının bir ayrıcalık değil, dünya çapındaki toplumların kolektif gelişimi için gerekli olan temel bir insan hakkı olduğunun beyanıdır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, çeşitli uluslararası anlaşmalar için birincil referans görevi görmektedir. Özellikle, bu bildirgenin 19. maddesi açıkça ifade özgürlüğü hakkına değinmektedir. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (SHS) aracılığıyla uluslararası hukuki bağlayıcılık kazanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19. Maddesi, her bireyin doğuştan gelen fikir ve ifade özgürlüğü hakkına vurgu yapmaktadır. Bu, müdahale olmaksızın görüş sahibi olma ve ifade etme hakkının yanı sıra bilgi ve fikirleri çeşitli yollarla sınırlar ötesinde arama, alma ve yayma özgürlüğünü ve dolayısıyla basın özgürlüğünü de kapsamaktadır. Makaledeki geniş kapsamlı "elbette" ifadesi, bunun geleneksel basın kuruluşlarının ötesinde çeşitli kitle iletişim biçimlerine de uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır.

Özellikle, 19. Maddenin ifade ve basın özgürlüğüne ilişkin sınırlamalara açıkça değinmemesi dikkat çekmektedir. Ancak 29/2 maddesi, temel hak ve özgürlüklere getirilebilecek sınırlamaları belirleyen genel bir hüküm niteliğindedir. Hak ve özgürlüklerin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi amacıyla, yasanın öngördüğü sınırlamaların uygulanması gerektiğini öngörmektedir. Bu sınırlamalara yalnızca ahlakın, kamu düzeninin ve demokratik bir toplumda genel refahın korunması için gerekli olduklarında izin verilebilmektedir. Bu hüküm, Bildirge'de belirtilen hakların kısıtlanmasına ilişkin kriterleri ve prosedürleri belirlemektedir.

Dolayısıyla, 19. madde ifade ve kitle iletişim özgürlüğünün geniş kapsamını güvence altına alırken, 29/2. madde hukuki parametrelere ve demokratik ahlak, kamu düzeni ve genel refah değerlerine dayalı olarak haklı kısıtlamalara ilişkin bir çerçeve sunmaktadır.

"Madde 19: Herkes düşünce ve ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu, müdahale olmaksızın fikir sahibi olma ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın her türlü yoldan bilgi ve fikir arama, alma ve yayma özgürlüğünü kapsar." (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi katılımcı ülkelere yükümlülükler yüklerken, ifade ve düşünce özgürlüğü ihlallerini gidermede etkili olmadığı algılandı (A. Şeref Gözübüyük, 1987:3).

Bu bağlamda bildirge, 1966 yılında Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR) ve Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle yasal güç kazandı. ICCPR'nin 19. maddesi yalnızca görüş belirtme hakkını kabul etmiyor; fikir ve fikirlerin yanı sıra bilgi alma hakkını da tanımaktadır. Bu anlaşmaya göre:

- Herkes müdahale edilmeden görüş oluşturma hakkına sahiptir.
- Herkes, sınırlara bakılmaksızın, sözlü, yazılı, basılı, sanat biçiminde veya başka herhangi bir yolla her türlü bilgi ve fikri arama, alma ve yayma özgürlüğünü kapsayan ifade özgürlüğü hakkına sahiptir.

Bu maddenin ikinci fıkrasındaki hakların kullanılması özel görev ve sorumluluklar doğurur.

Sonuç olarak, yalnızca kanunun öngördüğü gerekçelerle aşağıdakiler de dahil olmak üzere belirli kısıtlamalara tabi olabilmektedir:

(a) Başkalarının haklarına veya itibarına saygı duymak;

(b) Ulusal güvenliğin veya kamu düzeninin veya kamu sağlığının veya ahlakın korunması (Bresner, Katie, İfade Özgürlüğünü Anlamak, ed. Renu Mandhane, Bonnie Allen ve Naregh Galoustian (Uluslararası İnsan Hakları Programı, 2015:8).

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), taraf devletlere, 536 sayılı kararnameyle basın özgürlüğünü sağlama yükümlülüğü getirmektedir. Bu kararnamedeki hükümler doğrudan ifade ve basın özgürlüğüne ilişkindir:

"Taraf Devletler, özgür medya alanındaki ilke ve taahhütleri teyit ederler. Özellikle ifade özgürlüğünün temel ve küresel olarak tanınan bir insan hakkı olduğunu, demokratik bir toplumun temel bir unsuru olduğunu ve özgür, bağımsız ve çoğulcu medyanın özgür ve açık bir toplum ve sorumlu hükümet sistemleri için çok önemlidir" (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, 1997).

AGİT, devletlerin basın özgürlüğünü güvence altına almasına büyük önem vermektedir ve gazetecilerin çalışma koşullarına ilişkin hususlar ve bilgiye serbest erişimin kolaylaştırılması da dahil olmak üzere ifade ve basın özgürlüğünün geliştirilmesine kendini adanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. İnsan haklarını küresel düzeyde korumak amacıyla kurulan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 4 Kasım 1950'de Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından Roma'da kabul edildi ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeyi 18 Mayıs 1953'te onayladı. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 10 Mart 1954 tarihinde kabul edilen ve 6366 sayılı "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme ve Ek Protokolünün Onaylanması Hakkında Kanun" ile.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasındaki diğer uluslararası insan hakları belgelerinden ayıran ayırt edici özellik, etkili bir hukuki koruma sisteminin getirilmesidir.

Sözleşmenin 10. maddesi ifade özgürlüğü hakkını güvence altına almaktadır. Bu madde, fikir ve bilgiye müdahale edilmeksizin fikir sahibi olma, alma, yayma ve bunlara erişme hakkını ve bu hakka getirilebilecek görev ve kısıtlamaları kapsamaktadır. 10. madde iki paragraftan oluşmakta olup, birincisi ifade ve basın özgürlüğü yükümlülüğünü kapsamakta, ikincisi ise bu hakkın sınırlandırılmasının koşullarını ve sınırlamalarını belirtmektedir.

Herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, kamu otoritesinin müdahalesi olmaksızın ve sınırlara bakılmaksızın fikir sahibi olma ve bilgi ve fikirleri alma ve verme özgürlüğünü de içermektedir. Bu madde devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini izin rejimine tabi tutmasına engel değildir.

Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi, demokratik bir toplumda kanunla öngörülmüştür (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi).

Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğünü güvence altına alan AİHS'nin 10. maddesi kapsamında tanınmaktadır. İfade özgürlüğü, çeşitli görevleri ve sorumlulukları beraberinde getirdiğinden, uluslararası sözleşmelerce kabul edilen meşru kısıtlamalar ve sınırlamalara dikkat edilmesi önemlidir.

1.4. Medya ve Demokrasi İlişkisi

"Basın" ve "kitle iletişim araçları" gibi terimlerin kullanımından daha geniş bir kavram olan "medya"ya geçişin kökenleri 1920'lerin başlarına kadar uzanmaktadır. Medya kavramı akademik literatüre 1930'lu yıllarda girerken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli disiplinlerde yaygın bir popülerlik kazanmıştır.

Kitlesel iletişim ortamındaki teknolojiye ilerlemeler ve bu ilerlemelerin katalize ettiği dijitalleşme süreçleri, uzun süredir kullanılan "basın" yerine "medya" teriminin tercih edilmesine yol açmıştır. Bu değişim özellikle küreselleşme sürecinin etkileri ve sermayenin basın sektörüne yönelmesiyle daha da belirginleşti. Bu olgu basında yapısal bir dönüşümü tetikleyerek medya çağının başlangıcını işaret etmektedir.

Basının tarihsel gelişimi incelendiğinde, yasama, yürütme ve yargı güçlerine karşı siyasi mekanizmalar ve politikacılar üzerinde kontrol sahibi olan dördüncü bir güç olarak nitelendirilmesinin basının erken dönem tarihiyle örtüşmediği ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta basında ticari ve gündelik kaygıları ön planda tutan ve bu kaygılarla hareket eden bir anlayış vardır. Bu dönemde basın öncelikle matbaa teknolojilerinden yararlanmış, kilisenin ihtiyaçlarını karşılamış ve bir ölçüde de ekonomik ve sosyal konulara odaklanmaktadır. Sonuç olarak, ilk dönem basını kamu çıkarını korumaya adanmış bir amaçla ilişkilendirmek olanaksız görünmektedir.

Bununla birlikte, zaman ilerledikçe basın, Aydınlanma ideallerinin toplumsal yapı içinde yayılmasına aktif olarak katkıda bulunmuştur. Bu dönüşüm basının çok yönlü ve toplumsal bir boyut kazandığını göstermektedir. Bu evrimin ardından basın, başlangıçtaki

ticari ve günlük kaygıların ötesinde faydasını göstererek, ilk anayasal devletler için yararlı bir kurum olarak ortaya çıkmıştır.

Modern çağda medya, yalnızca bilginin yayılmasında değil, aynı zamanda kamuoyunun şekillendirilmesinde, siyasi süreçlerin etkilenmesinde ve iktidardakilerin hesap vermesini sağlamada da önemli bir rol oynamaktadır. Özgür ve sorumlu bir medya genellikle gelişen bir demokratik toplumun temel taşı olarak kabul edildiğinden, medya ile demokrasi arasındaki ilişki simbiyotiktir.

Medya, vatandaşların hükümetleri, politikaları ve güncel olaylar hakkındaki bilgilere eriştiği birincil kanal görevi görmektedir. Güçlülerin eylemlerini inceleyen ve farklı sesler ve bakış açıları için bir platform sağlayan bir gözlemci görevi görmektedir. İdeal bir demokratik ortamda, canlı ve bağımsız bir medya ortamı, bilgili vatandaşları teşvik ederek bireylerin bilinçli kararlar almasına ve demokratik sürece aktif olarak katılmasına olanak tanımaktadır.

Demokratik toplumlarda medyanın rolü; kamuoyunu bilgilendirmek, halk adına hükümeti denetlemek ve eleştirmek, hükümet politikalarına ilişkin toplumsal farkındalığı geliştirerek kamuoyunu şekillendirmek gibi sorumluluklarla belirlenmiştir. Medya, işlevsel bir zorunluluk olarak, demokratik sistemlerin yasama, yürütme ve yargı erklerinin yanında dördüncü sütunu haline gelmiştir. Medyanın vatandaşlara temel bilgileri aktarma ve sivil hakların kullanılmasını sağlama görevi nedeniyle medya ile demokrasi arasındaki karşılıklı bağımlılık kaçınılmamaktadır.

Medyanın demokrasideki temel rolü onun canlılığını korumaktır. Bu, medya kuruluşlarının otorite merkezlerine belirli bir mesafe koymasına bağlıdır. İdeal olarak, etkilerinin halktan alınması, ekonomik desteğin satış ve reklamlardan sağlanması ve ekonomik ve politik açıdan güçlü olanlara aşırı bağımlılıktan uzak olması gerekmektedir. Bunun kapitalist bir sistem içinde uygulanabilirliği, en azından Batılı ülkelerde teorik tartışmayı ateşlerken, medya, belirli yönergelere bağlı kalarak bu öngörülen rolü yerine getirmeye doğru adım adım ilerliyor gibi görünmektedir. Demokratik olarak kurulmuş bu ülkelerde medya, güç merkezlerinden biraz uzakta durmaktadır.

Yasal çerçevelerin ötesinde, toplumun vicdanlılığı, siyasi figürler ve medya profesyonellerinin demokratik rollerine gerçek bağlılıkları, medya kuruluşlarının iktidardakilere meydan okumasına, sorunları öne çıkarmasına ve gerektiğinde eleştirel, sorgulayıcı ve zaman zaman muhalif duruşlar benimsemesine olanak tanımaktadır. Ancak bu dinamik öncelikle Batı Avrupa'da ve belki de bir dereceye kadar ABD'de gözlemlenebilmektedir. Diğer bölgeler resmi olarak benzer yapılara sahip olsa da, sosyal

kalkınma süreçlerinin farklı yolları nedeniyle aynı sonuçlara ulaşmak zorlayıcı olabilmektedir (Mustafa Şeker, 2016:21).

Lundby ve Ronning'e (2002:22) göre medya, insanların sivil haklarını kullanabilmeleri için gerekli bilgileri sağladığından demokratik sürecin önemli bir bileşenidir. Medya aracılığıyla vatandaşlar olayların yorumlanmasına, tartışmalara katılmaya, tutumlar oluşturmaya ve toplumsal gelişmeyi ve siyasi tercihleri etkileyen eylemlerde bulunmaya aktif olarak katılabilirler. Bu da medyaya erişimi ve kamusal söylemde yer almayı gerektirmektedir.

Chomsky'nin deyimiyle, demokratik bir çerçevede bireylerin, siyasi sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli olan bilgilere erişimleri gerekir ki bu, çoğu zaman bağımsız olarak başarılması imkânsız bir görevdir (Noam Chomsky, 1999: 27).

Medyanın toplumu doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen karar alma süreçlerinde birincil bilgi kaynağı olarak üstlendiği önemli rol, 'farklı bilgi kaynaklarının varlığı veya gerekliliği' ile karmaşık bir şekilde bağlantılıdır. BU Robert Dahl'ın demokrasinin meşruluğu için dile getirdiği koşullarla örtüşmektedir. Chomsky'nin içgörüsü, medya-demokrasi ilişkisinin temel noktasını aydınlatarak, çeşitli haber kaynaklarına sahip, çok sesli, tek boyutlu olmayan bir medya ortamına duyulan ihtiyacın altını çizmesi nedeniyle özellikle dikkate değerdir.

Kitle iletişim araçlarının siyasi katılım alanındaki rolü genişlemeye devam ettikçe, medya ile demokrasi arasındaki ilişkinin önemi ortaya çıkmıştır. Medya, siyasi aktörler tarafından kitle iletişimini kolaylaştırma ve toplumsal rızayı toplama açısından önemli bir platform olarak görülmektedir. Medyanın seçim dönemlerinde seçim kampanyalarının yansıtılması ve seçmenlerin karar alma sürecinde siyasi aktörler ve parti programları hakkında topluma bilgi sağlanmasındaki önemli rolü, medyanın demokratik sistemlerdeki önemini göstermektedir. Özünde özgür bir medyanın varlığı demokratik bir sistemin ayakta kalması için vazgeçilmezdir.

Lijphart'ın iddiasına göre Robert Dahl, demokratik bir sistemin meşruiyetini sekiz kurumsal garantiyle tanımlamaktadır. Bu garantiler, örgüt kurma ve örgütlere katılma özgürlüğünü, ifade özgürlüğünü, oy verme hakkını, kamu görevlerine atanma hakkını, siyasi liderlerin seçimi için rekabet etme hakkını, çeşitli bilgi kaynaklarının, ücretsiz ve ücretsiz erişimini kapsamaktadır.

Robert Dahl'ın demokrasinin geçerliliği için vurguladığı ön koşullardan biri olan "farklı bilgi kaynaklarının varlığı" koşulu, medya ile demokrasi arasındaki hayati bağlantıyı doğrudan vurgulamaktadır. Çünkü medya, sivil toplumun katılım ve karar alma süreçlerinde

en önemli bilgi kaynağı görevini görmektedir. Noam Chomsky'nin (1999:27) ifade ettiği gibi demokratik bir sistemde bireyler, siyasi sorumluluklarını bağımsız olarak yerine getirebilmek için gerekli bilgileri elde edememektedir.

Bu nedenle tek boyutlu olmayan bir medya düzeniyle çoksesliliğin sağlanması ve farklı haber kaynaklarının varlığının sağlanması, demokrasinin çoğulcu ideallerinin gerçekleştirilmesinde esastır.

Ancak bu ilişkinin zorlukları da bulunmaktadır. Medyanın önyargısı, yanlış bilgilendirme ve medya sahipliğinin yoğunlaşması gibi sorunlar, demokratik şeffaflık ve hesap verebilirlik ideallerine yönelik önemli tehditler oluşturabilmektedir. Dijital çağ, bilginin hızla yayılmasının çoğu kez geleneksel bilgi doğrulama mekanizmalarını geride bırakmasıyla hem fırsatları hem de zorlukları beraberinde getirdi ve demokratik bir toplumda medya okuryazarlığının önemini artırmaktadır.

Sonuç olarak medya demokratik sürecin vazgeçilmez bir bileşeni haline gelmiştir. Önemi, vatandaşlara çeşitli haklarını kullanmaları, gelişen olayları yorumlamaları, anlamlı söylemlerde bulunmaları, siyasi perspektifleri şekillendirmeleri ve bunları eyleme geçirilebilir girişimlere dönüştürmeleri için gerekli hayati bilgileri sağlamaktadır.

Medya ile demokrasi arasındaki karmaşık etkileşimde yön bulmak, ifade özgürlüğü ve gazetecilik dürüstlüğü ilkelerini korurken demokratik süreci baltalayabilecek potansiyel tuzakları da ele alan hassas bir denge gerekmektedir. Teknoloji medya ortamını yeniden şekillendirmeye devam ederken, demokrasi çerçevesinde sağlam ve etik bir medya ortamının nasıl sürdürüleceğine ilişkin süregelen tartışmalar acil ve gelişen bir endişe olmaya devam edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN MEDYASI VE DEMOKRASİ

2.1. Kazakistan'da Demokrasi

2.1.1. Ülkedeki Demokrasi, Seçim Süreleri ve Partiler

Demokrasi fikirleri ve demokratik kurumlar genel olarak Kazak sosyo-politik düşüncesine yabancı değildir. Tarihten bilindiği üzere göçebe bir toplumda demokratik gelenekler sistemli bir biçimde gelişmiştir. Örneğin, geleneksel Kazak toplumu seçim sisteminin doğasının, mahkemelerin yürütme organı temsilcilerinin faaliyetleri üzerindeki kontrolünün farkındaydı. Kazak toplumundaki yaygın demokratik yönetim düşüncesine rağmen, ancak bağımsızlığını kazandıktan sonra “Kazakistan Cumhuriyeti demokratik, hukuksal ve sosyal bir devlet” haline gelmiştir.

Yüzyılın başında Sovyet sonrası alanda yaşanan demokratik dönüşümler, halkın siyasi süreçlere gerçek katılımı için kıyaslanamayacak kadar büyük fırsatlar yaratmıştır. Sosyo-politik hayatta partilerin ve kitle hareketlerinin hem sayısı hem de siyasi otoritesi artmıştır. Uzun yıllardan beri ilk kez vatandaşlar, hükümetin ve yönetimin karar alma süreçleri üzerinde çeşitli şekillerde gerçek bir etkiye sahip olmaya başlamıştır. 70 yıl boyunca Rusların sömürgesi olan Kazakistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra demokratik bir devlet olduğunu ilan etmiştir.

Kazakistan Cumhuriyeti kendisini demokratik bir devlet olarak tanıtmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti anayasasında “Kazakistan Cumhuriyeti kendisini demokratik, laik, hukuki ve sosyal bir devlet olarak kurar; onun en kıymetli hazinesi insanın ve insanın hayatı, hakları ve özgürlükleridir” diye yazılmaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk Anayasası, 28 Ocak 1993'te Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Konseyi'nin on ikinci toplantısının dokuzuncu oturumunda kabul edilmiştir. Bilimsel literatürde 1993 Anayasası'nın kabulünden önce geçici bir anayasa yapılmasına yönelik tekliflerin olduğu dikkat çekmektedir. Siyasi ve ekonomik dönüşümlerle birlikte bir geçiş krizi döneminin varlığı ve kalıcı bir anayasanın dikkatli bir şekilde geliştirilmesi için koşulların bulunmaması hakkında tartışmalar yapılmıştır (Kubeev, 2008:301).

Şu anda yürürlükte olan Anayasa, Kazakistan Cumhuriyeti tarihinde ikinci anayasaydı ve 30 Ağustos 1995'te cumhuriyet referandumunda kabul edilmiştir. 1993 Anayasası'nın işleyişine ilişkin deneyim, gerilim alanlarını göstermiş ve bunların çözümü, dikkatleri bağımsız bir devletin oluşumu sırasındaki acil sorunlardan uzaklaştırmıştır. 1995 tarihli

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nın giriş bölümünde şu ifade yer almaktadır: "Biz, ortak bir tarihi kader etrafında birleşen, atalarının Kazak topraklarında devleti oluşturan Kazakistan halkı olarak barışçıl bir sivil toplum olduğumuzun bilincinde, özgürlük, eşitlik ve uyum ideallerine bağlı, dünya toplumunda layık bir yer edinmek isteyen, egemenlik hakkımıza dayanan, şimdiki ve gelecek nesillere karşı yüksek sorumluluğumuzun bilincinde bu Anayasayı kabul etmekteyiz". Bu kanun, halkın iradesini ve devletin Temel Kanununun kabul edilmesi yönündeki demokratik vaatleri ifade etmektedir.

Anayasanın 1. maddesine uygun olarak cumhuriyetin faaliyetlerinin temel ilkeleri şunlardır: sosyal uyum ve siyasi istikrar, tüm insanların yararına ekonomik kalkınma, Kazakistan vatanseverliği, cumhuriyet referandumunda veya Parlamentoda oy kullanmak da dahil olmak üzere kamusal yaşamın en önemli sorunlarının demokratik yöntemlerle çözülmesi.

Temel Kanunun 4'üncü maddesinin 2'nci fıkrasına göre Anayasa, Cumhuriyet topraklarında en yüksek hukuki güce ve doğrudan etkiye sahiptir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin anayasal gelişimi, siyasi, hukuki, sosyo-ekonomik koşullar dikkate alınarak toplumun ihtiyaçlarına ve uluslararası eğilimlere göre ayarlanmaktadır (Rogov, 2021:1)

Akademisyen G.S.Sapargalieva(2004:584): "Hem yasal olarak hem de gerçekte, referandumla Cumhuriyet Anayasasını kabul eden Kazakistan halkı, devlet iktidarının kurucusu olarak hareket etti. Anayasa, devletin örgütlenmesi ve faaliyetlerine ilişkin demokratik ilkeleri güvence altına aldı" diyerek Anayasanın önemliliğini açıklamaktadır. Böylece referandumla kabul edilen ve halkın iradesini ifade eden Anayasa, devletliği meşrulaştıran ve devletin temellerini atan normatif bir yasal düzenleme görevi görmektedir.

Anayasanın hukuki niteliği doktrini çalışmasının gelişimi ve bütünlüğü bağlamında Zhalairi ve Aitkhozhina: "Anayasanın yalnızca demokrasi ilkelerine dayanan yeni bir devleti resmileştirmek için değil, aynı zamanda her şeyden önce bir kişinin ve bir vatandaşın yasal statüsünü pekiştirmek için kabul edildiğini ve yürürlükte olduğunu belirtmek önemlidir" diyerek açıklamaktadır.

Demokratik ve medeni gelişme anayasada devletin ve kamu yaşamının tüm alanlarında yasal kararların geliştirilmesi için bir değer ve temel kılavuz olarak hizmet eden, sektörel mevzuatın aşağıdakilere uygun olarak daha da geliştirilmesi için devletin temel yasası olarak ilan edilmektedir. Tüzel kişilik, mülkiyet, bir vatandaşın ve bir bireyin anayasal hakları ve yükümlülükleri, hükümet organları arasındaki etkileşim, kamu kurumlarının işleyişinin

temelleri gibi yasal kategoriler Anayasa'da ortaya konulur ve sonraki yasama çalışmalarında kavramsal konumları belirlemektedir.

Anayasaya göre Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyetidir ve başkanı Cumhurbaşkanıdır. Kazakistan Cumhurbaşkanlığı makamı, 24 Nisan 1990'da Kazak SSR Yüksek Konseyi yasasıyla tanıtıldı. Aynı gün Yüksek Konsey, o dönemde Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri ve Kazak SSR Yüksek Konseyi Başkanı görevini yürüten Nursultan Nazarbayev'i ülkenin ilk cumhurbaşkanı olarak seçmiştir.

Devlet başkanının ilk popüler seçimleri 1 Aralık 1991'de gerçekleşmiştir. Seçmenlerin yüzde 98,7'si Nazarbayev'e oy verirken, katılım yüzde 88,2 oldu. Seçimler alternatifsiz olarak yapılmıştır.

Sapargalieva (2002: 98) Aralık 1991'de SSCB'nin dağılmasının ardından Kazakistan'ın bağımsızlığı ilan edildiğini belirtmektedir. 28 Ocak 1993'te, cumhurbaşkanının art arda iki dönemden fazla olmamak üzere 5 yıllık bir süre için halk oylamasıyla seçildiği yeni bir anayasa kabul edilmiştir.

29 Nisan 1995'te Nursultan Nazarbayev'in görev süresinin 1 Aralık 2000'e kadar uzatılması konusunda referandum yapılmıştır. Seçmenlerin yüzde 95,46'sı lehte oy kullandı. Aynı yılın 30 Ağustos'unda, devlet başkanının 5 yıl süreyle seçilmesine ilişkin hükümlerin korunduğu ve görevde kalmanın üst üste iki dönemle sınırlandırıldığı yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Adayın 35 yaşını doldurmamış, 65 yaşını doldurmamış olması, en az 15 yıldır ülkede yaşıyor olması ve Kazakça dilini iyi derecede bilmesi gerekmiştir (Kopbaev, 2008:12).

7 Ekim 1998'de parlamento, ülke cumhurbaşkanının görev süresinin 7 yıla uzatılması da dahil olmak üzere temel yasada bir dizi değişiklik yaptı ve görev süresi sınırlamasının yanı sıra bir başkan adayının azami yaşına ilişkin kısıtlamalar da kaldırılmıştı. Anayasa değişiklikleriyle bağlantılı olarak parlamento, Ocak 1999'da erken cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmasına karar vermiştir (Sapargalieva, 2002: 19).

10 Ocak 1999'da Nazarbayev yeniden devlet başkanı seçildi (oyların %79,78'i). İkinci sırayı muhalefet adayı, Kazakistan Komünist Partisi lideri Serikbolsyn Abdildin (%11,9) ve üçüncü sırada ise Devlet Gümrük Komitesi Başkanı Gani Kasymov (%4,7) yer aldı. Seçmen katılımı yüzde 85 civarındaydı.

20 Mayıs 2000'de Kazakistan Anayasa Konseyi, Nazarbayev'in ilk yeni başkanlık döneminin değerlendirilmesine karar verdi. Anayasa Mahkemesi'nin çıkardığı temel yasa yorumuna göre, daha önceki seçimler 1978 ve 1993 tarihli eski anayasalar çerçevesinde yapılmıştı; yani bir kişinin en yüksek makamda üst üste iki kez görev yapmasını sınırlayan

hüküm, bu anayasayı ihlal etmemiştir. 4 Aralık 2005'te yapılan bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Nazarbayev yeniden Kazakistan'ın başkanı seçilmiştir (Sapargalieva, 2002: 39).

21 Mayıs 2007 tarihinde, devlet başkanının inisiyatifiyle, ülkenin anayasasında (2012'de yürürlüğe girmiştir) değişiklikler yapıldı ve buna göre başkanlık süresi 5 yıla indirildi ve aynı kural yeniden getirilmiştir. Kişi üst üste iki dönemden fazla görev yapamazdır. En yüksek hükümet pozisyonuna sahiptir. Aynı zamanda, temel yasaya, Kazakistan'ın ilk cumhurbaşkanı olan Nazarbayev'in cumhurbaşkanlığına aday olma hakkı konusunda kısıtlamalara tabi olmayacağı yönünde bir hüküm getirilmiştir (Rogov, 2021:3).

Mayıs 2010'da Kazakistan Parlamentosu, Nazarbayev'e "Ulusun Lideri" statüsü veren bir anayasa yasasını kabul etmiştir. Bu, cu tarafından değil parlamento başkanları ve hükümet başkanı tarafından imzalanarak yürürlüğe giren ilk yasaydı.

Bir sonraki seçimler 2012'de yapılacaktır. Ancak Aralık 2010'da Ust-Kamenogorsk'ta cumhuriyetçi toplantı (forum) delegeleri, mevcut devlet başkanının yetkilerinin 2020'ye kadar uzatılması konusunda referandum yapma girişiminde bulunduğunu belirtmektedir. Girişim parlamento tarafından da desteklendi. Referandumu desteklemek için yaklaşık 5 milyon imza (%55,2) toplandı, ancak cumhurbaşkanı ilgili yasayı imzalamayı reddetti.

14 Ocak 2011'de milletvekilleri, referandum yapılmasına ve Nazarbayev'in yetkilerinin genişletilmesine izin veren anayasa değişikliklerini kabul etmiştir. Cumhurbaşkanı yasayı imzalamadı ve değerlendirilmek üzere Anayasa Mahkemesi'ne gönderdi. Mahkeme, değişikliklerin anayasaya aykırı olduğunu kabul etmiştir. Bunun ardından devlet başkanı halka hitaben yaptığı konuşmada erken cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmasını önermiştir. 2 Şubat'ta Kazak parlamentosu, devlet başkanına erken cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmasına izin veren yeni bir anayasa değişikliğini kabul etmiştir.

3 Nisan 2011'de yapılan erken seçimlerde Nazarbayev yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Kazakistan'da beşinci cumhurbaşkanlığı seçimleri, 25 Şubat 2015 tarih ve 1018 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi uyarınca, “Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı için erken seçim çağrısına ilişkin” 26 Nisan 2015 tarihinde gerçekleşmiştir. Oylama sonuçlarına göre mevcut Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev oyların yüzde 97,75'ini almıştır (Rogov, 2021:1).

2018 yılında mevzuatta, kendi adaylarını aday gösteren adayların cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılımını fiilen engelleyen başka değişiklikler de yapıldığını belirtmektedir. Aday gösterme hakkı yalnızca siyasi partilere ve kayıtlı cumhuriyetçi kamu derneklerine verilmiştir. Adaylarda aranan şartlar sıkılaştırıldı. Böylece, zorunlu bir koşul, kamu hizmetinde veya

seçilmiş bir pozisyonda en az beş yıllık deneyimin varlığı haline geldi. Bazıları değişikliklerin Nazarbayev'in görevinin onun himayesine alınmasına yönelik hazırlıklar olduğunu ve transitin yönetilmesinin amaçlandığını öne sürmüştü.

Şubat 2019'da Nazarbayev, Anayasa'nın başkanlık yetkilerinin sona ermesine ilişkin koşullarla ilgili 42. maddesinin 3. fıkrasının açıklığa kavuşturulması için Anayasa Konseyi'ne başvurmuştu. Nazarbayev, itirazın rutin bir konu olduğunu, paniğe gerek olmadığını ve ülkenin "erken seçim tehlikesiyle karşı karşıya olmadığını" söylemişti. Aynı yılın Mart ayında, ilk cumhurbaşkanı görevini Senato sözcüsü Kassym-Jomart Tokayev'e devretti.

Nisan 2019'da Tokayev erken seçim yapılacağını duyurdu ve seçimlerin 9 Haziran'da yapılması planlandı. Nazarbayev'in partisi Nur Otan, Tokayev'i aday gösterdi. CEC yedi başvuru sahibini kaydetti. Seçim günü ve sonraki günlerde ülke kitlesel protestolara boğuldu, polis binlerce katılımcıyı gözaltına aldı, birçoğu barışçıl toplantı düzenleme usulüne ilişkin yasayı ihlal ettiği için idari tutuklamaya gönderildi. Resmi verilere göre Tokayev oyların yüzde 70'inden fazlasını almıştır.

Ocak 2022'de Kazakistan kitlesel protestolara sahne olmuştur. Benzin fiyatlarındaki artış nedeniyle ülkenin batısında başlayan gösteriler diğer bölgelere de sıçradı, binlerce kişi siyasi taleplerde bulundu, sosyal adaletsizlikten söz etti ve Nazarbayev'in siyasetten ayrılmasını talep eden sloganları atmıştı. Kan dökülmesine dönüşen Ocak olaylarının zirvesinde, Nazarbayev etkili Güvenlik Konseyi başkanlığını bırakarak görevini Tokayev'e devretti; kısa süre sonra eski cumhurbaşkanının akrabaları Yüksek mevkilerden mahrum bırakılanların bir kısmı zimmete para geçirme ve baskınlarda şüpheli olarak gözaltına alınmıştı.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının olağanüstü seçimleri 20 Kasım 2022'de yapıldı. Ülke anayasasına göre seçimler en geç 1 Aralık 2024'te yasalaşması gerekiyordu. Kazakistan Cumhurbaşkanı Kassym-Jomart Tokayev, 1 Eylül 2022'de Kazakistan halkına gönderdiği mesajda, 20 Kasım 2022'de erken cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılmasını teklif etmiş, cumhurbaşkanı ayrıca başkanlık süresinin azami sayısının ikiden ikiye düşürülmesini de önermişti.

21 Kasım'da Merkez Seçim Komisyonu ön seçim sonuçlarını, 22 Kasım'da ise kesin sonuçları açıkladı. Görevdeki Cumhurbaşkanı Kassym-Jomart Tokayev ilk turu %81,31'lik bir sonuçla ve toplam seçmen katılımının %69,44'üyle kazanmıştır.

Devletin demokratik bir ülke olarak tanınması için parti sistemine de dikkat çekmek önemlidir. Kazakistan'da parti sistemi, çeşitli siyasi güçlerin temsiline temelini oluşturan siyasi ortamda önemli bir rol oynamaktadır. Taraflar arasındaki bu karmaşık etkileşim

mekanizması, vatandaşların fikir ve çıkar çeşitliliğini yansıtarak ülkedeki demokratik süreçlerin temelini oluşturmaktadır.

Kazakistan'ın modern siyasi gelişimi koşullarında, parti sistemi sadece siyasi inançların ifade edilmesi için değil, aynı zamanda uzlaşmaların sağlanması, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulması için de bir araç haline gelmektedir. Parti platformlarının çeşitliliği ve bunların etkileşimi, toplumda ilerici değişikliklere katkıda bulunan dinamik siyasi diyalogun temelini oluşturur (Rogov, 2021:6).

Kazakistan parti sisteminin bu karmaşık yapısı vatandaşlara ülkenin siyasi yaşamına aktif olarak katılma ve önemli kararları etkileme fırsatı sunmaktadır. Bu sistemin zamanımızın zorluklarıyla nasıl etkileşime girdiğini ve çeşitliliği ve dinamikleri sayesinde toplum için ne gibi fırsatlar açtığını anlamak önemlidir.

Yirmi yıldan fazla bir süredir ülkedeki partilerin sayısı sadece niceliksel olarak değil niteliksel olarak da değişmektedir. Bu değişiklikler bir yandan partilerin geçici özelliklerine ve faaliyetlerine ilişkin yasal çerçevedeki değişikliklere, diğer yandan partilerin kendilerinin büyümesine ve başarılarına bağlıydı. Örneğin, 1999'da siyasi partilerin sayısının artması, 1999 tarihli "Kazakistan Cumhuriyeti Seçimleri Hakkında" anayasa kanununda yapılan değişikliklerle ilişkilendirildi; buna göre Parlamento Meclislerinin bileşimi, 10 milletvekili ile genişletilmiştir. Yüzde 7 barajını aşan parti, Meclis Meclis'inde temsil edilme hakkına sahip olmuştur(Sapargalieva, 2002: 107).

Aksine, 2002 yılında kabul edilen “Kazakistan Cumhuriyeti'nde Siyasi Partiler Hakkında” Kanun, parti kurma gerekliliklerinin artması nedeniyle siyasi arenada parti sayısının azalmasına yol açmıştır.

2007 yılında siyasi alanda gerçekleştirilen anayasa reformu, siyasi partilerin rolünü daha da güçlendirmektedir. Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasında 2007 yılında yapılan değişikliklere göre, Parlamento Meclislerinin oluşumuna ilişkin yeni ilkeler kabul edildi: 107 milletvekilinden 98'i, ülke çapındaki tek bir seçimden orantısal sisteme dayalı olarak parti listelerinden seçilmektedir. İlçede ise 107 milletvekilinin 9'u Kazakistan Halk Meclisi'nden seçilmektedir. Bu değişikliklerin bir sonucu olarak 2007 yılında yapılan TBMM seçimlerinde Nur Otan partisi üyeleri oy çokluğu ile 98 milletvekili vekilliği almıştır. Sonuç olarak Kazak parlamentosu tek parti temelinde oluşturmaktadır. Bu andan itibaren Kazak parti sistemini tek partinin hakim olduğu çok partili bir sistem olarak tanımlamak mümkün hale geldi. Bu da ülkedeki diğer partilerin faaliyetlerinin harekete geçmesini gerektirmektedir.

Genel olarak bakıldığında 2007 yılının bağımsız Kazakistan tarihinde siyasi yenilenme yılı olduğu kadar, 2010 yılında Kazakistan'ın AGİT başkanlığına ilişkin tarihi kararın alındığı

yıl olduğu da not edilebilir. Bu karar cumhuriyetteki demokratik süreçlerin derinleşmesine ve daha da geliştirilmesine hizmet etmiştir.

2009 yılında “Kazakistan Cumhuriyeti Siyasi Partiler Hakkında” Kanunda yapılan değişiklikler ve eklemeler, ülkenin siyasi arenasındaki durumun şekillenmesinde özel bir etki yarattığını yazmaktadır. Siyasi partilerin faaliyetlerinin örgütsel ve hukuki yönlerinin iyileştirilmesi, Kazak toplumunda demokratik süreçlerin geliştirilmesi ve dünya gereksinimlerine uygun bir siyasi sistemin oluşumunun sağlanması amaçlandı. Kanunun uygulanması, 2012 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Meclisi Meclis seçimlerinde üç siyasi partinin zaferini sağlamıştır (Rogov, 2021:6).

Sonuç olarak yerli partilerin tarihi bütünleşme ve dağılma süreçleriyle doludur. Bazıları siyaset sahnesini terk etmek zorunda kaldı, bazıları ise konumlarını güçlendirmeyi başarmıştır. Ancak Kazakistan'da niteliksel olarak yeni bir parti sistemi kurma süreci henüz tamamlanmadı. Ama tek parti sistemi geçmişte kaldığını söyleyebiliriz.

2.1.2. Ülkenin Demokratik Düzeyine Analiz

Araştırmamızda Kazakistan'da demokratikleşme düzeyini belirlemek amacıyla siyasi sistemin demokratikleşmesini ölçmek için siyasi katılım ve siyasi rekabet gibi ölçütler açısından bakmak için T. Vanhanen'in demokratikleşme endeksini seçtik. Vanhanen bunu demokrasinin ortaya çıkışını ve bu sürecin toplumdaki güç kaynaklarının dağılımına bağlılığını incelemek için geliştirmiştir. Modern demokratik toplumlarda siyasi gücün halka bağlı olduğu varsayımından hareket etmektedir. Güç kaynakları nüfusun farklı grupları arasında geniş bir şekilde dağılmıştır ve "demokrasinin kendisi, insanların ve insan gruplarının iktidar için rekabet etmekte özgür olduğu ve iktidarı elinde bulunduranların halk tarafından seçildiği ve onlara karşı sorumlu olduğu anlamına gelmektedir"(Rousseau,1969:161).

Vanhanen, demokrasi düzeyini analiz etmek için R. Dahl'ın kavramına dayanarak iki değişkeni seçmektedir. Siyasi katılım ve siyasi rekabet ve demokratikleşme endeksini (ID) bunlara dayanarak oluşturmaktadır. Demokratikleşme endeksinin genel formülü şu şekildedir: $ID = K'U/100$ (Nurymbetova, 2009: 49).

Analizimiz için 1999, 2004, 2007, 2012 yıllarında Kazakistan Cumhuriyeti Meclisi Meclislerine yapılan seçimlerin sonuçlarını ve derslerini aldık. 1999 yılında seçim yasasında değişiklikler yapılmış olması nedeniyle Parlamento Meclisi Meclisinin bileşimi, orantılı bir seçim sistemine ve tek bir ulusal seçim bölgesine göre seçilen 10

milletvekili ile genişletildi. Yüzde 7 barajını aşan parti TBMM'de temsil edilme hakkına sahip olmuştur.

Bu nedenle, 1999 ve 2004, 2007, 2012 yıllarındaki Parlamento Meclis seçimlerinin sonuçlarına dayanmaktadır. Kazakistan'da seçim rekabetini, seçime katılımı ve demokratikleşme endeksini belirleyebiliriz.

1999 TBMM seçimlerinin sonuçlarına göre seçim rekabeti düzeyi %31,26, seçmene katılım düzeyi %35 ve demokratikleşme endeksi %10,94 idi. 2004 yılında yapılan Meclis Meclis seçimlerine göre seçim rekabeti düzeyi %20,94, seçmen katılımı %32 ve demokratikleşme endeksi %6,6 idi (Nurymbetova, 2009: 51).

Başka bir deyişle, yukarıdaki seçimlerin sonuçlarının Vanhanen demokratikleşme endeksine göre analizi, Kazakistan'ın demokratik bir ülke olarak sınıflandırılabilceğini göstermektedir. Ancak, yüksek düzeydeki seçim katılımına rağmen, seçim rekabeti düzeyinin oldukça düşük kalması çelişmesine dikkat etmemiz gerekmektedir.

2007 ve 2012 Parlamento Meclis seçimlerinin sonuçları şüphesiz 2007 yılında Anayasa'da yapılan değişikliklerden etkilenmiştir. Meclis'in oluşumuna yönelik yeni bir prosedür uygulamaya konulmuştur: 107 milletvekilinden Mazhilis'in 98 üyesi, nispi seçim sistemine dayanan tek bir ulusal seçim bölgesine göre parti listelerinden seçilmiştir. Bu yeni düzen ülkedeki seçim rekabetini ve demokratikleşme endeksini etkilemiştir.

2007 seçimlerinin sonuçları, yüksek düzeydeki seçmen katılımının %40,54 olduğuna rağmen, seçim rekabetinin düzeyinin %11,59'a, demokratikleşme endeksinin ise %4,7'ye düştüğünü gösterdi (Nurymbetova, 2009: 53). Böylece Kazakistan kendisini yarı demokratik ülkeler arasında bulmuştur. Unutmamalıyız ki, 2007 yılında Kazakistan'ın 2010 yılında AGİT dönem başkanlığına ilişkin tarihi bir karar alınmıştır. Bu kararın cumhuriyetteki demokratik süreçlerin derinleşmesine ve gelişmesine hizmet ettiğini düşünüyoruz. 2009 yılında "Kazakistan Cumhuriyeti Siyasi Partiler Hakkında" Kanunda yapılan değişiklikler ve eklemeler, ülkenin siyasi arenasındaki durumun şekillenmesinde özel bir etki yaratmıştır. Siyasi partilerin faaliyetlerinin örgütsel ve hukuki yönlerinin iyileştirilmesi, Kazak toplumunda demokratik süreçlerin geliştirilmesi ve dünya gereksinimlerine uygun bir siyasi sistemin oluşumunun sağlanması amaçlandı. Kanunun uygulanması olumlu sonuçlar vermiştir. 2012 yılında yapılan Meclis Meclis seçimlerinde seçmen katılımı yüzde 42'ye, seçim rekabeti yüzde 19,07'ye, demokratikleşme endeksi ise yüzde 7,9'a yükselmiştir (Nurymbetova, 2009: 49).

Gelişmiş demokratik ülkelerle karşılaştırıldığında Kazakistan'da seçime katılım oldukça yüksektir. Öte yandan, seçim rekabeti düzeyi ne kadar düşük olursa, hem seçime

katılım düzeyi hem de demokratikleşme endeksi o kadar zayıftır. Örneğin 1999'da rekabet düzeyi %31,26 iken demokratikleşme endeksi oldukça yüksekti: %10,94. 2004 seçimlerinde rekabet düzeyi sırasıyla %20,93'e, demokratikleşme endeksi ise %6,6'ya düştü. 2012 yılında 2007 yılına göre seçim rekabeti sırasıyla %11,59'dan %19,07'ye, demokratikleşme endeksi ise %4,7'den %7,9'a yükseldi. Sonuç olarak siyasi rekabet ile siyasi katılım arasında açık bir çelişki ortaya çıktı. Bize göre bu, iktidar yapılarının bu sürece aktif katılımını yansıtmaktadır.

Sonuç olarak demokrasinin önemli bileşenlerinin vatandaşların siyasi faaliyetleri ve siyasi rekabet olduğunu belirtmek isteriz. Tabii ki 90'ların dönüşümleri XX yüzyıl Demokrasiye geçişin çeşitli yollarını gösterdi. Buna rağmen, Kazakistan'da totalitarizmden demokratik topluma geçişin, çatışmalar veya çalkantılar olmadan evrimsel bir şekilde gerçekleştiğini kabul etmeliyiz. Bu süreçte siyasi rekabetin ve halkın buna katılımının zayıf sonuçlarının bile rolü yoktu.

2.1.3. Uluslararası Araştırmalarda Kazakistan'daki Demokrasi Düzeyi

Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Enstitüsü Uluslararası IDEA, 2022 yılında Kazakistan'da demokrasinin durumunu ortalamanın altında olarak değerlendirmiştir. Ülkedeki demokratik süreçleri karakterize eden dört ana verimlilik endeksinden üçü 0,4'e ulaşamamaktadır.

Uluslararası IDEA uzmanlarına göre ülkenin seçim hukuku ve seçim organizasyonu, sivil siyasi faaliyet ve hukukun üstünlüğü alanları “topallamaktadır”. Bu sektörlere ilişkin endeksler düşük seviyelerdedir. “Haklar” alt bölümü biraz daha yüksek, ortalama düzeyde derecelendirilmektedir.

Uluslararası bir sivil toplum kuruluşunun uzmanları, 187 ülkede demokrasinin durumunu 20'den fazla faktör kullanarak değerlendirmektedir. Tabloda sunulan endekslerden yalnızca kapsayıcı oy hakkının Kazakistan'da yüksek düzeyde olduğu belirtilmektedir. Bu, pratik olmaktan ziyade teorik bir husustur; yani tüm yetişkinlerin kanunlar önünde eşit oy hakkına sahip olduğu anlamına gelmektedir (IDEA, 2022).

Kazakistan'da demokrasinin etkinliği Avrupa göstergeleri ile karşılaştırıldığında birçok açıdan gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde kaldığı söylenebilir. Partilerin siyasi özgürlüklerinden (Avrupa'da 0,63'e karşı Kazakistan Cumhuriyeti'nde 0,34), parlamentonun yürütme organı üzerindeki etkililik derecesinden (0,68'e karşı 0,4), sivil özgürlüklerin düzeyinden (0,73'e karşı 0,42) ve yolsuzluk eksikliğinden geride kalmaktadır (0,64'e karşılık 0,39).

Demokrasinin etkinliğini etkileyen faktörler. 2022 (endeks 0-1arası, en yüksek 1)			
	Kazakistan	Orta Asya	Avrupa
Hükümet	0,34	0,3	0,7
Güvenilir seçimler	0,39	0,34	0,68
Kapsayıcı oy hakkı	0,9	0,85	0,94
Özgür siyasi partiler	0,34	0,31	0,63
Seçilmiş hükümet	0,41	0,41	0,87
Etkili parlamento	0,4	0,35	0,68
Hak	0,44	0,31	0,71
Adalet erişim	0,41	0,28	0,68
Sivil özgürlük düzeyi	0,42	0,33	0,73
İfade özgürlüğü	0,38	0,29	0,68
Basın özgürlüğü	0,4	0,33	0,66
Din özgürlüğü	0,38	0,34	0,78
Temel Refah	0,66	0,57	0,8
Siyasi Eşitlikler	0,53	0,39	0,7
Hukuk üstünlüğü	0,39	0,3	0,64
Yargı bağımsızlığı	0,3	0,26	0,65
Rüşetin olmaması	0,39	0,28	0,64
Kişisel gizlilik ve güvenlik	0,43	0,36	0,71
Katılım	0,34	0,29	0,64
Seçimlere katılım	0,61	0,66	0,61
Sivil katılım	0,57	0,48	0,7
Ranking.kz, Uluslararası Demokrasi ve Seçim Yardımı Enstitüsü International IDEA'nın verilerine dayanmaktadır			

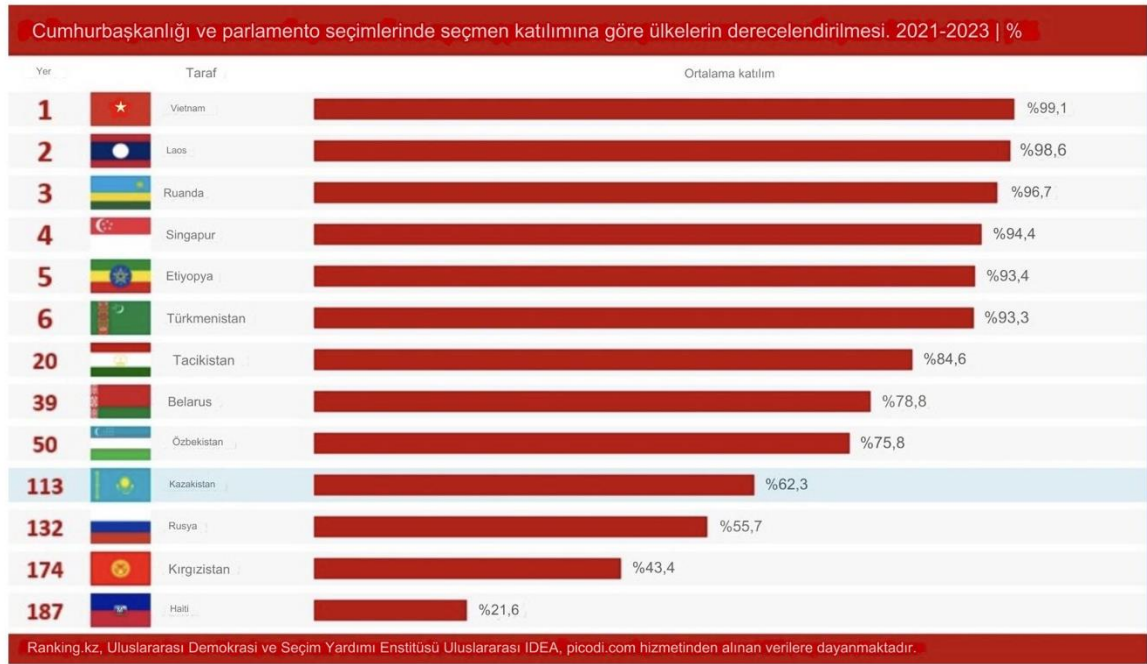
Tablo 2.1 Demokrasinin Etkinliğini Etkileyen Faktörler

Demokrasinin etkinliğine ilişkin faktörleri Orta Asya ülkeleriyle karşılaştırsak, Kazakistan birçok açıdan daha iyi göstergelere sahiptir. Adalet erişim, basın özgürlüğü, siyasi eşitlik, kişisel bütünlük ve güvenlik açısından daha yüksek endekslere sahiptir (IDEA, 2022).

2022 yılında sivil faaliyet düzeyi açısından Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın önünde yer almıştır. Ancak seçmen katılımı açısından Kazakistan Orta Asya'da sondan bir önceki sırada yer almaktadır.

Ancak son birkaç yılda Kazakistan Cumhuriyeti için bu iki faktöre ilişkin değerlendirmelerin olumlu yönde değiştiğini belirtmekte fayda var. Özellikle 2017'den 2022'ye kadar Kazakistan'da seçimlere katılım oranı 0,58'den 0,61'e çıkmıştır.

Picodi.com hizmeti uzmanları tarafından Uluslararası IDEA ve Uluslararası Seçim Sistemleri Vakfı IFES Seçim Rehberi verilerine dayanarak derlenen, oy verme faaliyeti düzeyine göre ülkelerin dünya sıralamasında, Kazakistan 187 ülke arasında 113. sırada yer almaktadır.

Tablo 1.2 Seçmen Katılımına Göre Değerlendirme

En yakın komşuları arasındaki genel seçim faaliyeti sıralamasında Kazakistan yalnızca Rusya (%55,7) ve Kırgızistan'ın (%43,4) önünde yer almaktadır. Diğer Sovyet sonrası cumhuriyetler ortalama katılım açısından Kazakistan Cumhuriyeti'nin önemli ölçüde ilerisindedir. Türkmenistan'da %93,3, Tacikistan'da %84,6, Beyaz Rusya'da %78,8, Özbekistan'da %75,8(IDEA, 2022).

Kazakistan Cumhuriyeti'nde 2021-2023 yıllarında yapılan son cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde ortalama seçmen katılımı %62,3. Aynı zamanda Kazakistanlılar devlet başkanlığına oy verme konusunda parlamento seçimlerine göre daha aktiftir. 2022'deki son cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım %69,4 idi. Ancak bu, ülke tarihindeki en düşük rakamdır. Önceki yıllara ait arşiv verilerinin de gösterdiği gibi, MSK uzmanları tarafından en düşük seçmen katılımı 2005'te (%77,1), en yüksek katılım ise 2015'te (%95,2) kaydedilmişti. (Ranking.kz, 2023).

Bu soruyu yanıtlamak için uluslararası seçim örgütleri birliği Gallup'tan sosyologlar 59 ülkede anketler düzenlemişti. Listede Kazakistan da yer almaktadır. Anket sonuçlarına

göre, Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki katılımcıların yalnızca %34'ünün ülkelerindeki siyasi özgürlük düzeyini yeterli olarak değerlendirdiği, %62'sinin ise karışık görüşte olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sınır Tanımayan Gazeteciler'in yıllık özgür basın sıralamasına göre Kazakistan, 180 ülke arasında 134'üncü sırada yer almıştır. Bu, Kazakistan'ın bir önceki yıla kıyasla 12 sıra gerilediği anlamına gelmektedir; 2022 yılında 122. sırada bulunmaktaydı. Eski Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev döneminde, 2018 yılında Kazakistan 158'inci sırada yer almıştı. Mevcut Cumhurbaşkanı Kassym-Jomart Tokayev'in iktidara geldiği 2019 yılında ise ülke bu konumunu korumuştur. Pandemi yılı olan 2020'de Kazakistan sıralamada yalnızca bir sıra yükselmiştir. 2021 yılında ise üç sıra daha yükselerek 155. sıraya yerleşmiştir. Ocak isyanlarının yaşandığı 2022 yılında Kazakistan, basın özgürlüğü sıralamasında 2018'den bu yana en yüksek sıraya (122) ulaşmıştır.

Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün basın özgürlüğü sıralamasında, Rusya 180 ülke arasında 164'üncü sırada yer alırken, sıkıyönetim ve buna bağlı olarak basına yönelik kısıtlamalar uygulanan Ukrayna 106'ncı sıradan 79'uncu sıraya yükselmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ise üç pozisyon gerilemiştir. Index anketine katılan Amerikalılar, ülkelerindeki gazetecilerin durumunu olumsuz değerlendirmişlerdir; bu değerlendirmeler yerel yasal çerçevedeki eksiklikler ve yaygın şiddet gibi faktörlere dayanmaktadır. 2023 Endeksi'nde en belirgin düşüşler Afrika kıtasında görülmektedir. Yakın zamana kadar bölgeye örnek teşkil eden Senegal, 104. sıradan 135. sıraya gerilemiştir. Magrip ülkeleri arasında, Kais Said yönetimindeki Tunus, giderek otoriterleşmekte ve basına yönelik eleştirilere karşı hoşgörüsüzleşmektedir; ülke 27 sıra gerileyerek 121. sıraya düşmüştür.

Norveç, üst üste yedinci kez sıralamada birinci sırada yer almıştır. İlk kez bir İskandinav ülkesi değil, bir sıra gerileyen Danimarka'nın dört sıra önünde yer alan İrlanda ikinci sırayı almıştır. Hollanda ise 22 sıra atlayarak altıncı sırada yer almış ve 2021'de işgal ettiği yere geri dönmüştür.

Freedom House örgütünün “Dünyada Özgürlük - 2024: Adil Olmayan Seçimler ve Silahlı Çatışmalardan Artan Hasar” başlıklı yıllık raporuna göre, dünya çapında özgürlük düzeyi geçtiğimiz yıl bir kez daha düşüş göstermiştir. Bu rapor, küresel ölçekte demokratik gerilemenin ve insan hakları ihlallerinin artışı gözler önüne sermektedir. Özellikle Kazakistan gibi ülkelerde durum vahimdir; zira bu ülke, 100 üzerinden yalnızca 23 puan alarak özgürlükler açısından son derece olumsuz bir tablo çizmektedir. Bu düşüş, adil olmayan seçimler ve sürekli artan silahlı çatışmaların yanı sıra, otoriter rejimlerin baskıcı politikalarının da bir sonucudur. Freedom House'un bulguları, demokratik normların ve

hukukun üstünlüğünün zayıfladığı, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü gibi temel hakların ciddi tehditler altında olduğu bir dünya portresi çizmektedir.

FREEDOM HOUSE: DÜNYA ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ - 2024 (100 PUAN - MAKSİMUM ÖZGÜRLÜK DÜZEYİ, 0 PUAN – MİNİMUM)			
FİNLANDIYA	100	MOLDOVA	61
İSVEÇ	99	MEKSİKA	60
YENİ ZELANDA	99	GÜRCİSTAN	58
KANADA	97	ENDONEZYA	57
JAPONYA	96	ERMENİSTAN	54
ESTONYA	95	UKRAYNA	49
AVUSTRALYA	95	TÜRKİYE	33
ALMANYA	93	KIRGIZİSTAN	27
İNGİLTERE	91	KAZAKİSTAN	23
İTALYA	90	RUSYA	13
FRANSA	89	ÖZBEKİSTAN	12
LİTVANYA	89	ÇİN	9
LETONYA	88	BELARUS	8
ARJANTİN	85	SUUD. ARABİSTAN	8
ABD	83	AZERBAYCAN	7
GÜNEY KORE	83	TACİKİSTAN	5
BREZİLYA	72	TÜRKMENİSTAN	2
HİNDİSTAN	66	SURİYE	1

Tablo 2.3 Dünya Özgürlük Endeksi - 2024

Freedom House uluslararası kuruluşu, Kazakistan'daki demokrasi endeksine ilişkin çeşitli çalışmalar sunmuş ve sonuçlarını açıklamıştı. Ülkedeki demokrasiyi kapsamlı bir şekilde araştırmak amacıyla örgütün sonuçlarına da değinmek gerekmektedir.

Freedom House araştırmasın, 30 yılda sadece iki cumhurbaşkanının değiştiğine ve ülkedeki yönetim sisteminin kötü olduğuna vurgu yaparak, Kazakistan'da demokrasinin düşük seviyede olduğunu kanıtlamaktadır. Anayasaya göre yürütme yetkisinin çoğunluğunu elinde bulunduran cumhurbaşkanı, iki yıldan beş yıla kadar bir süre için doğrudan seçilmesi gerekmektedir. Eski Cumhurbaşkanı Nazarbayev, kendisini görev süresi sınırlamalarından muaf tutan ve ömür boyu Güvenlik Konseyi başkanlığına atayan Kazakistan'ın "ilk cumhurbaşkanı" statüsü aracılığıyla özel anayasal yetkilerini elinde tutmuştur. Ocak 2022'de, Nazarbayev'in destekçileri tarafından kışkırtıldığı iddia edilen yaygın şiddetin ardından Başkan Tokayev, Nazarbayev'in anayasal ayrıcalıklarını ve makamını iptal etmiştir. Haziran

ayında başarıyla gerçekleştirilen halk referandumu, Nazarbayev'e özel statü veren yasayı kaldırılmıştır.

Cumhurbaşkanı Tokayev, seçim komisyonuna göre Kasım 2022'de, görev süresi dolmadan, olağanüstü oylama sonucunda oyların yüzde 81,3'ünü aldıktan sonra yeniden seçilmişti. AGİT'in seçim gözlem heyeti, seçimlerin ne özgür ne de adil olduğunu ve "uluslararası standartlara ve AGİT'in demokratik seçimlere ilişkin taahhütlerine tam olarak uymadığını" tespit etti. Eleştirmenler ayrıca Tokayev'in önceki cumhurbaşkanıyla aynı seçim manipülasyon taktiklerini kullandığını iddia etmiştir (Freedom House, 2024).

Kazakistan'da iki meclisli parlamentonun üst odası Senato'dur. Haziran 2022 referandumunda kabul edilen ve Senato'yu 54 sandalyeye çıkaran yeni anayasa hükümlerine göre, 44 senatör Kazakistan Halk Meclisi tarafından seçiliyor, 10 senatör ise cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Resmi olarak, partizan olmayan senatörler altı yıllık bir süre için görev yapar ve seçilen üyelerin yarısı her üç yılda bir yeniden seçilmeye hak kazanır. Yeni anayasa kurallarına göre, alt meclis olan Mazhilis'in 98 milletvekili bulunuyor ve bunların yüzde 30'u çoğunluk sistemiyle, geri kalanı ise parti listesine göre nispi temsille seçilmektedir. Üyeler beş yıllık sürelerle görev yapar.

Ancak Freedom House (2024), son parlamento seçimlerinin demokratik standartları karşılamadığını savunmaktadır. Araştırmada oy pusulalarının doldurulması, grup ve vekaleten oy kullanma, seçmen kütüklerinin manipülasyonu ve iktidar partisinin parti ile devlet arasındaki bulanık ayırmadan faydalanması gibi usulsüzlükler rapor edilmişti. Ocak 2021'de yapılan parlamento seçimleri, 2016'daki önceki seçimlerin sonuçlarını büyük ölçüde tekrarladı. Cumhurbaşkanı Tokayev'in "Amanat" partisi seçilen 98 sandalyenin 76'sını kazandı. Resmi rakamlar Amanat'ın halk oylarının yüzde 71,09'unu kazandığını gösterse de, yerel bir sivil toplum kuruluşu, kendi partisinin gerçekte oyların yüzde 48,30'unu kazandığını bildirdi. Hükümete sadık olduğu düşünülen Ak Jol ve Komünist Halk Partisi sırasıyla 12 ve 10 sandalye kazanmıştı. Tek gerçek muhalefet partisi olan Tüm Ulusal Sosyal Demokrat Parti (USDP), seçimleri boykot ettiğini duyurdu.

Araştırmada, seçim yasa ve düzenlemelerinin adil olmadığı ve ilgili seçim yönetimi organları tarafından objektif olarak uygulanmadığı belirtilmektedir (Freedom House, 2024).

Araştırmaya göre Kazakistan'ın yasal çerçevesi özgür ve adil seçimleri sağlamak için yetersiz ve mevcut garantiler yeterince uygulanmamaktadır. Seçim yasaları muhalefet partilerinin parlamentoda temsil edilmesini zorlaştırır. Partilerin Meclis'e girebilmek için yüzde 5'lik oy barajını aşması gerekiyor ve partilerin oy ve kampanya kaynaklarını bir araya getirmeleri engellenerek seçim blokları oluşturmaları yasaklanır. (Freedom House, 2023).

Cumhurbaşkanlığı adaylarının ayrıca, değerlendirme kriterleri belirsiz olan Kazakça dilindeki bir sınavı geçmeleri, kamu hizmetinde en az beş yıllık iş tecrübesine sahip olmaları ve sağlık kartını ibraz etmeleri gerekir. Freedom House, bağımsız adayların başkanlığa aday olmasına izin verilmediğini ve eğitim ve ikamet koşulları da dahil olmak üzere uygunluk koşullarının ağır olduğunu ve AGİT standartlarını karşılamadığını söylemektedir.

Ayrıca Freedom House (2023), medya üzerindeki baskı ve internet erişiminin olmamasını öne sürerek Kazakistan'da demokrasinin olmadığını kanıtlamaktadır. Örgüt, Kazakistan'da kitle iletişim araçlarının bağımsızlığının çok sınırlı olduğu fikrini desteklemektedir. Ayrıca Anayasa basın özgürlüğünü öngörse de medya sektörünün çoğunluğunun devlet veya hükümete yakın mülk sahipleri tarafından kontrol edildiğini iddia etmektedir. Kuruluşa göre, Kazakistan'da bağımsız yayınlar kapatılmaktadır ve gazeteciler zulme uğramaktadır. Bu yanı sıra otosansür yaygındır. Hakaret 2020'de suç olmaktan çıkarıldı, ancak hakaret ceza gerektiren bir suç olmaya devam ediyor ve ceza kanunu cumhurbaşkanına ve diğer yetkililere hakaret etmeyi yasaklamaktadır. Ocak 2022'de yaşanan şiddet olaylarının ardından hükümetin ülke genelinde internet erişimini beş gün süreyle kapatması göz önüne alındığında, bunun Kazakistan'da basın özgürlüğünü sınırladığı görülebilir.

Gazeteciler, bilgiyi yayınlamadan önce ilgili devlet organlarına veya yetkililerine danışarak bilginin doğruluğunu teyit etmeli, kişisel veya diğer gizli bilgilerin yayınlanması için izin almalı ve ayrıca yabancı yayınlarda çalışıyorlarsa yabancı gazeteci olarak akredite olmalıdır. Ayrıca hükümet olaylarını haberleştirirken "ev sahibi" ile çalışmaları da gerekmektedir.

Freedom House'un raporu (2024), Kazakistan'da çevrimiçi medya çalışanlarına ve genel olarak medyaya yönelik saldırıların sayısında artış olduğunu, istenmeyen gazetecilerin taciz edildiğini ve bunların gözetlendiğini belirtmektedir.

Freedom House, gazetecilerin sıklıkla internet üzerinden yazdıkları için cezai suçlamalarla karşı karşıya kaldıklarını belirterek, suçlamaların çoğu zaman eleştirmenleri susturmak için yetkililer tarafından getirildiğini belirtti. Raporda, şu anda gözaltında olan ND YouTube kanalının yazarı gazeteci Duman Mukhamedkarim'e yönelik zulümden bahsediliyor. Raporun yazarları, milletvekili adayı olmaya çalışan Mukhamedkarim'in, kendisine göre "sahte" seçim sonuçlarına karşı protesto çağrıları yaptığı iddiasıyla 25 gün boyunca defalarca idari tutuklamalara maruz kaldığını hatırlatmaktadır. (Freedom House, 2024).

Freedom House ayrıca gazeteciler Makhambet Abzhan ve Mikhail Kozachkov'a karşı açılan ceza davaları hakkında da yazmaktadır.

İnternette yayın yaptıkları için zulme uğrayanların yalnızca gazeteciler olmadığını hatırlatmaktadır. Geçen Ağustos ayında, Stepnogorsklı aktivist Aya Sadvakasova, Ocak olayları sırasında sosyal ağlarda "kasıtlı olarak yanlış bilgi yaymak" ve yasaklı bir örgüte katılmak suçlamasıyla üç yıl sınırlı özgürlük cezasına çarptırıldı.

Freedom House özellikle siber gözetimi ele alıyor. Örgüt, Organize Suç ve Yolsuzluk Raporlama Projesi araştırmacılarının 2021 yılında hükümetin Pegasus casus yazılımını binlerce Kazak telefon numarasını gözetlemek için kullandığına dair materyal yayınladığını hatırlatmaktadır. En az iki gazeteci siber saldırıların hedefi olmuştur (Freedom House, 2023).

Kasım 2021'de Oyan, Qazakistan gençlik hareketinden altı aktivist, Apple'dan cihazlarının Pegasus kullanılarak hacklenebileceğine dair uyarılar aldı. Uluslararası Af Örgütü tarafından yapılan bir soruşturma, dört aktivistin cihazlarına casus yazılım bulaştığını doğruladı.

Haziran 2022'de, muhalefetteki kayıtsız Demokrat Parti lideri Zhanbolat Mamaia'nın eşi Inga Imanbai, telefonuna Android cihazlardan ses kaydedebilen ve bilgi çıkarabilen Hermit casus yazılımının bulaştığını bildirdi. Haziran 2022'den Mayıs 2023'e kadar olan dönemi kapsayan raporun yazarları, hükümet karşıtı protestolar sırasında hükümetin internete erişimi kısıtladığını belirtiyor. Ancak yetkililerin eylemlerini "teröristlerle" mücadele etme ihtiyacıyla meşrulaştırdığı Kanlı Ocak sırasında yaşanan durumun aksine, İnternet tamamen kapatılmadı (Freedom House, 2023).

Raporun yazarları, "Belirli yasal mekanizmalar, hükümetin telekomünikasyon ağlarının işleyişini kendi takdirine bağlı olarak askıya almasına izin veriyor" diye yazmaktadır. Acil durumlarda Milli Güvenlik Kurulu'nun "iletişim araçları ve internete erişim"in çalışmasını durdurma yetkisine sahip olduğunu, Başsavcılığın ise bilgilerin kendisine ait olduğunu tespit etmesi halinde mahkeme kararı olmaksızın kaynakları engelleme yetkisine sahip olduğunu hatırlattı. Yaygınlaştırmanın "bireyin, toplumun veya devletin çıkarlarına" zarar vermeyi amaçlamasıdır.

Rapora göre, Ekim ve Kasım 2022'de, erken başkanlık seçimlerinin arifesinde, kullanıcılar Azattyq'in web sitelerine, BBC'ye ve YouTube dahil diğer kaynaklara erişimde sorunlar bildirdi.

Freedom House'a göre (2024) yasadışı engelleme Kazakistan'da yaygın bir uygulama olmaya devam ediyor ve web sitelerinin engellenmesi, içeriğin kaldırılmasına ilişkin prosedürler şeffaf değildir.

2.2 Kazakistan Medyası ve Gelişim Süreci

2.2.1 Sovyet Döneminden Önce Kazakistan Medyası

Herhangi bir ülkede medya, toplumsal gelişme yasalarına bağlı olarak belirli yasalara göre evrim geçirir. Medya, yaratıldığı temel ve faaliyet gösterdiği alan ne olursa olsun, toplumun normal işleyişinde düşünülemeyecek kadar önemli bir sosyal kurumdur. Gazeteciliğin denetleyici katılımı, diğer toplumsal kurumların faaliyetleri ile kitlesel izleyici kitlesinin bilinci ve davranışları üzerindeki etkilerinin doğası açısından belirleyici bir rol oynar. Yöneticiliğin doğal olarak güç kullanımını gerektirdiği düşünüldüğünde, gazeteciliğin kamusal yaşamdaki temel konumunu bu dinamikler belirler.

Toplumdaki çığır açıcı değişimler, ulusal kimliğin büyümesi ve gelişmesi ile Kazakistan gazeteciliğinin oluşumu ve gelişimiyle sıkı bir şekilde ilişkilidir. Kamusal iletişim biçimleri olarak proto-gazetecilik faaliyet biçimleri, geçmiş zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bilgi alışverişi ihtiyacı, insanların yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bilgi iletişimi, özellikle insan topluluklarının yaşamında temel bir manevi ve düzenleyici güç haline gelen kamuoyu alanında, insanları etkileyen güçlü bir faktör haline gelmiştir.

Kazakistan'ın ilhakının tamamlanması Rusya'da gerçekleştirilen reformlarla aynı zamana denk geldi. Aktif bir kolonizasyon süreci başlamıştı. Sistemik ve amaçlı bir karakter kazandırmak için Rus hükümeti, yeni topraklarda Rus sistemine yakın olacak ve metropolün çıkarlarını en iyi şekilde karşılayacak bir idari departman oluşturmaya karar vermiştir.

Kozybaev'ın (2010:134) belirttiği gibi Kazakistan toprakları Rusya İmparatorluğu'nun devlet malı ilan edilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Rus sermayesi aktif olarak Kazakistan'a nüfuz etmeye başladı; ana uygulama alanı, zenginliği bölgenin toprak altının yanı sıra tarımsal hammadde işleme endüstrisini ayıran minerallerin çıkarılması ve işlenmesiydi. Çarlık, bir asimilasyon politikasını daha başarılı bir şekilde sürdürmek için maden kaynaklarını, etnografyayı ve yerel halkın iç sosyo-politik ve ekonomik yaşamını incelemekle ilgilenmiştir. Periyodik basın Çarlık Rusya'nın çıkarlarının sözcüsü olmaya çağrıldı.

1870 yılından itibaren kırk sekiz yıl boyunca Taşkent'te Türkistan Umumi Valiliği'nin resmi yayın organı olan "Türkistan Gazetesi" gazetesi yayımlanmıştır. Her ne kadar ana tema egemen gücün iddiası olsa da gazete, gazetecilik yapısında iki yönün aktif olarak kaynaşmasının bir örneğiydi. Kendisine verilen ideolojik ve propaganda işlevlerini yerine getiren gazete, aynı zamanda doğrudan bir kitle iletişim aracı olarak Kazakistan'ın süreli basınının oluşumunun da başlangıcı olmuştur. Siyasi yapılar medyanın manevi-ideolojik alanda yer alan "iktidar güçlerini" her zaman etki alanında kullanmıştır. Gayri resmi olması

nedeniyle gazeteciliğin gücü, hem ekonomik hem de politik açıdan hayatın her alanına her zaman nüfuz edici bir baskı uygulamaktadır (Kozybaev, 2010: 136).

Manevi etkinin doğası öyledir ki, insanların bilincinde ve davranışlarında her zaman gizli veya açık olarak kendini gösterir. Böylece çarlık, kendi iktidarını kurma iddiasında bulunurken ve kendi amaçları doğrultusunda hareket ederken, yerli halkın görüş ve çıkarlarının mülkiyetçi bir yaklaşımla tamamen gizlenemeyeceği gerçeğini göz ardı edemezdi. Kendi yayınlarının başarılı bir şekilde uygulanması için çoğunlukla Rusça konuşmayan yerel halkın belirli bir görüşünün oluşturulması gerektiğinden, Kazak dilinde süreli yayınların yayınlanmasına özel önem verildiğini belirtmek gerekir. Kazakça yayınlanan ilk gazete, 1870-1882 yılları arasında yayınlanan “Türkistan Ualayatyn Gazeteleri” idi. Bu yayın Türkistan Gazetesi'nin eki olup haftada dört kez yayımlanmıştır (Kamzin, 2012: 170). Kazakça'da iki, Özbekçe'de iki sayı yayımlandı. Anadilde gazeteciliğin ortaya çıkışı şüphesiz ülkenin kültürel mirası açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Gazetenin amacı aynı zamanda çarlığın çıkarlarını da dile getirmek olsa da, sayfalarında çoğunlukla Kazak toplumunun sosyo-politik sorunlarına, Kazakistan'ın yerli halkının edebiyatına ve sanatına ilişkin makaleler, yazışmalar ve notlar yer almaktadır. Bu gelenekler, 1888'den 1902'ye kadar Orenburg'da yayınlanan Akmola Bölge Gazetesi'nin eki olan Dala Ualayatyn Gazetesi tarafından sürdürüldü. Rusça olarak “Kırgız Bozkır Gazetesi” adıyla yayımlanmıştır.

Kazakça'sın Genel Valilik Kıdemli Tercümanı Ablaykhanov ve Sultangazin tarafından olarak düzenlenmiştir. Malzeme seçimi oldukça ilgi çekiciydi. Sayılardan birinde, "bozkır halkına" harika bir hediye olan bir gazete sunan "beyaz krala" şükran ve övgü dolu sözlerle bir makale yayınlandı. Basit bir dille, bölgede matbaanın ortaya çıkışı gibi bir olguya bir özellik verilmiştir. Halkı “bu hayduttan” kurtaran çarlık birliklerine bir kez daha şükranların sunulduğu “soyguncu” Kenesarı Kasımov hakkındaki feuilletonun yanında, bölgenin tarihi, kronikler, sözlü halk sanatı efsaneleri, eğitim sorunları hakkında yazılar sanayinin oluşumu ve bölgenin kalkınması konuları yayınlandı. Resmi departman, çarlık hükümetinin ve yerel liderliğin emirlerini, kararlarını yayınlamıştır. Gayri resmi bölümde ise Kazakların iç hayatına dair makaleler ve bilgi notları sunulmuştur. Yazarların ve akyınlerin edebi eserlerine çok sayıda materyal ayrılmıştır. Kopeev, Babazhanov ve diğerleri Bu gazetelerin sayfalarında iç ve dış politika, ticaret, yerli halkın yerleşim sorunu, Ruslaşma doğrultusunda eğitim, kadının toplumdaki konumu, idari konular tartışmıştır. 1879'da Orenburg'da bölge idaresinin bir gazete masası oluşturuldu ve resmi organı yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazeteye ek olarak 1895 yılından başlayarak 15 yıl süreyle Kazakça “Torgai” gazetesi yayınlanmıştır (Kamzin, 2012: 99).

19. yüzyılın ikinci yarısında Rus kurtuluş hareketinin yükselişi, Batı Sibirya ve Kazakistan'da kitlesel hale gelen sürgündeki devrimcilerin akışında artışa yol açmıştır. Bu bir ölçüde bozkır bölgesindeki sosyal ve siyasal yaşamın gelişmesine neden olan tarihi bir faktörüydü. Onların inisiyatifiyle Verny, Semipalatinsk ve Omsk'ta halk kütüphaneleri açıldı, sürgünün ana merkezleri olan Akmola ve Semipalatinsk bölgelerinde bilimsel topluluklar kuruldu, eğitim gelişti ve bunlar bölgede süreli yayın basının oluşumunu etkilemiştir. Narodovolenter, Omsk'ta "Stepnoi Krai" gazetesini kurdu. Kazak konulu materyalleri "Vostochnoe obozrenie", "Astrakhansky Vestnik" adlı Rus yayınlarında yayınlanmıştır (Kozybaev, 2010: 134).

Kamzin'e (2012: 99) göre devrimci hareketin yükselişine, Kazakistan'ın birçok şehrinde Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi gruplarının oluşumuna yazılı propagandada önemli bir artış eşlik etmiştir. Eylül 1905'te bölgenin idari merkezlerinden biri olan Taşkent'te yasadışı bir Bolşevik gazetesi olan "Raboçi" yayımlanmıştır. RSDLP'nin Taşkent grubuna ait yasadışı "Rabochiy i Soldiersky Listok" ve "Pravda" gazeteleri güney ilçelerinde dağıtılmıştır. "Krasnyi Ural", "Kommunar", "Mir Truda", "Stepnaya Pravda" gazeteleri ve Kazak Bolşevik basınının diğer ilk baskıları, bölgenin parti örgütlenmesinden sorumlu propagandacılar ve ajitatörler haline gelmiştir. Kazakistan'da, Ocak-Nisan 1907 arasında, Orinbor şehrinde Tatar dilinde yayınlanan Bolşeviklerin yasal gazetesi "Ural" böyle bir yayındı ve sayfalarında Dulatov'un materyalleri yayınlanmıştır. Toplamda gazetenin 31 sayısı yayınlandı, editörü yetenekli yayıncı Husain Yamashev'di. 1907 yılında Chaim Shumlich Sosnovsky'nin önderliğinde "Ural" gazetesiyle birlikte Troitsky'de bağımsız bir Kazak gazetesi olan "Kazak gazetesi" yayımlanmaya çalışılmış ve gazeteye ek olarak "Serke" gazetesi yayınlanmıştır. "Ulfat" St. Petersburg'da Tatar dilinde yayınlanmıştır. Editörü Ibraimov'tu. Faaliyetlerinin kısa süreli olmasına ve ilk materyallerdeki devrimci yönelime rağmen bu gazetelerin ortaya çıkışı Kazak aydınlarının siyasi faaliyetine tanıklık etmektedir. Kazakistan'da parti ideolojik basınının oluşumunda, 1907 yılında yayınlanan haftalık yasal "Trudovaya zhizn", Kazakistan'ın ilk sendika gazetesi olup, dört sayısı Semipalatinsk'te ve ilk üç sayısı Petropavlovsk'ta basılmış, ilk yasal yayın organıdır.

Kazakların ilk sosyo-politik dergisi "Aykap", Kazak gazeteciliği tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. 1911'den 1915'e kadar Troitsky'de yayınlanmıştır. Aydınlanma geleneğine dayalı Kazak kamuoyunun, edebiyatının ve gazeteciliğinin gelişmesinde derginin rolü çok önemlidir. Dergi, Kazak milletvekillerinin Müslüman grupların çalışmalarına katılımının tam bir tarihini sundu, Devlet Dumasının çalışmalarına yer verdi, çarlık hükümetinin zulmü, iç ve dış politika hakkında makaleler yayınladı (Kamzin, 2012: 99). Ayrıca "Kazak" gazetesi

Kazak demokratik basınının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Mart 1911'den beri yayınlanmıştır. 4. sayıdan sonra yazı işleri ofisi maddi nedenlerden dolayı gazetenin yayını durdurmak zorunda kalmıştır. Yayın Ocak 1913'te yeniden başladı ve Haziran 1913'e kadar yayınlanmıştır. Gazete aynı zamanda ilerici aydınların da yayın organı olmuştur. Gazetenin yönü genel olarak demokratik ve aydın olarak nitelendirilebilir. Gazetenin yazarları ve yayıncıları Karashev, Karataev, Mendeshev'ti.

Basılı yazıyı sahaya taşıyan politika, kitlesel bilgi kaynağı haline gelen basın gibi önemli bir ideoloji ve propaganda aracının gelişmesine ivme kazandı. 1913-1918 yılları arasında Orinbor'da yayınlanan "Kazak" gazetesinin ulusal iletişimin, halkın canlanması, kendi rolünü hissetmenin sözcüsü haline gelmesi boşuna değildir. Ulusal aydınların önde gelen temsilcileri editoryal çalışmalara katıldı. Kariyerini halkının özgürlük ve bağımsızlığı mücadelesine adanmış şair, çevirmen, dilbilimci, öğretmen Baitursynov, gazetenin editörü olmuştur. Gazetede Alikhan Bukeykhanov'un folkloru ve Ahmet Baytursynov'un Kazak dili ve Kazak edebiyatı üzerine bilimsel araştırmaları yayımlanmıştır. Mart 1917'de liberal aydınlar "Kazak" gazetesini Bokeikhanov, Baitursynov, Dulatov, Dosmukhamedov, Tynishpaev devlet siyasi partisi "Alaş Orda"yı kurmuştur (Kozybaev, 2010: 348).

1915'ten 1918'e kadar "Sadak" Tlepbergenov'un editörlüğünde yayınlandı. Kazak ve Tatar aydınlarının milli bilincinin oluşmasında ideolojik ve siyasi yönü büyük önem taşımış, dergi edebi anlamda Kazak ve Tatar şair ve yazarlarının eğitimcisi olmuştur.

1917-1918'de ulusal yönelimli Kazak demokratik yayınları yayınlandı, birçoğu zenginlerin ve alâşordaların fikirlerini uygulayan milliyetçiler olarak kınandı. "Saryarka" gazetesinin gündeme getirdiği ana konular Kazakistan'ın siyasi, sosyo-ekonomik ve sosyal hayatıyla ilgili konulardı (Nuskabayuly, Aldabergen, 2018: 111). Sayfalarında "Alaş Orda" partisinin programı, çarlık hükümetinin sömürge politikasının Kazak halkına verdiği zarar, Kazaklarla göçmen Rus köylüleri arasındaki karşılıklı ilişkiler basılmıştır. Shakariö Kudaiberdiuly'nin felsefi ve tarihi eserleri, Akhmet Baitursynov ve Miryakub Dulatov'un gazeteciliği yayınlandı ve ünlü makalesi "Uyan, Kazak" yayınlandı. Gazete toprak, yerleşim, vatandaşlık, Sovyet hükümeti konularını gündeme getirirken, "Alash Orda" partisinin faaliyetlerine de büyük önem verdi.

"Zhas Azamat" gazetesini, Kazak gençliğinin yayın organı olan Kazak gençlik yayınevinin yutucusuydu. Editörü ve lideri yayıncı K. Kemengerov'du. Gazete gençliğin sorunlarını gündeme getiriyor, çarlık hükümetinin politikasını, iki devletin sınırsız gücünü, Bolşeviklerin aldatmaya dayalı yönetim yöntemlerini yazıyorlardı.

"Birlik Tuy" gazetesi kamusal hayatta büyük bir yer tutmuştu. Avukat, politikacı ve gazeteci M. Shokai onun ideolojik lideriydi. Ekim ayında gazete Dutov'un Beyaz Kazakları tarafından kapatıldı. Gazete, Türkistan'ın demokratikleşmesi yolunda özerk partilerin görev ve hedeflerini okuyuculara aktarmayı, Sovyet iktidarının ilk yıllarında ve ikili yönetim yıllarında Kazak halkına yapılan haksızlıkları göstermeyi görev bildi (Kozybaev, 2010: 348).

2.2.2. Sovyet Dönemindeki Kazakistan Medyası

1918 yılının ilk yarısında Kazakistan'da ikisi Kazakça olmak üzere toplam 12 Sovyet gazetesi yayımlandı. Personel küçüktü ve basında çok az deneyimleri vardı. Yavaş yavaş gazeteci olarak çalışma becerilerini öğrendiler (Nuskabayuly, Aldabergen, 2018: 73). İlk Sovyet gazetelerinin neredeyse tüm çalışanları aynı anda parti komitelerinde, devlet kurumlarında ve kamu kuruluşlarında çeşitli görevlerde bulundu.

İç savaş sırasında birbiri ardına yeni gazeteler çıkmaya başladı. Bunların arasında, daha sonra "Yaitskaya Pravda", ardından Pavlodar Bolşeviklerinin "Krasnyi Ural", "Tyuremny Vestnik" olarak değiştirilen "Izvestia oblastnogo izvetnogo komiteta Soveta kristianskih, krasivka, Kırgız (Kazak), Kızıl Ordu ve Lovetskih milletvekilleri" gazetesi de vardı. Kızıl Ordu gazetelerinin ortaya çıkışı, basının gelişiminin özelliklerinden biri olarak düşünülmelidir. "İzvestia Kırgız Kommissariat po voennym delam" gazetesi ilk gazetelerden biriydi. Kirvoenrevkom iç savaşın zirvesinde kuruldu. İlk yayını Ushkyn gazetesiydi. Ocak 1920'de "Kazakhstanskaya Pravda" gazetesinin öncülü olan "Izvestia Kyrgyzskogo krai" gazetesinin ilk sayısı yayınlandı. 1920 yılında Kırgız Devlet Matbaası kurulmuş ve Kazak Telgraf Ajansının öncülü olan Rus Telgraf Ajansının Orinbor şubesi kurulmuştur. Komsomol örgütünün oluşturulması sırasında bir gençlik basını oluşturuldu. İlk cumhuriyetçi Komsomol gazetesi "Kızıl Gençlik" Orinbor'da yayınlanmaya başladı. Ural Guberniya Komitesi, Akmol'da "Molodoi Borets", "Yuny Stepnyak" gazetelerini ve Verny'de "Yuny Proletariy" dergisini yayınlamaktadır. Furmanov'un girişimiyle Şakirzhanov'un editörlüğünü yaptığı bölgesel gazete "Ushkyn"ın Kazakça baskısı başlayacak. P. Bazhov, Uskemen "İzvestia"nın organizatörü ve editörü olacak. Her iki gazete de 1919-1920'de Kazakistan'ın en iyi gazetesi olarak kabul edildi(Kozybaev, 2010: 207).

Temmuz 1921'de "İzvestia Kırgızskogo Krai" gazetesinin yerine "Stepnaya Pravda" gazetesinin ilk sayısı yayımlandı. Aynı yılın Kasım ayında "Enbek tuy" gazetesi yerine "Enbekşi Kazak" gazetesi yayınlanmaya başlandı. İlk yayın kurulunda S. Seifullin ve A. Segizbayev girdi. Eylül 1920'de ilk cumhuriyetçi dergi "İzvestia Kirobkoma RKPb" yayınlanmaya başladı. Temmuz 1923'te "Sovyet Kırgızistan" dergisi yayınlandı. Eylül 1921'de

Orinbor'da "Kızıl Kazakistan" dergisi yayınlanmaya başladı. Partinin basın üzerindeki liderliğini güçlendirmek amacıyla gazetecilere rehberlik edecek, gazete ve dergilerin içeriğini, basının genel durumunu analiz edecek ve gelişme umutlarını belirleyecek "Nasha Pechat" dergisi oluşturulacak. cumhuriyette. Mayıs 1923'te Kazakistan'da 17'si Rusça, 6'sı Kazakça, biri Tatarca olmak üzere 24 gazete ve biri Kazakça olmak üzere 8 dergi vardı. Gazetelerin aboneleri azdı ve matbaalar temel ihtiyaçlara ihtiyaç duyuyordu (Nuskabayuly, Aldabergen, 2018: 73). Mali sıkıntılar nedeniyle "Stepnaya Pravda" ve "Orenburgsky Rabochy" gazeteleri birleştirildi ve Kasım 1923'te "Sovetskaya Steph" adıyla yayınlanmaya başlandı. Cumhuriyetin gazetecileri Leninist partiye davet sürecini duyurdular. Kazak basınının durumuna ilişkin 2 Mart 1925 tarihli kararname sonucunda milliyetçi aydınların "Akjol" gazetesi yeniden düzenlendi, Semipalatinsk'te "Tang" ve Taşkent'te "Sana" dergilerinin yayını durduruldu. Bunun yerine "Yeni Okul" dergisi çıktı. Mart 1921'de Taşkent'te Türkistan Komsomol Merkez Komitesi'nin yayın organı "Zhas Alash" gazetesi yayınlanmaya başladı. Ghani Muratbaev tarafından kuruldu ve ilk lideriydi. Kasım 1922'de Orynbor'da gençlik gazetesi "Örten" yayınlanmaya başladı ve Ekim 1923'te yerini "Zhas Kazakh" dergisi aldı. 1925'te bölgesel komite, süreli yayınlar ağını gözden geçirmeye ve sağlam bir maddi temeli olmayan veya diğer organların kopyalarını kapatanları kapatmaya karar verdi. Bu durum gazete ve dergi sayısında geçici bir azalmaya yol açtı.

Şubat 1926'da "Kazak basınının öncü rolü hakkında" karar kabul edildi. Gazeteler sanayileşme konusunda ekonomik incelemeler, makaleler ve yazışmalar yayınlamaktadır. 1926'da köy meclislerinin sınıfsal anlamını okuyuculara geniş bir şekilde açıklamayı amaçlayan "Aul tili" gazetesi oluşturuldu. 1928 yazında, gazete ağının dönüşümüne katkıda bulunan dört aşamalı bir basın yönetimi sistemi tanıtıldı. İl ve ilçe gazeteleri esas alınarak ilçe ve bölge gazeteleri oluşturulur. 1930'un ikinci yarısının başında Kazakistan'da ilk sayı 22 ve ikinci sayı ikiydi. Bölgesel gazeteleri yönetmek üzere yayın kurulları oluşturuldu. 1931 yılında çoğunluğu ilçe gazetesi olmak üzere 37 yeni gazete kuruldu (Nuskabayuly, Aldabergen, 2018: 136)

Nuskabayuly ve Aldabergen (2018: 219) belirttiği gibi, 1937 yılında Kazakistan'da 345 gazete, 307 radyo istasyonu ve 57 bin radyo istasyonu yayınlanıyordu. 1937 yılının ikinci yarısında Kazakistan gazetelerinin ana konusu, SSCB Yüksek Sovyeti için ilk ulusal seçimlerin hazırlanması ve yapılmasıydı. Nisan 1938'de Cumhuriyet Yüksek Şurası seçimlerinin hazırlıkları başladı. Bu dönemin ana türü deneme, özellikle de portre denemesiydi. Basın faaliyetinin genel yönünde "Sosyalist Kazakistan" ve "Kazakhstanskaya Pravda" ilk sırayı aldı. 1939-1940'ta basın ve radyo, VDNKh'ye katılma hakkı için rekabetin

yayılmasına katkıda bulundu. Gazete editörleri de bu hak için mücadele etti. 1939 sergisinde Kazakistan'ın 16 gazetesi sunuldu. Yüksek tirajlı "Socialistik Pakhta-Aral" gazetesi ikinci derece diploma ve ödül aldı. Kazakistan Yazarlar Birliği "Edebiyat Cephesi" ve "Kazakistan Edebiyatı" organları yaratıcı gençliğe olan ilgiyi artırdı. 1940 yılı sonuna kadar Kazakistan'da, tek seferde 438.000 tirajlı 152'si Kazakça olmak üzere, tek seferde toplam 1.019.000 tirajlı, yüksek tirajlı olanlar da dahil olmak üzere 336 gazete yayımlanıyordu. Basının üst düzey personelinin genel eğitimi ve mesleki eğitiminde iyileşme sağlandı.

Büyük Vatanseverlik Savaşı yıllarında basın ve radyo yayıncılığının ana konusu, tüm güçlerin düşmana karşı savaşmak için seferber edilmesi, kitlelerin askeri koşullarda parti liderliğine desteklenmesiydi. Nuskabayuly ve Aldabergen, (2018: 203) 24 Haziran 1941'de Sovyet Enformasyon Bürosu kurulduğunu belirtmektedir. Savaşın sonuna kadar mesajları basında ve radyoda yayınlandı. Yayın sistemi değişti. Kağıt ve fon yetersizliği nedeniyle yayın sayısı, tirajı ve hacmi geçici olarak azaldı. Cumhuriyetçi gazetelerden geriye yalnızca "Sosyalist Kazakistan" ve "Kazakhstanskaya Pravda" kaldı. Dergi sayısı da azalacak. Savaş sırasında 10 cephe gazetesi, 10'dan fazla tümen gazetesi, bunlardan ikisi 8.Muhafız Tümeni'nin "Vatan İçin" gazetesi ve 105. Süvari Tümeni'nin "Kızıl Semser" gazetesi Kazakça yayınlanmaya başladı. Ayrıca Kazakça'da "Kızıl Ordu hakikati", "Düşmanı yok etmek", "Düşmana karşı at üstünde", "Midhan hakikati", "Vatan şerefi için", "Vatan müdafaasında", "Kızıl Ordu", "Suvorovşi", "Sovyet askeri", "Stalin'in Bayrağı", "Vatan İçin Mücadele", "Dabul" gazeteleri yayınlanmaktadır. Kazakistan'ın en iyi Kazak gazetecileri ve aydınları Maidan gazetelerinin yazı işleri ofislerinde çalışmak üzere gönderildi, editör ve askeri muhabir oldular.

50'li yıllarda Kazakistan'ın tüm bölgesel ve ardından ilçe gazetelerinin iki şeritli formattan dört şeritli formata geçişi tamamlandı. Bölgesel ve birçok ilçe gazetesinin tirajı, tüm basımlardaki gazete ve dergilerin limiti arttı. Cumhuriyette 1953 yılında 260'ın üzerinde gazete ve dergi yayımlanırken, 1958 yılında 13 cumhuriyetçi, 33 bölgesel, 11 şehir ve 206 ilçe gazetesi, onlarca dergi ve propaganda defteri yayımlanmaya başladı. 1955 yılında cumhuriyetçi edebiyat gazetesi "Kazak edebiyatı" yayınlanmaya başladı, Mart 1956'da "Ara" hiciv dergisinin ilk sayısı Kazakça ve Rusça olarak yayınlandı. Savaştan önce Kazakistan'da 16 binden fazla işçi ve kırsal muhabir vardı, ellili yılların ikinci yarısında ise sayıları 60 bini aştı. Haziran 1957'de Almatı'da Kazakistan'ın çalışan ve kırsal muhabirlerinin ikinci kongresi düzenlendi. Basında sosyalist rekabetle ilgili makaleler, denemeler, yazılar, yazışmalar yayınlandı. Stalin'in ölümünden sonra siyasi liderlik mücadelesi ve N. Kruşçev'in iktidara gelmesi gazetelerin içeriğini de etkiledi. "Kişilik kültürü" ve baskı konusu gazete sayfalarında

yer aldı. Bu yıllarda cumhuriyet ve yerel televizyon çalışmalarına başladı. Basın ve radyo yeni çalışma biçimlerine hakim olmaya başladı. SSCB Gazeteciler Birliği kuruldu ve Kazakistan gazetecilerinin ilk kongresi düzenlendi. Bu dönemde Kazakistan gazeteciliği köklü bir kitle iletişim ve propaganda sistemi olarak hareket etmektedir (Nuskabayuly, Aldabergen, 2018: 213).

Tursun'un (2009:210) belirttiği gibi İlk radyo istasyonları 1923'te Kazakistan'da ortaya çıkmıştı. Bazıları restore edildi, bazıları Rusya'nın orta bölgelerinden taşındı. Mayıs 1929'da Hükümet Kızılorda'dan Almatı'ya taşındığında, cumhuriyette yalnızca bir radyo istasyonu vardı ve toplam gücü 15 kilowatt olan yalnızca üç radyo istasyonu vardı. 1931 yılının başında Almatı'da radyo istasyonlarının inşaatı tamamlandı ve aynı yılın Haziran ayında cumhuriyette 84 radyo istasyonu ve 12 binden fazla radyo noktası faaliyet gösteriyordu. Savaşın sona yayın istasyonlarının gücü önemli ölçüde arttı. Altmışlı yılların sonunda dört cumhuriyetçi ve 16 bölgesel radyo istasyonu altı dilde yayın yapıyordu.

Kazak televizyonu ellili yılların ikinci yarısında açıldı. İlk kez 1958 yılında Kazakistan'ın üç televizyon stüdyosunun davetiyeleri yayınlandı. On yıl sonra 15 televizyon stüdyosu ve 35 tekrarlayıcı faaliyete geçti. Kazakistan gazetecileri yeni teknolojilere hakim olmaya başladı. Kazak televizyonunda özel bir yaratıcı dernek olan "Kazakhtelefilm" kuruldu (Tursun, 2009: 301).

Kozybaev, (2010: 124) 1985 yılında SSCB'de yeniden yapılanma politikasının açıklanmasının ardından gazetecilik alanı da dahil olmak üzere toplumun gelişiminde bir geçiş dönemi başladığını yazmıştır. Bu, sansürün ve sıkı ideolojik kontrolün kademeli olarak ortadan kaldırılmasına, tanıtımın geliştirilmesine, gazetecilik özgürlüğünün genişletilmesine ve bağımsız medyanın oluşmasına yol açtı. Kazak gazeteciliğinde bu süreçlerin öncelikle Rus gazeteciliğinden sonra, ikinci olarak da Rus gazeteciliğine göre daha yavaş ilerlediğini belirtmek gerekir. Gazete sayfalarında ekonomi yönetimindeki değişiklikler, durgunluk dönemine yönelik eleştiriler, reformların ilerleyişinin duyurulması hakkında eleştirel materyaller yer aldı. Başlıca başarılarından biri, ulusal tarihin gerçeklerinin medyada yayınlanması ve Alaş hareketinin figürlerinin ve zulüm gören Kazak aydınlarının resmi olarak beraat etmesiydi. Aynı zamanda medyanın siyasallaşması da devam etti.

2.2.3. Bağımsızlıktan Sonra Medyanın Gelişimi

90'lı yılların başında ülkede yaşanan sosyo-politik durum basına da yansıyor. 10 Aralık 1991 tarihinde A. Nazarbayev tarafından Parlamento tarafından kabul edilen, Kazak SSR'sinin Kazakistan Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırılmasına ilişkin yasanın imzalanması. 16

Aralık 1991 “Kazakistan Cumhuriyetinin Devlet Bağımsızlığı Hakkında” Kanunun kabul edilmesi (Bekbolatuly, 2021: 43).

Kazak medyasının evrensel devletin siyasi eğilimlerine bağımlılığının nihai reddi, SBKP ve Kazakistan Komünist Partisi'nin faaliyetlerinin durdurulması ve 1990 yılında Kazakistan Devlet Egemenliği Bildirgesi'nin kabul edilmesiyle gerçekleşti. İlk bağımsız gazeteler, radyo ve televizyon kanalları ortaya çıktı. Medya devlet ve ticari olarak ikiye ayrıldı. Elektronik medya yayıncılığının formatı değişti, yeni bölümler ortaya çıktı, materyallerin konuları değişti. 1991 yılında Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin taslak devlet sembollerinin tartışılması geniş yankı buldu. Ana siyasi tema etnik gruplar arası uyum ve siyasi istikrardır. Medya, kamusal yaşamın demokratik dönüşümlerinde önemli bir rol oynamaya başladı ve partilerin ve hareketlerin toplumun siyasi, sosyo-ekonomik yaşamına katılmasını sağlayan bir platform haline geldi. Parti basını yavaş yavaş yerini bağımsız basına bırakıyor. Yayınlanan materyallerin konuları, toplumun tüm alanlarını kapsayacak şekilde sınırları önemli ölçüde genişletmektedir. Kazakistan'da medya başarılı bir şekilde piyasa koşullarına uyum sağlıyor, halkla ilişkiler ve reklamcılık gelişiyor ve eğlence işlevine daha fazla yer veriliyor. Gazete sayfalarında, radyo ve televizyonda arazi kanun tasarıları, medya kanunu ve değişiklikleri, cumhuriyetin dış politikasının ele alınması, dış ve dış ticarete uzun vadeli ve stratejik öncelikler tartışılıyor. Kazakistan'ın iç politikası. Medya faaliyetlerine yaklaşımın değişmesiyle birlikte Kazakistan'da gazetecilikte yürütme işlevlerinin öncelikleri de değişti; devletin genel demokratikleşmesinin bir parçası olarak bilgi ve kontrol açısından daha belirgin hale geldi.

Bekbolatuly'nun yazdıklarında (2021: 74) Kazakistan'ın kitle iletişim araçları, ülkenin bağımsızlığını kazanmasının ardından 1990'ların başında hızla ilerlediği söylenmektedir.. Her yıl parlak materyaller ve yeni gazetecilik biçimleriyle okuyucuyu etkilemeye çalışan yeni yayınlar açılmıştır. Şimdiye kadar, bu yayınların çoğu zaten kapandı, ancak bir zamanlar Kazakistan'ın bağımsız gazeteciliğini kişileştiren en parlak birkaçı kaldı. Örneğin, 1991'den bu yana birçok değişikliğe ve sahip değişikliğine uğrayan Karavan gazetesi. yayınlanmaya başladı.

1990'ların sonlarında, popüler olan ve hükümeti bağımsız olarak eleştiren birçok bağımsız televizyon ve radyo istasyonu kapatıldı. O andan itibaren, ya yeni elektronik medyanın yerini aldığı ya da eskileri kökten değiştiğinde, Kazakistan'da televizyon ve radyo pratikte bağımsız ve eleştirel olarak görülmekten çıktı (Bekbolatuly, 2021: 69).

2.3. Kazakistan'daki Medya ve Demokrtik Yapı

2.3.1. Kazakistan'daki Basın Kuruluşları ve Örgütler

Kazakistan'da devlet medya kuruluşları, genellikle hükümet veya devlet tarafından kontrol edilen yayın organlarıdır. Bu kuruluşlar genellikle ulusal çapta televizyon kanalları, radyo istasyonları ve gazeteler şeklinde faaliyet gösterirler. Örnek olarak, Kazakistan Televizyon ve Radyo Kurumu devlete ait bir medya kuruluşudur ve ülke genelinde televizyon ve radyo yayınlarını denetler. Kazakistan'ın resmi haber ajansı olan Kazinform, devlet kontrolünde olan bir diğer önemli medya kuruluşudur ve ülke genelinde haberlerin dağıtımını sağlar. Bu devlet medya kuruluşları, genellikle hükümet politikalarını yansıtan içerikler sunarlar ve ülkenin resmi ajandasını desteklerler.

Kazakistan'da özel medya kuruluşları da önemli bir yer tutar. Bu kuruluşlar genellikle ticari amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterirler ve geniş bir yelpazede içerik üretirler. Özel televizyon kanalları, radyo istasyonları, gazeteler ve çevrimiçi medya platformları, özel medya kuruluşlarının temelini oluşturur. Özel medya, genellikle daha çeşitli görüşlere ve farklı bakış açılarına yer verme eğilimindedir ve bağımsız gazeteciliği teşvik eder. Ancak, özel medya kuruluşları da bazı zorluklarla karşılaşabilir; özellikle, hükümetin medya üzerindeki etkisi ve kısıtlamaları sık sık gündeme gelir.

Kazakistan'da medya pek çok yönden çeşitlilik göstermektedir. Devlet dışı medya, ülkenin farklı bölgelerinde yerel yönetim organlarının ve temsilciler meclislerinin desteğiyle faaliyet gösterirken, devlet kontrolündeki yayınlar ise Astana ve Almatı gibi büyük şehirlerde yerel ve cumhuriyetçi düzeyde gazete ve dergilerin yanı sıra devlet televizyonu ve radyo istasyonları aracılığıyla yayın yapmaktadır.

Resmi istatistiklere göre, Kazakistan'da medyanın çoğunluğu bağımsız olarak faaliyet göstermektedir. Ancak, medya sahiplerinin siyasi yetkililere olan yakınlığı ve devletten fon alma gibi faktörler nedeniyle, bir kısmı devletin politik çizgisine sadık kalmaktadır.

Kazakistan'daki medya kuruluşlarının sahipleri genellikle ticari şirketler, finans ve sanayi grupları ile büyük ve orta ölçekli iş adamlarıdır. Medya sahipleri genellikle kendilerinin gerçek sahibi olduklarına dair bilgiyi gizlerler ve medya kuruluşlarını resmi sahipleri üzerinden yönetirler.

Ülkede birçok büyük medya holdingi bulunmaktadır ve devlet medyası da holdingler aracılığıyla örgütlenmektedir. Örneğin, Arna Media holdingi bünyesinde "Khabar", "El Arna", "Kazakhstan" gibi televizyon kanalları ile "Kazakh Radio" ve "Khabar" gibi radyo istasyonlarına ve gazetelere sahiptir.

Kazakistan'da kayıtlı 4,873 medya kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar arasında süreli yayınlar, televizyon kanalları, radyo istasyonları, haber ajansları ve online yayınlar yer almaktadır. Dağıtım dili açısından, Kazakça ve Rusça medya en büyük paya sahiptir. Dağıtım dilini dikkate alırsak, resmi verilere göre, en büyük sayı Kazakça ve Rusça medya tarafından temsil edilmektedir.

Ülkede kayıtlı yabancı medya kuruluşları da bulunmaktadır ve çoğunluğu Rus, İngiliz ve Amerikan şirketlerine aittir. Bu durum, Kazakistan'daki medya sahnesinin uluslararası boyutta da çeşitlilik gösterdiğini göstermektedir. Kazakistan'da kayıtlı yabancı medya kuruluşlarından ise 267 televizyon ve radyo şirketinin 194'ü Rus, 23'ü İngiliz, 18'i Amerikalı, 16'sı Estonyalı, 9'u Fransız, 5'i Türk, 1'i İspanyol ve 1 kanal da Kıbrıs'a aittir.

Kazakistan'da medya sektörü, bölgesel dağılım ve gazete yayıncılığı açısından zengin bir yapıya sahiptir. Almatı şehri, 1.380 kayıtlı medya kuruluşuyla en büyük medya merkezi konumundadır. Bununla birlikte, Astana, Türkistan, Karaganda ve Almatı bölgeleri de medya kuruluşları bakımından dikkate değerdir. Ülkenin diğer bölgelerinde ise medya kuruluşlarının sayısı iki yüzden azdır.

Gazete yayıncılığı, Kazakistan medya sektörünün en belirgin unsurlarından biridir. Ülkede kayıtlı 2.155 gazete bulunmaktadır ve bu, medya sektörünün en geniş segmentini oluşturur. Cumhuriyetçi düzeydeki gazeteler arasında "Vremya", "Karavan", "Aikyn", "Liter", "Kazakhstanskaya Pravda", "Egemen Qazaqstan", "Kazak Uni", "Business Kazakhstan", "Türkistan" ve "Jas Qazaq" gazeteleri öne çıkmaktadır.

Kazakistan'ın en eski medya kuruluşlarından biri olan "Express-K", Kasım 1920'de kurulmuş ve uzun yıllar boyunca önemli bir rol oynamıştır. Ancak, basılı gazete yayıncılığının azalmasıyla birlikte, Express-K'nin tamamen çevrimiçi bir platforma dönüştüğü gözlemlenmiştir. Medya kuruluşlarının sahiplik yapıları incelendiğinde, Express-K'nin Avrasya Kaynaklar Grubu'nun ortak sahibi olan tanınmış Kazak oligarkı Alexander Mashkevich'e ait olduğu görülmektedir.

Diğer önemli gazeteler arasında "Business Kazakhstan" bulunmaktadır ki bu gazetenin sahipleri Marina Tyuleneva ve Serik Korzhumbayev'dir. "Vremya" gazetesinin ise gayri resmi olarak Kazakhmys Corporation LLP'ye ait olduğu söylentiler arasındadır.

Gazete yayıncılığındaki bazı medya grupları, televizyon kanalları ve radyo istasyonlarıyla birlikte büyük medya holdingleri oluşturmuşlardır. Örneğin, "Aikyn" ve "Liter" gazeteleri, "Türkistan" gazetesi, "Astana" TV kanalı ve "NS" ile "ORDA FM" radyo istasyonları gibi medya organlarını içeren Nur-Media holdingine aittir. Bu holding, 25 Kasım 2008'de Nursultan Nazarbayev liderliğindeki Nur Otan partisi tarafından kurulmuştur.

Devletin etkisi altında olan gazeteler arasında ise "Kazakhstanskaya Pravda" ve "Egemen Qazaqstan" bulunmaktadır. Bu gazeteler, devlet anonim şirketi "Cumhuriyetçi Gazetesi Egemen Qazaqstan JSC" tarafından yönetilmektedir.

Kazakistan'da televizyon kanallarının büyük çoğunluğu devlete ait veya devletle bağlantılı özel şirketler tarafından işletilmektedir. RTRK Kazakistan JSC, bu ülkedeki en büyük televizyon ağlarından biridir. Şirket, dört cumhuriyet kanalı, 14 bölgesel televizyon kanalı ve dört radyo istasyonunu içermektedir. Şirketin mülkiyeti devlete aittir. Ayrıca, Eurasia+ORT LLP'nin yüzde 80 hissesine sahip olan Televizyon Haber Ajansı LLP'nin de kurucusudur. Bu LLP'nin diğer %20'si Channel One JSC'ye aittir. Bu ortak girişimin ürünü Channel One Eurasia'dır. Eurasia+ORT LLP'nin başkanı Sergey Kiselev'dir.

Khabar Ajansı, Kazakistan'daki ikinci en büyük televizyon ailesini oluşturur. Khabar Ajansı, Khabar, Khabar 24, Qazaq TV ve EL ARNA olmak üzere dört TV kanalına sahiptir. Ajansın tek kurucusu Devlet Mülkiyet ve Özelleştirme Komitesi'dir. Ajansın devlet hisseleri Bilgi ve Sosyal Kalkınma Bakanlığı'na devredilmiştir.

Kazakistan'ın diğer popüler televizyon kanallarından biri Ticari Televizyon Kanalı KTK'dir ve Genel Müdürü Elmira Dzhamilova'dır. NTK televizyon kanalı Bağımsız Televizyon Kanalı LLP'ye aittir ve genel müdürü Saida Igenbek'tir.

Independent Television Channel LLP'nin kurucusu Europe Plus Kazakistan LLP'dir ve bu şirket Dariga Nazarbayeva'ya aittir. Europe Plus Kazakistan LLP'nin genel müdürü İsmail Igilmanov'dur.

Eğlence kanalı 31, işadamı Armanzhan Baytasov tarafından kurulmuş ve daha sonra Rus STS Media'ya satılmıştır. Şu anda Verny Capital şirketler grubu tarafından da sahiplenilmektedir. Armanzhan Baytasov ayrıca, MuzzOne TV kanalını, Business FM radyo istasyonunu ve Businessfm.kz web sitesini içeren Tan Medya Grubu holdinginin de sahibidir.

Kanal 7, Kazak oligark Kenes Rakishev'in sahibi olduğu Fincraft Resources'ın bir yan kuruluşu olan TV Şirketi ERA LLP'ye aittir. Son zamanlarda, Express-K'ye başkanlık eden Alexander Aksyutits'in Kanal 7'nin denetim kurulunun yeni başkanı olduğu haberi ortaya çıkmıştır. Aksyutits'in Alexander Mashkevich'in adamı olduğu ve Kanal 7'nin yakında ENRC medya imparatorluğuna katılacağına inandığı ifade edilmektedir.

Gakku TV ve Toi Duman TV kanalları ise işadamı Sanjar Mustafin'in mülkiyetindedir ve Musan Grubu şirketlerinin bir parçasıdır.

Kazakistan'da, toplamda 79 radyo istasyonu bulunmaktadır. Radyo endüstrisi geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir ve çeşitli şahıs ve kuruluşlar tarafından işletilmektedir.

Dariga Nazarbayeva ailesine ait olan Europe Plus Kazakhstan LLP, Europe Plus Kazakhstan ve Hit-FM - Kazakhstan gibi önemli radyo istasyonlarına sahiptir. Retro FM radyo istasyonları da aynı grubun bir parçasıdır.

Radyo CLASSIC, Astana, Shalkar ve Kazak radyoları gibi önemli istasyonlar ise RTRK Kazakhstan JSC'ye aittir. Bu kuruluş, geniş bir radyo ağına sahiptir. "Aşk radyosu – Kazakhstan" adlı popüler radyo istasyonu, Sanzhar Mustafin'e aittir. Aynı zamanda, Dacha radyosu ve Toy Duman Radyosu'nun da sahibidir. Rusya Radyosu, Telefabrika Dala LLP'ye aittir ve bu aynı zamanda Dariga Nazarbayeva'nın da bir varlığıdır.

Avtoradio'nun sahibi, Marat Kantarbayev'in oğlu Askar Kantarbayev'in yönettiği Avtoradio Kazakhstan LLP'dir. Lux FM ise Central Media Distribution LLP'ye aittir ve genel müdürü Mukash Satybaldin'dir. Ayrıca, AlauTransGas JSC'nin yönetim kurulu üyesi Aigul Makhmutova'nın kardeşi ile ilişkilidir. "Zhuldyz FM" ve "Tengri FM" gibi istasyonlar, medya holdingi Alash Media grubunun bir parçasıdır. ALASH MEDIA GROUP LLP'nin kurucusu Batyr Kazybaev'dir. Energy FM ise TRC Shahar LLP'ye aittir ve sahibi zengin iş insanlarından biri olan Rashit'tir.

Kazakistan'daki radyo endüstrisi, çeşitli işletmelerin ve kişilerin katkılarıyla geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Kazakistan'da ifade ve medya özgürlüğünün geliştirilmesini teşvik etme misyonunu ilan eden 15'ten fazla aktif cumhuriyetçi ve bölgesel sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır.

Medya kuruluşları gazetecilere hukuki yardım sağlamaktadır. Uluslararası İfade Özgürlüğünü Savunma Fonu “Adil Söz”, Karaganda'daki MEDIALIFE Vakfı ve diğerleri, gazetecilerin becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programları uygulamaktadır.

Kazakistan'da gazetecilerin çalışma haklarını savunmaya odaklanacak profesyonel bir gazeteciler birliği yok. Cumhuriyetin profesyonel bir medya çalışanları derneği - Kazakhstan Gazeteciler Birliği ve elektronik medyayı birleştiren bir kuruluş - Ulusal Televizyon ve Radyo Yayıncıları Birliği vardır. Kazakistan'da bir dizi uluslararası sivil toplum medya kuruluşu da faaliyet göstermektedir - Internews Network, Savaş ve Barış Raporlama Enstitüsü (IWPR) ve diğerlerinin temsilcilikleri.

Çoğu STK, Soros Vakfı-Kazakistan, Astana'daki AGİT Merkezi, Friedrich Ebert Vakfı, Büyük Britanya, ABD, Hollanda, USAID elçilikleri gibi yerel ve uluslararası bağışçı kuruluşların bağışlarıyla faaliyet göstermektedir. Bölgelerdeki medya kuruluşları da cumhuriyet örgütleri arasında daha az yaygın olan devlet sosyal sözleşmeleri için yarışmalara katılmaktadır.

Sonuç olarak Kazakistan'daki medya peyzajı, hem devlet kontrolündeki hem de özel medya kuruluşlarının etkisi altındadır. Devlet medyası, genellikle resmi ajandayı yansıtan içerikler sunarken, özel medya kuruluşları daha çeşitli görüşlere ve bakış açlarına yer verme eğilimindedir.

2.3.2. Kazakistan'da Basın Özgürlüğü

Medyanın kamusal hayata entegrasyonu, insanları ve toplulukları birleştirme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Gazeteciliğin küreselleştiği 21. yüzyılda, bilgi alanındaki özgürlüklerin hayata geçirilmesi için etkin bir mekanizmanın bulunması ve etkin işleyişi için uygun koşulların yaratılması büyük önem taşımaktadır. Medya mevzuatı bu konuda oldukça aktif bir şekilde gelişiyor. Ancak buna rağmen, devletin ve sermayenin bu normlar üzerindeki etkisi ne medyayı ne de çalışanlarını daha özgür kılmadığı için, hukuk normları ile bunların medya alanındaki uygulamaları arasındaki çelişkiler henüz çözülmedi.

Ülkedeki iktidar sorunlarını haber yapan gazetecilerin güvenlik düzeyi her zaman devletteki demokrasinin durumunu gösterir. Korkusuzca faaliyet gösteren, işleri ve mahremiyeti korunan gazeteciler, insanlar için önemli olan bilgileri doğru ve profesyonel bir şekilde aktarabilirler. Bunlar toplumun özgürlüğünün göstergesidir. Bu durumda toplumdaki etkili güçlerin faaliyetleri objektif olarak kapsanmakta ve kurumları kontrol edilmektedir.

Sovyet sonrası bölgedeki ülkelerle karşılaştırıldığında Kazakistan Cumhuriyeti oldukça istikrarlı ekonomik ve kültürel gelişimiyle öne çıkıyor. Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in politikası, 1991'den bu yana bağımsız Kazakistan'ın tüm dönemi boyunca bilgi alanının gelişmesine izin veren yapıcı bir tutum benimsiyor. Bu, bilginin açıklığı, ifade özgürlüğü ve internete açık erişim gibi konuların gündeme getirilmesini mümkün kılmaktadır.

2010 yılında Astana'da düzenlenen AGİT Zirvesi, özgür ve adil seçimler ve hukukun üstünlüğü de dahil olmak üzere insan haklarına, temel özgürlüklere, demokrasiye tam saygının sağlanmasında sivil toplumun ve özgür medyanın önemli rolünü bir kez daha teyit etti.

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, sosyal süreçleri yansıtmak için gerekli olan medyanın eylem özgürlüğünü onaylamaktadır. Ne yazık ki, resmi olarak kanunlarla güvence altına alınan bilgi edinme özgürlüğü, uygulanmasına yönelik gerçek mekanizmalar tarafından desteklenmemektedir. Bu, çok sayıda medyanın çalışmasını etkiler.

Bağımsız muhalif gazeteler “Respublika”, “Dat”, “Svoboda Slova”, “Adam Bol”, “Assandi Times” ve “Pravdivaya Gazeta” dergisinin kapatılmasıyla ilgili olaylar, bilgi açıklığının nasıl olduğunu göstermektedir. Ülkede, bilgi güvenliği bahanesiyle sansürün

uygulanmasında ısrar ederek, devletin medyaya karşı daha sert bir tutum sergilemesini ısrarla isteyen insanların çevresi daralıyor ve genişliyor.

Kazakistan geleneksel olarak basının özgür olmadığı ülkelerden biri olarak sınıflandırılmaktadır. Cumhuriyet, insan hakları kuruluşları Freedom House ve Sınır Tanımayan Gazeteciler'in endekslerinde sürekli olarak son sırada yer alıyor; birçok uluslararası kuruluş, ülkede medyanın yetkililerin kontrolü altında faaliyet gösterdiğine, gazetecilerin siyasi ve ekonomik konuları ve toplumsal olayları özgürce anlatamadığına dikkat çekiyor. Aynı zamanda Kazakistan'da basın özgürlüğüyle ilgili durum son beş yılda giderek kötüleşmektedir.

Kazakistan, 2023 yılında Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 134. sırada yer almıştır. Bu, 2022 yılıyla kıyasladığımızda 12 satır daha düşüktür.

Sınır Tanımayan Gazeteciler RSF endeksi 180 ülkedeki gazetecilik ortamını değerlendirerek sonuçlara ulaşmaktadır. RSF raporuna göre Kazakistan'ın Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'ndeki düşüşü medyaya yönelik saldırıların artmasından kaynaklanmaktadır.

Derecelendirmenin araştırmacıları, yapay zeka teknolojileri yoluyla sahte içerik endüstrisinde gazeteciliğe yönelik ana tehdidi görmekteler. Araştırmacılara göre, durumun kötüleşmesini, hükümetlerin hızlı ve kolay bir şekilde sahte haberler oluşturup yaymasına olanak tanıyan dijital teknolojilerin gelişmesine bağlıdır.

Medya nüfuz ve kaynak mücadelesinde bir araç haline geldi. Ve bu mücadelede toplumun ilgisi asgari düzeydedir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin 2016 yılına kadar bilgi güvenliği kavramı şunu belirtmektedir: “Ulusal bilgi alanının açıklığı ve yabancı medyanın popülaritesi nedeniyle. Televizyon ve İnternet kaynakları, nüfusun kamu bilinci üzerinde gerçek bir bilgi etkisi tehdidi var. Bilgi etkisi, hem Kazakistan Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarlarına aykırı fikirlerin doğrudan empoze edilmesi şeklinde hem de bilgilerin manipüle edilmesi veya önyargılı yorumlarıyla yapay olarak desteklenen belirli bir bilgi arka planının oluşturulması şeklinde ifade edilebilir. Kamu bilincinin bu şekilde manipülasyonuna karşı koymak için, devletin bilgi politikasının etkinliğini ciddi şekilde artırmak, hükümet organlarının açıklığını artırmak ve vatandaşların bilgi edinme hakkının güvenliğini artırmak gerekir” (Satpaev, 2014).

Kazakistan'ın 2010 yılında uluslararası topluma iftirayı suç olmaktan çıkaracağına dair verdiği sözlere rağmen, 2014-2015'in yeni ceza kanun taslağı hazırlandı. sorumluluğu devam etti ve dahası genişletildi ve yolsuzluk suçları için ceza hafifletildi. Hakaret, ifade özgürlüğü hakkını hapse girme tehdidiyle sınırlıyor (Kaleeva, 2010). Ayrıca Kazakistan Cumhuriyeti'nin

yeni Ceza Kanunu'na göre, Kazakistan'daki sosyal ağlarda yapılan saldırgan yorumlara aylık 500 hesaplama endeksine kadar para cezası verilecektir (Zhakeev, 2016).

2.3.3. Basın Kanunu. Medya ve Gazetecilerin Genel Hakları

Kazakistan Cumhuriyeti, basın özgürlüğü ve sansürü engelleyen yasal düzenlemelerle tanınmaktadır. 23 Temmuz 1999 tarihinde yayınlanan "Kitle İletişim Araçları Hakkında" Kanunu, basın özgürlüğünü güvence altına almıştır. Ayrıca, bilgi edinme özgürlüğü Anayasa'nın 20. maddesiyle korunmaktadır. İfade özgürlüğü ve yaratıcılık garanti altındadır ve sansür yasaktır. Herkes, yasaların izin verdiği herhangi bir şekilde serbestçe bilgi edinme ve yayma hakkına sahiptir. Kazakistan Cumhuriyeti, devlet sırlarını belirleyen kanunlarla belirlenmiş bir listeye devlet sırlarını korumaktadır.

2015 yılında kabul edilen "Bilgiye Erişim Hakkında Kanun", uzun süredir beklenen bir adımdı ancak uluslararası standartlardan uzak olduğu eleştirileriyle karşılandı. Kanun, "resmi kullanım için bilgiler" kategorisi gibi kısıtlamalar getirdi ve uygulama konusunda bazı sorunlar yaşandı.

2017 yılında bilgilendirme konularına ilişkin kanunlarda değişiklikler yapıldı. Ancak, bu değişikliklerin bazı temel hükümleri, bilginin serbestçe alınması ve yayılması ile ifade özgürlüğü konularındaki anayasal güvenceleri önemli ölçüde sınırlamaktadır. Ayrıca, medyanın Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen yolsuzlukla mücadele görevini tam olarak yerine getirmesini engelleyen bir etki yaratmaktadır.

Bu gelişmeler, Kazakistan'da basın özgürlüğü ve bilgiye erişim konularının sürekli olarak izlenmesi gerektiğini göstermektedir. Uluslararası standartlara uygun bir şekilde bilgiye erişim ve ifade özgürlüğünün korunması, demokratik bir toplumun temel unsurlarından biridir.

Tasarı, işlemleri karmaşıktırarak ve gazetecilere bilgi sağlama sürecini önemli ölçüde uzatarak etkisini artırıyor. "Medya ile Etkileşim Yetkilileri" başlıklı yeni bir madde eklenmiştir. Bu yetkililer veya birimler, genellikle basın sekreterleri ve basın hizmetleri tarafından temsil edilir; başlıca görevleri, gazetecileri doğrudan uzmanlarla iletişim kurma olanağından mahrum bırakmak değil, aynı zamanda yetkililerin medya ile izinsiz temas kurmasını da fiilen yasaklamaktır.

Bakanlık, bu birimlere yalnızca iki ana görev atamıştır. Birincisi hükümet organının olumlu imajını sürdürmektir. İkincisi ise devlet kurumunda birleşik bir bilgi politikası oluşturmak için devlet kurumlarının departmanları arasında etkili iletişimi sağlamaktır (Kitle İletişim Kanunu, 2017).

Bu, devlet bilgi politikasına bir tür ek yapmaktadır. Medya artık devletin bilgi politikasını desteklemek için doğrudan finansal teşvik almadan, özellikle belirli uzmanlar vasıtasıyla, bütçe fonlarını kullanarak bu işlevi yerine getirecektir.

Kanun (2017), "propaganda" kavramını tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, propaganda, Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatına göre yasaklanan bilgiler hakkında olumlu bir kamuoyu oluşturmak amacıyla kasıtlı olarak çarpıtılmış bilgiler de dahil olmak üzere görüşlerin, gerçeklerin, argümanların ve diğer bilgilerin yayılması anlamına gelir. Ayrıca, bu tür yayımların yasadışı eylemlere teşvik etme veya sınırsız sayıda kişiyi eylemsiz bırakma potansiyeli bulunmaktadır. Bu yasal düzenleme kapsamında, yasaklı bilgilere ilişkin bilgilerin yayınlanması da engellenmektedir. Çevrimiçi yayınlarda yorum yapma olanağı, yalnızca tek kullanımlık şifre alındıktan sonra uygulamaya konuldu. Sonuç olarak birçok çevrimiçi yayın, yorumları kapattı.

2017'den 2019'a kadar Kazakistan'da, bilgi alma ve yayma özgürlüğüne ilişkin anayasal güvencelerin uygulanmasını önemli ölçüde sınırlayan çeşitli yasama düzenlemeleri kabul edildi.

2017'de bilgi sorunlarına ilişkin yasalarda kabul edilen bir dizi değişiklik, uluslararası ifade özgürlüğü standartlarıyla önemli ölçüde çelişiyor: sosyal ağlarda ve diğer İnternet kaynaklarında yorumcuları kontrol etmek için ek araçlar getirildi; Bilgi sağlama prosedürü daha karmaşık hale geldi, gazetecilerin taleplerine bilgi verme süresi iki buçuk kat arttı; Kazakistan mevzuatının yasakladığı bilgilerin medyada yayınlanmasını fiilen yasaklayan "propaganda" kavramı getirildi; Bu kavramların kesin bir hukuki anlamı olmasa da, gazetecilerin kişisel ve aile sırlarını yaymak için izin almaları gerekmektedir. (Kitle İletişim Kanunu, 2017).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Kitle İletişim Kanunu" çerçevesinde bilgi edinme özgürlüğüne ilişkin genel hükümler şu şekilde sıralanmaktadır. İfade özgürlüğü, yaratıcılık, yazılı ve diğer görüş ve inanç biçimlerinin ifade edilmesi, yasaların yasaklamadığı herhangi bir şekilde bilgi alma ve yayma özgürlüğü Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası tarafından güvence altına alınmıştır. Kazakistan'da sansür yasaktır.

Kitle İletişim Kanununa(2017) göre Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatı, herkese, kanunla yasaklanmayan herhangi bir şekilde bilgi alma ve yayma özgürlüğünü garanti eder. Buna karşılık, hükümet organları, kamu dernekleri, yetkililer ve medya, her vatandaşa, haklarını ve çıkarlarını etkileyen belgeler, kararlar ve bilgi kaynakları hakkında bilgi edinme fırsatını sağlamakla yükümlüdür.

Kanunlar bilgiye erişim konusunda kısıtlamalar getirmediği veya bilginin sağlanması veya dağıtılmasına ilişkin prosedür için başka gereklilikler getirmediği sürece, bilgiler herhangi bir kişi tarafından serbestçe kullanılabilir ve bir kişi tarafından başka bir kişiye aktarılabilir.

Bilgiye erişim hakkı, ancak kanunlarla ve anayasal düzenin korunması, kamu düzeninin, insan hak ve özgürlüklerinin, halkın sağlık ve ahlakının korunması amacıyla gerekli olduğu ölçüde sınırlanabilir (Kitle İletişim Kanunu, 2017).

Özel bilgi rejimleri, belirli yayılma veya erişim yöntemleriyle veya belirli türdeki bilgilerin yayılmasıyla ilgili olarak oluşturulmuştur. Belirli türdeki bilgilerin yayılması belirli gereksinimlere tabi olabilir veya yasaklanabilir. Kazakistan Cumhuriyeti “Kitle İletişimi Hakkında” Kanunu uyarınca kitle iletişim araçları, periyodik basılı yayın, televizyon, radyo kanalı, belgesel film, görsel-işitsel kayıt ve internet kaynakları da dahil olmak üzere kitlesel bilgilerin periyodik veya sürekli olarak kamuya yayılmasıdır.

Kanun (2017) hem sansürü hem de basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasını yasaklamaktadır.

Sansür, mesajların ve materyallerin veya bunların tek tek bölümlerinin yayılmasını sınırlamak veya yasaklamak amacıyla medya tarafından, talep üzerine veya başka nedenlerle, hükümet organları, yetkilileri ve diğer kuruluşlar tarafından mesaj ve materyallerin ön onayı olarak anlaşılmaktadır.

Kitlesel bilgi edinme özgürlüğünün kötüye kullanılması, kitle iletişim araçlarının cezai ve idari suç işlemek amacıyla kullanılması, çeşitli eylemleri içermektedir. Bu eylemler arasında devlet sırlarının veya kanunlarla korunan diğer gizli bilgilerin ifşa edilmesi, intihara teşvik eden bilgilerin yayılması, terörle mücadele operasyonlarının teknik ve taktiklerinin ortaya çıkarılması, uyuşturucu maddelerin ve benzerlerinin propagandası, zulüm ve şiddet kültürünün desteklenmesi, pornografik içeriklerin gösterimi, medyanın seçim kampanyalarını ihlal etmesi, grevlerde zorlama veya reddetmeye zorlama, barışçıl toplantıların düzenlenmesine ilişkin yasalara uymama, telif haklarının ihlali, medya dilinin gerekliliklerinin ihlali, kayıt verilerinin sunulmasının tekrarlanan ihlali, anayasal sistemi değiştirmeye yönelik propaganda, aşırılık veya terörizm propagandası, etnik veya dini nefreti kışkırtan materyallerin yayınlanması, gerçeğe aykırı bilgilerin yayılması ve medyanın mahkeme üzerindeki etkisi gibi eylemler bulunmaktadır. Bu tür eylemler, toplumun huzurunu ve güvenliğini tehlikeye atan ve demokratik kurallara zarar veren önemli suçlardır. Kitle İletişim Kanunu, medya ve gazetecilerin haklarını koruyan kapsamlı düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri, devlet kurumları, mülkiyet sahipleri

ve görevlileri hakkında bilgi talep etme hakkıdır. Bu talepler sözlü veya yazılı olarak yapılabilir.

Devlet organları, medya temsilcileriyle temas kurduklarında, sahiplik ve bağlılık durumuna bakılmaksızın, devlet sırlarını içermeyen her türlü bilgiyi eşit şartlarda sunmakla yükümlüdürler. Talep edilen bilgilerin en geç üç gün içinde sağlanması veya ret nedeni belirtilerek yanıt verilmesi gerekmektedir. Ek doğrulama gerektiren durumlarda ise, en geç bir ay içinde yanıt verilmelidir. Eğer medya tarafından sunulan bir itiraz, devlet organlarının veya diğer kuruluşların ilgisiz olduğu bir konuyu içeriyorsa, ilgili makamlara bu durum en geç beş gün içinde bildirilmelidir (Kitle İletişim Kanunu, 2017).

Talep edilen bilgilerin reddedilmesi durumunda, bir medya temsilcisi daha yüksek bir otoriteye veya mahkemeye başvurabilir. Bilgi alma hakkıyla bağlantılı olarak, vatandaşların sağladığı bilgilerin gizli tutulması şartıyla, yayınlanan materyallerde ifşa edilmemesi gerekmektedir. Bir gazeteci, mahkeme kararı olmadıkça, kaynaklarını ve yazarlık sırlarını saklama hakkına sahiptir.

Bu düzenlemeler, gazetecilerin mesleklerini etkili bir şekilde yerine getirmelerine olanak tanırken, devletin ve diğer kuruluşların şeffaflığını ve hesap verebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

Medyada yayılan, doğru olmayan ve onur, haysiyet ve ticari itibarı zedeleyen bilgilerin yalanlanması. Bir medya kuruluşunun elinde yaydığı bilginin doğru olduğuna dair delili yoksa, aynı yayın organında bu bilgiyi ücretsiz olarak çürütmekle yükümlüdür. Devlet organlarının resmi raporları Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatına uygun olarak medyada yayınlanmaktadır.

Televizyon ve radyo kanalları, kendilerine ait yayınlanan televizyon ve radyo programlarının kayıtlarını altı ay süreyle saklamak, ayrıca yayın çalışmalarının kayıt defterine kaydetmek ve yayın tarihinden itibaren en az bir yıl süreyle saklamakla yükümlüdür (Kitle İletişim Kanunu, 2017).

İdari suçlarla ilgili mevzuat, medya faaliyetleri çerçevesinde bir dizi idari suç öngörmektedir. Örneğin, medyanın kayıtsız veya yeniden kayıtsız dağıtımı, televizyon ve radyo yayıncılığı mevzuatının ihlali, dil gereksinimlerinin Kazakistan Cumhuriyeti kanunları tarafından belirlenmesine aykırılık, süreli yayınların zorunlu ücretsiz kopyalarının sağlanmaması gibi ihlaller bulunmaktadır. Ayrıca, Televizyon ve radyo yayınlarında materyallerin kaydedilmesi ve saklanması, reklam mevzuatının ihlali, çıktı verilerinin beyan edilmesinin ihlali gibi suçlar da söz konusudur.

Medya alanındaki suçlar için öngörülen sorumluluklar çeşitlidir. Bunlar arasında uyarı veya para cezası, müsadere cezası, medya yayınının para cezasıyla askıya alınması, suçun yıl içinde tekrarı halinde basın yayın yasağı getirilmesi, para cezası, televizyon ve/veya radyo yayını düzenleme lisansının iptali ve kitle iletişim araçlarının yayınlanmasının yasaklanması yer almaktadır.

Kitle iletişim araçlarının yayınlanmasının veya kitle iletişim ürünlerinin dağıtımının askıya alınması veya sona erdirilmesi, sahibi veya mahkeme kararıyla gerçekleştirilebilir. Aynı şekilde, Kazakistan Cumhuriyeti Başsavcısı veya yardımcılarının emriyle internet kaynağına erişimin askıya alınması mümkündür (Kitle İletişim Kanunu, 2017).

Bir medya kuruluşunun faaliyetine son verilme gerekçesi, basın özgürlüğünün kötüye kullanılması nedeniyle idari para cezası verilmesinden sonraki bir yıl içinde tekrarlanan ihlaldir. Bu durumda yetkili makam, sahibine veya hamisine ihlalin ortadan kaldırılması gerektiği konusunda uyarıda bulunmuş olmalıdır.

Kitle İletişim Kanunu (2017) aşağıdaki gerekliliklerin ihlali medya faaliyetlerinin sona erdirilmesine gerekçe teşkil eder:

- * Anayasal sistemin şiddet yoluyla değiştirilmesi, Kazakistan Cumhuriyeti'nin bütünlüğünün ihlali, devletin güvenliğinin zayıflatılması, savaş için propaganda veya ajitasyon,

- * Aşırılıkçılık veya terörizm propagandası,

- * Etnik gruplar ve dinler arası nefreti kışkırtmayı amaçlayan materyallerin yayınlanması ve bilgilerin dağıtılması,

- * Kitle iletişim araçlarının yayınlanmasının veya kitle iletişim ürünlerinin dağıtımının öngörülen süre içinde durdurulmasına ilişkin nedenlerin ortadan kaldırılmaması.

Lisanstan yoksun kalmanın temeli, idari cezanın verilmesinden sonraki bir yıl içinde aşağıdaki şartların tekrar tekrar ihlal edilmesidir:

- * Kazakça televizyon ve radyo yayın kanallarındaki programların dağılımı, yerel saatin sıfır saatinden hesaplanan altı saatlik zaman aralıklarında diğer dillerdeki programların toplam hacminden azdır.

- * Kazakistan Cumhuriyeti topraklarında, anayasal sistemde şiddetli bir değişikliği teşvik etmeyi veya kışkırtmayı amaçlayan, Kazakistan Cumhuriyeti'nin bütünlüğünü ihlal eden, Kazakistan Cumhuriyeti'nin güvenliğini zayıflatan bilgi ve materyaller içeren medya ürünlerinin üretimi, depolanması, ithalatı ve taşınması. devlet, savaş, sosyal, ırksal, ulusal, dini, sınıfsal ve kabilesel çekişmeleri kışkırtma, zulüm kültürü, şiddet ve pornografi.

* Anayasal sistemde şiddet içeren bir değişikliği teşvik etmeyi veya kışkırtmayı, Cumhuriyetin bütünlüğünü ihlal etmeyi, devletin güvenliğini baltalamayı, savaşı, sosyal, ırksal kışkırtmayı amaçlayan bilgi ve materyalleri içeren medya ürünlerinin Kazakistan Cumhuriyeti topraklarında dağıtımı. ulusal, dini, sınıf ve klan nefreti, aşırıcılığın veya terörizmin propagandası ve gerekçesi ile terörle mücadele operasyonlarının teknik yöntem ve taktiklerinin, yürütüldüğü süre boyunca açıklanması, eğer bu eylemler suç teşkil eden bir fiil belirtisi içermiyorsa.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Kitle İletişim Kanunu (2017) uyarınca, iletişim alanında devlet kontrolünü yürüten yetkili organ, Yatırım ve Kalkınma Bakanlığı İletişim, Enformasyon ve Enformasyon Komitesi'dir. Bu kanun çerçevesinde, mevzuatın ihlal edilmesi durumunda cezai sorumluluk gerektirmeyen ihlaller bir iş günü içinde sahibine bildirilir ve ortadan kaldırılması için uyarı mektubu gönderilir.

Yetkili kuruluş, medyanın ihlali ortadan kaldırmaması durumunda tedbirler almakla yükümlüdür. Bu tedbirler şunları içerir:

- Süreli yayınlar: Süreli yayınlarla ilgili olarak, bir sonraki sayının kontrol edilmesi gerekmektedir.
- Televizyon ve radyo kanalları: Bir televizyon programının bir sonraki yayını kontrol izlemeye tabi tutulur.
- Çevrimiçi yayınlar ve İnternet kaynakları: İnternet kaynağının sahibine uyarı mektubunun gönderilmesinden itibaren 3 saat içinde kontrol takibi gerçekleştirilir.

Medyanın yasa dışı faaliyetlerine karşı alınacak tedbirler, yasa ihlallerini ortadan kaldırmak için mahkemeye başvuruda bulunma ve uygun hak taleplerini güvence altına alma mekanizmalarını içerir. Bu kapsamda, süreli yayınlar, televizyon, radyo kanalları ve çevrimiçi yayınlar için mahkemeye başvuru yapılarak yasa dışı faaliyetlerin durdurulması ve uygun hak taleplerinin korunması sağlanır. İnternet kaynaklarıyla ilgili olarak ise, iletişim alanındaki yetkili organa yasa ihlallerini ortadan kaldırmak için bir emir çıkarılması için bildirim gönderilir.

Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatının ihlalinin cezai sorumluluk gerektiren bir ihlal olarak sınıflandırılması durumunda, yetkili organ, ihlalin nitelendirildiği andan itibaren en geç bir iş günü içerisinde, davaların değerlendirilmesi yetkisine sahip olan devlet organına bir bildirim gönderir. Bu tür bir ihlal hakkında medyanın yayılan bilgilerin içeriğine ilişkin sorumluluktan muaf tutulmasının gerekçeleri şunlardır: Bu bilgilerin resmi iletişim ve belgelerde yer alıp almadığı, reklam ve bilgi ajanslarından veya devlet kurumlarının basın servislerinden alınmışsa, temsili organların milletvekillerinin, devlet organlarının,

kuruluşlarının yetkililerinin ve vatandaşların resmi konuşmalarının birebir kopyası ise, yazarın önceden kaydedilmeden yayınlanan konuşmalarında veya bu Kanuna göre düzenlemeye tabi olmayan metinlerde yer alması halinde, ve bu bilgilerin zorunlu mesajlarda yer alıp almadığı.

Kitle İletişim Kanunu (2017) ayrıca, medya özgürlüğünün ihlaline ilişkin sorumluluğu da belirler. Sansür, kitle iletişim ürünlerinin bireyler veya tüzel kişiler ile devlet kurumlarının yetkilileri tarafından yasal olarak gerçekleştirilen dağıtımının engellenmesi, medya faaliyetlerinin hukuka aykırı olarak sonlandırılması veya askıya alınması, editörün bilgi isteme ve alma hakkının ihlali, yasa dışı müsadere ve tirajın veya bir kısmının tahrip edilmesi, gazeteciyi bilgiyi yaymaya veya yaymayı reddetmeye zorlamak, gazetecinin kanunla belirlenen haklarının ihlali de bu kapsamdadır. Kazakistan Cumhuriyeti Kitle İletişim Kanunu uyarınca internet kaynakları kitle iletişim araçları olarak sınıflandırılmaktadır ve medyaya ilişkin tüm gereklilikler internet kaynakları için de geçerlidir. Zorunlu kayda gelince, gönüllü olarak kaydedilen çevrimiçi yayınlar dışında, bir İnternet kaynağı için böyle bir gereklilik yoktur. Bu, sitenin çevrimiçi yayın olarak kaydedilebileceği anlamına gelir. Sitelerin askıya alınması (engellenmesi) prosedürü Kazakistan Cumhuriyeti "İletişim Hakkında" Kanunu ile sağlanmaktadır. İnternet kaynaklarına ve (veya) bunlara gönderilen bilgilere erişimi geçici olarak askıya almanın mümkün olduğu gerekçeler vardır. Onlar bireyin, toplumun veya devletin çıkarlarına zarar verecek şekilde ağların ve/veya iletişim araçlarının suç amaçlı kullanılmasıdır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin seçimlerle ilgili mevzuatını ihlal eden, aşırılıkçı ve terörist faaliyetlere, kitlesel ayaklanmalara ve yerleşik düzeni ihlal eden kitlesel (kamuya açık) etkinliklere katılım çağrılarını içeren bilgilerin yayılması durumunda da geçerlidir.

Kazakistan Cumhuriyeti Başsavcısı veya yardımcıları, yasalara aykırı faaliyetleri önlemek amacıyla Kazakistan Cumhuriyeti Yatırım ve Kalkınma Bakanlığı İletişim, Bilgilendirme ve Enformasyon Komitesi'ne bir emir sunabilirler. Bu emir, telekomünikasyon ağlarının ve iletişim tesislerinin geçici olarak askıya alınması, iletişim hizmetlerinin geçici olarak durdurulması, İnternet kaynaklarına erişimin ve bu kaynaklarda yayınlanan bilgilere erişimin geçici olarak engellenmesi gibi önlemleri içerebilir. Bu tedbirler, yasal olarak yürürlüğe giren mahkeme kararları veya Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarıyla yasaklanmış bilgilerin telekomünikasyon ağı aracılığıyla yayılması durumunda uygulanabilir.

Başsavcı veya yardımcıları, kanun ihlallerini önlemek için, telekom operatörleri ve devlet teknik servisi gibi ilgili kuruluşlara, yasaklı bilgilere erişimi sınırlayacak tedbirleri derhal almakla yükümlüdürler. Bu tedbirler, yetkili organın talimatları doğrultusunda alınır ve gerekli olduğunda mahkeme kararıyla desteklenebilir (Kitle İletişim Kanunu, 2017).

Yetkili devlet organı, telekom operatörleri ve devlet teknik servisine, icra kanununun ihlallerini ortadan kaldırmak için emre uymaları için bir saat içinde gerekli talimatları göndermelidir.

Bilgi Teknolojileri Kanunu gereği, kişisel verileri içeren elektronik bilgi kaynaklarının sahipleri ve işletmecileri, bu verilerin korunmasını sağlamak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Bu yükümlülük, kişisel verilerin alındığı anda başlar ve verilerin imha edilmesi veya anonim hale getirilmesine kadar devam eder.

Ayrıca, 9 Eylül 2023 tarihinde yürürlüğe giren "Çevrimiçi Platformlar ve Çevrimiçi Reklamcılık Hakkında Kanun" ile çevrimiçi platformlar ve çevrimiçi reklamcılıkla ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Bu kanun, çevrimiçi platformlar ve çevrimiçi reklamcılıkla ilgili halkla ilişkileri düzenlerken, çevrimiçi reklamların üretimi, yerleştirilmesi, dağıtımı ve depolanması sürecinde ortaya çıkan halkla ilişkileri de kapsar.

Kanun, çevrimiçi platform kullanıcılarının ve etkileyicilerin haklarını ve yükümlülüklerini belirlerken, yasa dışı içeriğin tespit kriterlerini belirler, şikayet mekanizmaları oluşturur ve yanlış bilgilerin yayılmasından sorumlu tutulabilecek kişileri tanımlar.

Kanunun getirdiği yenilikler arasında, çevrimiçi platformlara içeriğin otomatik olarak devlet dili olan Kazakça'ya çevrilmesi, çevrimiçi reklamların yetkili organlarca belirlenen şekilde tanımlanması ve işaretlenmesi, blog yazarlarının iş aktiviteleri için kayıt olmaları ve elde ettikleri gelir üzerinden vergi ödemeleri gibi zorunluluklar bulunmaktadır.

2.3.4. Medyaya ve Gazetecilere Yapılan Baskılar

Araştırmamızın bu bölümünde Kazakistan'da son on yılda gazetecilere ve kitle iletişim araçlarına uygulanan baskılar hakkında bilgi sunulmaktadır. Araştırmamız gazetecilere yönelik korkutma, yasal taciz, yayınların zorla kapatılması ve internete erişim eksikliği konularını ortaya koyulmaktadır. Çalışmada 2013'ten 2023'e kadar gazetecilere ve basımlara uygulanan baskılar örnek olarak ele alınmaktadır.

2013. 2011 Zhanaozen olaylarının akabinde Mangistau bölgesindeki petrol işçilerinin grevi güç kullanılarak bastırıldı ve 2012'de başlayan muhalif medya kuruluşlarının kapatılmasına ilişkin ulusal dava döngüsü, 2013 yılında son buldu. Mangystau Bölgesi Bölgelerarası Özel Ceza Davaları Mahkemesi'nin 8 Ekim 2012 tarihli kararıyla, Kozlov'un toplumsal huzursuzluğu kışkırtmak, anayasal sistemi şiddet içeren bir değişiklik çağrısı yapmak ve anayasal düzen oluşturmaktan suçlu bulunduğu ifade edildi. Temyiz ve denetim mahkemeleri kararı değiştirmemiştir. Aralık 2012'de Kazakistan'da birçok bağımsız medya

kuruluşunun faaliyetleri mahkeme kararlarıyla durduruldu. Medya sahiplerinin itirazları beklenen sonuçları vermedi (Adil Soz, 2013).

2013 yılında gazetecilere ve medyaya yönelik 10 saldırı kaydedildi. Bu saldırıların çoğu, kolluk kuvvetlerinin gazetecilerin hakları konusundaki bilgisizliği ve yetkililerin kamuya açık önemli bilgilere erişimi sınırlama arzusuyla açıklanmaktadır. Gazeteciler, haklarını korumak için önceki yıllara nazaran daha etkin bir şekilde çalıştılar. Kolluk kuvvetlerine yapılan iki başvuru, saldırganların özür dilemesiyle sonuçlandı, bir diğeri bir yetkiliye kınama ile sonuçlandı ve iki kişi idari para cezasına çarptırıldı. Ceza davası açmak için yapılan üç başvuru reddedildi.

Adil Soz (2013) kurumunun araştırmasına göre Söz konusu 10 olayın üçü Güney Kazakistan bölgesinde meydana geldi. Örneğin, 7 Mayıs'ta Anavatan Savunucuları Günü geçit töreni sırasında Kazakistan-Çimkent TV kanalı editörü Dinara Musaeva bir kolluk kuvvetinin saldırısına uğradı.

Görsel medya mensuplarının maruz kaldığı şiddet olayları, Kazakistan'da basın özgürlüğü ve gazetecilik pratiklerine ilişkin ciddi endişelere yol açmaktadır. Mayıs ve Haziran aylarında yaşanan saldırılar, ifade özgürlüğünün ve gazetecilik faaliyetlerinin korunmasında önemli bir zorluk olduğunu göstermektedir.

30 Mayıs'ta, TC "Otyrar" muhabiri Ardak Zhaksylykova ve kameraman Meyerbek Tolebaev'in film ekibi, Ordabasy bölgesindeki ağır araçların köydeki hareketini protesto eden insanların mitingini izlemek için bölgeye gelmiştir. Ancak, çekimlerini engellemeye çalışan bölge yetkilisi Ernek Satenov'un saldırısına maruz kalmışlardır. Saldırı sırasında, Satenov'un fiziksel şiddet uygulamasının yanı sıra, müstehcen dil kullanarak gazetecilere yönelmesi özellikle endişe vericidir.

19 Haziran'da Çimkent'te, El Birliği gazetesi muhabiri Dauren Mustafin, Ordabasy ilçesi maslikhat yardımcısı Abdraman Turmagambetov ile köy sakinleri arasındaki bir anlaşmazlıkla ilgili duruşmayı takip ediyordu. Ancak, gazeteci röportaj yaparken, milletvekili ve diğer kişiler tarafından saldırıya uğramış ve kamerası ve video kayıtlarını içeren flash kartı zorla alınmıştır.

Aktobe'deki Svoboda Slova gazetesi muhabiri Igor Larra'ya 20 Ağustos'ta düzenlenen saldırı da oldukça kaygı vericidir. Kimliği belirsiz dört saldırgan tarafından hedef alınan Igor, lastik demiriyle dövülerek ciddi şekilde yaralanmıştır. Bu saldırı, gazeteciye yaptığı eleştirel yayınlar nedeniyle Akim Arşimed Mukhambetov'un faaliyetleriyle ilişkilendirilmiştir (Adil Soz, 2013).

Bu saldırılar, Kazakistan'da basın özgürlüğü ve gazetecilik faaliyetlerinin ne kadar kırılgan olduğunu göstermektedir. Gazetecilere yönelik şiddetin, ifade özgürlüğünü ve demokratik değerleri ciddi şekilde tehdit ettiği açıktır. Devletin, basın mensuplarının güvenliğini sağlama ve ifade özgürlüğünü koruma konusundaki yükümlülükleri açıktır ve bu tür saldırıların soruşturulması ve failerin adalet önüne çıkarılması gerekmektedir.

İfade özgürlüğü hakkının kullanımıyla ilişkilendirilen gazetecilere ve vatandaşlara yönelik tehditlerin kaydedilen 14 olgusu üzerine odaklanılmıştır. Bu tehditler çoğunlukla eleştirel yayınların figürlerinden gelmiş olup, "mahkemeye sürüklenme" taahhütlerinden ölüm tehditlerine kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Ancak, tehditleri gerçekleştirmeye yönelik herhangi bir eylem belirlenmemiştir.

Adil Soz'un (2013) araştırmasına göre mart ayında, Ridder şehri polis departmanı, "Gizli Servis" başkanı Alexander Kharlamov'un lideri olduğu "Ridderskie Vesti" gazetesinin bir gazetecisine karşı, Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nun 164. maddesi uyarınca dini nefreti kışkırtma suçlamasıyla bir ceza davası açmıştır. Gazetecinin, sosyal medya platformu "My World" üzerinde ve "Ridderskie Vesti" gazetesinde Kharlamov'un dini konulardaki tartışmalarını yayınlaması üzerine bu adımın atıldığı belirtilmiştir. Ridder mahkemesi, gazeteci ve insan hakları aktivistinin tutuklanmasına izin vermiştir.

Ayrıca, 18 Eylül'de Astana'da, Azattyq radyo muhabiri Orken Zhoyamergen'in, Başsavcılık binası yakınında gerçekleşen Mahabbat kompleksi sakinlerinin protestosunu filme alırken polis tarafından gözaltına alındığı bildirilmiştir. Zhoyamergen'in yanı sıra, diğer iki medya temsilcisi de Astana'nın Yeşilsky ilçesinin İçişleri Müdürlüğü'ne götürülmüştür.

Benzer şekilde, 9 Kasım'da Aktobe'de Kerek Info muhabiri Artur Makashev'in, UKA-168/2 kolonisindeki mahkumların akrabalarının isyanını izlerken polis tarafından gözaltına alındığı kaydedilmiştir. Makashev'in tutuklanmasının ardından, polis tarafından tüm kayıtların silinmesi ve materyallerin yazılmaması talep edilmiş, ancak gazeteci bu talebe uymamıştır.

Son olarak, 20 Kasım'da Almatı Şehir Mahkemesi binasının yakınında, polisin üç gazeteciyi gözaltına aldığı bildirilmiştir. Gazeteciler, adliye önünde insanların fotoğraflarını çekerken tutuklanmış, ancak serbest bırakılmadan önce mesleki görevlerini yapmalarının neden engellendiği konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır (Adil Soz, 2013).

Gazetecilerin Almatı İçişleri Bakanlığı iç güvenlik birimine ve savcılığa yaptığı şikayette, 2013 yılında gazetecilere ve vatandaşlara yönelik ifade özgürlüğünün kötüye kullanılması nedeniyle 26 suçlama kaydedilmiştir. Bu suçlamaların detaylarına ilişkin bilgi mevcut değildir.

Bu yılın başlarında, internet kaynaklarının engellendiği tespit edilmiştir. Özellikle, popüler blog platformu LiveJournal, 4 Kasım'dan bu yana Kazakistan'daki kullanıcılar tarafından erişilemez hale gelmiştir. Engellemenin nedenleri henüz netlik kazanmamıştır.

Gazeteciler Marat Asipov, Sapa Mekebaev ve Gennady Benditsky tarafından oluşturulan internet projesi Ratel.kz, 27 Aralık'ta bir dizi eleştirel yayından sonra DDoS saldırısına maruz kalmış ve kullanıcılar tarafından erişilemez hale gelmiştir. Gazeteciler, oranl.su ek alan adını kaydettirmeye ve Kazakistan dışında barındırma sağlayan bir şirketle anlaşma yapmaya zorlanmıştır. Site birkaç gün boyunca kapalı kalmıştır.

Guljan.org sitesine yönelik uygulanan 3 aylık erişim engelleme süresi, 27 Aralık 2012 tarihli mahkeme kararıyla sona ermiştir. Ancak Almatı Medeu Bölge Mahkemesi hakimi Zh. Altaeva'nın, engelin kaldırılmasına ilişkin kararı ancak 30 Mayıs'ta yayımlanmıştır. Gerçekte, sitenin engeli 2 Temmuz'da kaldırılmıştır. Bu süre zarfında, guljan.org'un sahibi Gulzhan Ergalieva, nuradam.kz sitesine kayıt olmuş, ancak site engellenmiştir. Gulzhan Ergalieva'ya göre, site herhangi bir uyarı veya gerekçe gösterilmeden kapatılmıştır. <http://host-tracker.com> izleme platformunda yapılan teknik kontrol, sitenin alan adının yalnızca Kazakistan'daki telekom operatörü tarafından engellendiğini göstermiştir. Uzmanlar ayrıca sitenin IP adresini değiştirmiş, ancak kaynağa erişim geri yüklenmemiştir. Kazakhtelecom, sitenin engellenmesine karışmadığını reddetmiştir (Adil Soz, 2013).

Bu gelişmeler, Kazakistan'da ifade özgürlüğüne yönelik endişe verici bir atmosferin olduğunu göstermektedir. Gazetecilere yönelik baskı ve internet erişiminin kısıtlanması gibi olaylar, demokratik değerlerin ve insan haklarının ihlal edildiği endişesini artırmaktadır.

2014. 2014 yılında Kazakistan'da ifade özgürlüğüne ilişkin kaydedilen bir cinayet bulunmamıştır. Ancak, 24 Nisan'da Batı Kazakistan Bölgesi Bölgelerarası İhtisas Ceza Mahkemesi'nde, çocuk ve gençlik binicilik sporları okulunun eski müdürü Nurlan Takhambetov, Ural Haftası gazetecisi Lukpan Akhmedyarov'a yönelik cinayete teşebbüsü organize etmekten suçlu bulunarak 14 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Ne sanık ne de mağdur, mahkemenin kararına katılmamıştır. Akhmedyarov'a göre, sanığın suikast girişimine katılmaktan suçlu olduğu kanıtlanamamıştır, çünkü suçlamalar üç gizli tanığın ifadesine dayanmaktadır.

Gazetecilere mesleki görevlerini yerine getirirken yapılan beş saldırı kaydedilmiştir. Bu saldırılar, gazetecilerin mesleki faaliyetlerini engelleme girişimleri olarak değerlendirilebilir. Saldırıların dördü televizyon kameramanlarına yöneliktir ve saldırganlar genellikle güvenlik şirketlerinin veya küçük ticari işletmelerin çalışanlarıdır.

Bu tür olayların sürekli tekrarlanması, çoğu insanın, girişimcilerin ve özel güvenlik kuruluşlarının gazeteci hakları konusunda yetersiz bilgi sahibi olduğunu ve bu tür saldırıların cezasız kaldığını göstermektedir.

Gazetecilerin ve vatandaşların ifade özgürlüğü hakkını kullanmasıyla bağlantılı olarak altı tehdit vakası kaydedilmiştir. Özellikle, 15 Nisan'da polisin KTK, Kanal 31 TV kanalları, Interfax-Kazakistan haber ajansı, Azattyq radyosu ve Başsavcılıktaki protestonun dağılmasını engellemesi ve gazetecilerin eylemleri sırasında kollarını bükerek protestoyu filme almalarını engellemesi dikkat çekicidir. Olayı kaydeden 16/12 internet kanalının kameramanı Viktor Gudz başından yaralanmış ve polis kamerasını kırmaya çalışmıştır. Astana İçişleri Bakanlığı Başkanı S. Dosov, polis memurları hakkında delil yetersizliği nedeniyle ceza davası açılmayacağını duyurmuştur. Mağdur, kolluk kuvvetleriyle iletişime geçmeyi faydasız bulmuştur.

Tehditlerin çoğu bilginin yayılmasını engellemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, "Yeni Nesil" gazetesinin muhabiri Olga Zorina'dan, mimari bir anıt olan Çimkent'teki Metalurg Sarayı'nın restorasyonu hakkında yazmaktan vazgeçmesi istenmiştir. Evine gelen "iyi dilekçiler", Olga'ya sorunu dostane bir şekilde çözmeyi teklif etmişlerdir. Aksi takdirde, Olga'nın ömür boyu bir borç tuzağına düşeceği, başkalarının kredilerini ve borçlarını Olga'ya "bağlayacakları" ve bunun kanıtlanamayacağı belirtilmiştir. Gazeteci tehditleri görmezden gelmiştir. Ancak Karaganda bölgesindeki 24 kz TV kanalının muhabiri Marina Zolotareva, bölgesel akimat basın merkezi temsilcisi Olga Kabargina'nın talebine uyarak, "farklı bir şeyin konuşulacağına" söz vermiştir. Eski kontrol dairesi müfettişi Erlan Dyusenbaev'in Karaganda bölgesindeki basın toplantısından bölge akimiyle ilgili sözlerini kestiği görülmüştür (Adil Soz, 2014).

Tehditler, ölüm tehditlerinden "mahkemeye sürüklenme" vaatlerine kadar çeşitlenmiştir. Ancak tehditlerin gerçekleştirilmesine dair bir eylem kaydedilmemiştir. Kolluk kuvvetlerine yapılan nadir başvurular başarısız olmuştur. Nisan ayında Ural gazetesi "Benim Şehrim"in genel yayın yönetmeni Zhannat Nugmanova, "parçalara ayırma" tehdidi almıştır. Bir şehir sakini, KSK'sındaki sorunlar hakkında yazmayı reddettiği için tehdit edilmiştir. Nugmanova'nın polise yaptığı açıklamaya ceza davası başlatılmamıştır.

Adil Soz (2014) 2014 yılında yapılan araştırmasında gazetecilere yönelik idari tutuklamalar ve haksız gözaltılar, protestoların ve sivil aktivistlerin faaliyetlerinin haberleştirilmesiyle ilişkilendirildiğini belirtmektedir. 15 Şubat'ta Almatı akimat binası yakınında, Kazakistan Uluslararası İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Bürosu'ndan gazeteci Andrei Grishin gözaltına alınmıştır. 20 Şubat'ta, Almatı Cumhuriyet Sarayı'nda

halkla yapılan raporlama toplantısının başlamasından kısa bir süre önce polis, blog yazarları Rinat Kibraev, Dmitry Shchelokov ve Nurali Aitelenov'u gözaltına almıştır. 27 Mayıs'ta Astana'nın banliyölerinde polis, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) kurma fikrinin eleştirildiği bir toplantıya katılan yaklaşık 20 kişiyi gözaltına almıştır. Bu olayda gazeteciler de tutuklanmıştır. 28 Mayıs gecesi Astana ihtisas idare mahkemesi, tutuklananların dört gün süreyle tutuklu kalmasına karar vermiştir.

20 Mayıs tarihinde, "Haftanın İncelemesi" gazetesinin editörlük görevini yürüten muhabir Evgeniy Anisimov, sosyal medyada küçüklere cinsel tacizde bulunan kişileri hedef alan gayri resmi bir toplumsal hareketin eylemini haberleştirdi. Aktivistlerle birlikte Pavlodar şehrinin Güney İçişleri Bakanlığı'na giden gazeteci, ifade vermek üzere davet edildi ve hiçbir resmi açıklama yapılmaksızın birkaç saat gözaltında tutuldu. Anisimov'un video kamerası protokol olmaksızın elinden alındı ve muhabirin yaşadıklarını açıklama ve kimliğini belirtme taleplerine, polisler müstehcen bir dille hakaret etti. E. Anisimov, birkaç saat sonra herhangi bir gerekçe gösterilmeden serbest bırakıldı. Video kamera, ertesi gün kayıt yapılmadan ve arızalı olarak geri verildi.

2014 yılının ilk yarısında, ifade özgürlüğünün kötüye kullanılması nedeniyle gazeteciler ve vatandaşlar hakkında ceza hukuku çerçevesinde 30 kovuşturma ve suçlama kaydedildi. İncelenen dönemde, Cumhuriyetçi muhalif gazetelerden çok azı kapatıldı. 24 Şubat'ta Almatı Bostandyk Bölge Mahkemesi yargıcı Yeraly Bekbaev Pravdivaya Gazeta'nın kapatılması kararını açıkladı. Mahkeme kararı önceki gün sanıkların yokluğunda verildi. Karar, Bostandyk bölge savcısı Bauyrzhan Zhumakanov'un, idare mahkemesinin geçen yıl gazeteye defalarca ceza verdiği gerekçesiyle yayının kapatılması yönündeki taleplerine dayanıyordu (Adil Soz, 2014).

1 Nisan'da Almatı'nın Medeu bölge mahkemesinde, Medeu bölge savcısı, Assandi-Times gazetesini "birleşik" medyanın bir parçası olarak tanıma ve dağıtımını durdurma talebiyle gıyaben bir duruşma talep etti. Duruşma sonrasında, 21 Nisan'da Yargıç Bakhytzhan Tazhikhanov, savcının talebini kabul ederek Assandi-Times'ı Respublika'nın bir parçası olarak tanıdı ve gazetenin yayını durdurdu. Gazete çalışanlarına dava veya dava süreci hakkında bilgi verilmedi.

Yetkililerin istenmeyen bilgilerin yayılmasını engelleme isteği, resmi olmayan internet sitelerinin ve portallarının erişim engellerinin artmasına neden oldu. Örneğin, tengenin devalüasyonu sonrasında, 13 Şubat'ta Kazak kullanıcılar, Twitter, Facebook, WhatsApp ve Viber gibi mesajlaşma uygulamalarına erişim sorunları yaşadı. Ayrıca, 12-14 Şubat tarihleri arasında Kazakistan'da, VK sosyal medya platformundaki çeşitli gruplara erişim engellendi.

Adil Soz (2014) kurumunun araştırmasında ulusal para birimindeki değer kaybının ardından, "02/15/2014 Mitingi" adlı bir grup dahil olmak üzere çeşitli gruplara erişim kısıtlandı, bu gruplardan birinde yalnızca yönetici davetiyle erişilebileceği belirtilen bir mesaj bırakıldı vurgulanmaktadır.

11 Şubat'ta, Avaaz.org adlı büyük bir portalda, Kazakistan cumhurbaşkanı ve hükümetinin istifası çağrısında bulunan bir dilekçe yayınlandı. Bu dilekçede, hükümetteki yolsuzluklar, artan fiyatlar ve devalüasyon gibi konular ele alındı. 13 Şubat'ta Kazakistanlıların Avaaz.org'a erişimi durduruldu.

Aralık 2013'te kurulan ratel.kz web sitesi, birçok hack girişimi, DDoS saldırısı ve erişim kısıtlamaları gibi sorunlarla karşılaştı. Tengenin devalüasyonunun ardından, site Kazakhtelecom'dan trafik satın alanların erişimine son verdi. İnternet portalı gazetecileri, çeşitli konularda eleştirilerini dile getirdikten sonra DDoS saldırısına uğradılar. Site, bir hafta boyunca erişilemez hale geldi. Gennady Benditsky'nin yazdığı bir makalenin yayınlanmasının ardından, Almatı pazarlarının sahipleri hakkında site hacklenmeye çalışıldı. Kazakhtelecom, engelleme konusundaki sorulara "İnceliyoruz." şeklinde yanıt verdi. İnternet portalı gazetecileri, Rakhat Aliyev'in Altynbek Sarsenbayev cinayetiyle ilgili suçlamasını sorgulayan bir dizi yayının yanı sıra Başsavcılığın Savunma Bakanlığı generallerine karşı yüksek profilli ceza davalarındaki tutumuna yönelik eleştirilerin ardından bu duruma inanıyorlar. , bir DDoS saldırısı başladı. Site bir hafta boyunca kullanılamadı.

2015. 2015 yılına ilişkin Kazakistan'daki ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü durumunu değerlendiren raporlar, ülkedeki sosyo-politik faktörlerin etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Freedom House'un 2015 Basın Özgürlüğü sıralamasında Kazakistan, özgür olmayan ülkeler listesinde yer alarak 199 ülke arasında 185. sırada bulunmaktadır. Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler örgütü tarafından belirlenen basın özgürlüğü endeksinde ise 2015 yılında Kazakistan, önceki yıla göre bir sıra yükselerek 180 üzerinden 160. sırada yer almıştır.

Söz konusu dönemde, Kazakistan'da ifade özgürlüğünü etkileyen başlıca sosyo-politik faktörler arasında Ukrayna-Rusya çatışmasının devam etmesi, radikal İslam fikirlerinin yayılması, petrol fiyatlarının çöküşü sonucu ekonomik zorluklar ve Kazakistan Cumhurbaşkanı seçimi gibi olaylar öne çıkmaktadır.

Ayrıca, 2015 yılında Kazakistan'da gazetecilere yönelik 9 saldırı kaydedilmiştir, ki bu sayı 2014 yılında 16 olarak kaydedilmiştir. Bu saldırıların çoğunun bilgi toplama süreçlerinde gerçekleştiği ve genellikle yayın kahramanlarının olumsuz duygularının bir sonucu olduğu

belirtilmektedir. Ancak, memnuniyet verici bir şekilde, vakaların çoğuna hızla müdahale edilmiş, mağdurlardan özür dilenmiş ve saldırganlar cezalandırılmıştır (Adil Soz, 2015).

Gazeteci Bota Zhumanova'ya yönelik 8 Ekim akşamı yaşanan saldırı, sonuçlarının ciddiyeti açısından vurgulanması gereken bir olaydır. Saldırı, Zhumanova'nın evinin girişinde gerçekleşmiş olup, kimliği belirsiz bir saldırgan tarafından gerçekleştirilmiştir. Saldırgan, Zhumanova'nın kafasına vurarak onu yere düşürmüş ve ardından tekmelemiş, herhangi bir şey almadan olay yerinden kaçmıştır. Bu olay, güvenlik kamerası tarafından kaydedilmiştir.

Adil Soz'un(2015) belirttiği gibi Bota Zhumanova, saldırı sonrasında şehir hastanelerinden birinde beyin cerrahisi bölümünde tedavi altına alınmıştır. Doktorlar, şiddetli bir beyin sarsıntısı, kırık bir burun ve çok sayıda morluk tespit etmişlerdir. Zhumanova, Kasım ayında düzenlediği bir basın toplantısında saldırının mesleki faaliyetleriyle ilişkilendirildiğini belirtmiş ve soygun teorisine inanmadığını ifade etmiştir. Zhumanova, olayın hangi yayınla ilişkili olduğunu bilmediğini ve son zamanlarda emeklilik sistemi reformuna ilişkin materyaller hazırladığını belirtmiştir.

Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nda 2015 yılında kabul edilen 274. madde, bilerek yanlış bilgilerin yayılmasını suç olarak tanımlamaktadır. Bu suç, kamu düzenini bozma tehlikesi yaratan veya vatandaşların, kuruluşların hak ve meşru menfaatlerine veya toplumun veya devletin hukuken korunan menfaatlerine önemli ölçüde zarar verecek şekilde bilerek yanlış bilginin yayılması olarak ifade edilmektedir. Ancak, bu maddeye ilişkin belirsizlikler ve ağır yaptırımlar söz konusudur. Madde, "bilerek yanlış bilgi" kriterlerinin belirsizliği nedeniyle kolluk kuvvetleri ve yargı yetkilileri tarafından farklı yorumlanabilmektedir. Bu da, maddenin tehdit ve ceza aracı olarak kullanılmasına olanak tanımaktadır.

Adil Söz Vakfı'nın 2015 yılında yaptığı izlemede, 274. madde kapsamında 17 suçlama tespit edilmiştir. Ancak, maddeye ilişkin belirsizliklerin ve uygulama konusundaki çeşitliliğin göz önünde bulundurulması önemlidir. Saldırıya maruz kalan Bota Zhumanova'nın durumu, basın özgürlüğü ve gazetecilerin güvenliği açısından da önemli bir endişe kaynağıdır (Adil Soz, 2015).

27 Ağustos'ta, Kazkommertsbank JSC'nin ticari itibarına zarar verildiği gerekçesiyle Nakanune.kz alan adı sahibi gazeteci Guzyal Baidalinova'dan 20 milyon tengenin geri alınması yönünde bir mahkeme kararı alınmıştır.

Üç medya kuruluşunun mali disiplini ihlal ettiği gerekçesiyle kapatılması da dikkat çekicidir. TC "Asya Merkezi", TV şirketi "Aruana" ve Gazete yazı işleri ofisi 17, mali tabloların sunulmaması, vergi beyannamesinin geç verilmesi ve vergi raporlamasının

sağlanamaması gibi sebeplerle mahkeme kararıyla kapatılmıştır. Bu kapatmalar, "Kitle İletişim Kanunu"nun muhasebe normlarına uyulmaması gerekçesiyle gerçekleştirilmiştir. (Adil Soz, 2015).

Kazakistan Cumhuriyeti Yatırım ve Kalkınma Bakanlığı İletişim, Bilgilendirme ve Enformasyon Komitesi, yasa dışı içerik dağıtan sitelere erişimi engellemek için çaba sarf etmektedir. Ancak, bu çabalar yalnızca yasa dışı içerik barındıran siteleri değil, aynı zamanda yasal medya kuruluşlarını da etkilemektedir. Fergana uluslararası haber ajansı ve Livejournal gibi tamamen yasal medya platformlarına erişim kısıtlanmaktadır. Ayrıca, muhalif veya alternatif yönelimli sitelere erişim için özel proxy sunucularına başvurulmaktadır.

Sarıgaş bölgesinde yaşanan çatışmaların ardından internet erişiminde yaşanan zorluklar da dikkat çekmektedir. Azattyq radyo web sitesinin yayınladığı haberlerin erişime kapatılması, olayların basında nasıl yansıtıldığına ilişkin şüpheleri artırmaktadır. Benzer şekilde, rus.azattyq.org'un "Kazak cihadçıları" ile ilgili bilgi yayması sonrasında yaşanan erişim sorunları, medya özgürlüğüne yönelik kaygıları artırmaktadır.

Son olarak, Ratel.kz web sitesinin engellenmesi ve bunun ardından kurucularının yeni bir alan adı oluşturarak yayın yapmaya devam etmeleri, medya özgürlüğünün sınırlarını gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmeler, Kazakistan'da medya özgürlüğünün giderek daha fazla sınırlandığına işaret etmektedir.

2016. 2016 yılında gazetecilere yönelik baskılar, mahkeme kararları ve yolsuzluklar, çeşitli kaynaklar tarafından belgelenmiştir. Ocak-Aralık döneminde mahkemeler, şeref, haysiyet ve ticari itibarın korunmasına yönelik iddialara ilişkin 52 adli işlem yayınlamıştır (bu işlemlerin 36'sı ilk dereceden gelmektedir). Manevi tazminat talepleri 866 milyon 460 bin 1 tenge olarak gerçekleşirken, 14 milyon 860 bin tenge geri alınmıştır.

Adil Soz (2016) sunduğu raporda Almatı'daki Yolsuzlukla Mücadele Dairesi, Kazakistan Gazeteciler Birliği Yönetim Kurulu Başkanı ve Ulusal Basın Kulübü başkanı Seytkazy Mataev'i kamu fonlarının çalınması ve vergilerin ödenmemesiyle suçlayan bir dava başlatıldığına dikkat çekmektedir. İnsan hakları aktivistleri, savunma haklarının ve masumiyet karinesinin ihlal edildiğini iddia etmektedir.

Bir Karagandalı, "Akşam Karagandası" ve "Litre" gazetelerinden üç gazeteciyi iftirayla suçlamaktadır. NAKANUNE.kz sitesinin gazetecisi Yulia Kozlova uyuşturucu bulundurmaktan suçsuz bulunmuştur. NAKANUNE.kz sitesinin sahibi gazeteci Guzyal Baidalinova'nın gözetli süresi 23 Mart'a kadar uzatılmıştır. Temyiz mahkemesi, Versiya gazetesi editörü Yaroslav Golyshkin'e verilen cezayı onamıştır. Ratel.kz ve Zonakz.net

internet kaynakları, yeniden Kazakistanlı kullanıcıların kullanımına sunulmuştur. Engellenmenin nedeni sorusu ise yanıtsız kalmıştır.

Kazakistan Gazeteciler Birliği yönetim kurulu başkanı Seytkazy Mataev ve KazTAG haber ajansı genel müdürü Aset Mataev ev hapsinde kalmaya devam etmektedir. Avukatlar, S. Mataev'in soruşturma nedeniyle baskı altında olduğuna inanmaktadır (Adil Soz, 2016).

Almatı Devlet Mimarlık ve İnşaat Kontrol Dairesi'nin Ulusal Basın Kulübü binasının iki katının yıkılması iddiasını kabul eden mahkeme kararıyla sonuçlandı. Pavlodar'da gazeteci Alexander Baranov'a kasıtlı yanlış bilgi yayma suçlamasıyla ilgili duruşmalar devam etmektedir. Devlet kurumlarında, gazetecilerin kayıt cihazlarını (ses kayıt cihazları, akıllı telefonlar, iPhone'lar, tabletler) kullanmaları yasa dışı olarak nitelendirilmektedir.

Vechernyaya Karaganda ve Litera gazetecileri iftira suçlamalarından beraat etmişlerdir. Gazeteci Guzyal Baidalinova ise 1,5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 21 Mayıs olaylarını haber yapan 55'ten fazla gazetecinin mesleki hakları polis tarafından ihlal edilmiştir. Kazakistan Gazeteciler Birliği yönetim kurulu başkanı Seytkazy Mataev ile KazTAG haber ajansı genel müdürü Aset Mataev'in davaları, Ceza Kanunu'nun diğer maddelerine yeniden sınıflandırılmıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin oluşturulan Bilgi ve İletişim Bakanlığı, ülkenin bilgi alanını sosyal ağlar dahil olmak üzere izlemek suretiyle acil sorunları hızlı bir şekilde tespit etmeyi ve bunlara yanıt vermeyi amaçlayan bir girişimde bulunmaktadır.

Kazkommertsbank, gazeteci Guzyal Baidalinova'nın cezasının hafifletilmesini temyiz mahkemesinden talep etmektedir.

"Zhemkorlyk-Korlyk" ("Yolsuzluk Hakaretti") gazetesinin editörü Aset Assandi, iftira suçundan mahkeme tarafından suçlu bulunmuştur ve gazeteci bu karara itiraz etmeyi planlamaktadır.

Mahkeme, Kazakistan Cumhuriyeti Gazeteciler Birliği başkanı Seytkazy Mataev'in ev hapsi koşullarını sıkılaştırmıştır.

Adalet Bakanlığı, yabancı medya temsilciliklerinin ve gazetecilerinin akreditasyonuna ilişkin Kuralları onaylayan bir kararname yayınlamıştır.

Astana şehir mahkemesinin temyiz örneği, Kazakistan Gazeteciler Birliği başkanı Seytkazy Mataev'e ve MIA "KazTAG" genel müdürüne, devlet kuruluşlarında maddi olarak sorumlu işlevleri yerine getirme hakkından yoksun bırakma cezasını değiştirmiştir. Bu ceza, ömür boyu menden 10 yıla kadar uzanmaktadır. Ancak, cümlenin geri kalanı değişmeden kalmıştır (Adil Soz, 2016).

Güney Kazakistan bölgesinin eski sağlık dairesi başkanı Zhumagali İsmailov, Karavan gazetesinin genel yayın yönetmeni Igor Shakhnovich ve gazeteci Ermek Kasymov'dan 30 milyon tenge talep etmektedir.

2017. 2017 yılında, Freedom House'un ifade özgürlüğü açısından dünya ülkelerini sıraladığı rapora göre, Kazakistan 196 ülke arasında 179. sırada yer almıştır. Bu sıralama, ülkede ifade özgürlüğünün ciddi şekilde kısıtlandığını göstermektedir (Adil Soz, 2017).

Aynı yıl, Kazakistan'da basın özgürlüğüne yönelik çeşitli ihlaller yaşanmıştır. Tribuna gazetesinin genel yayın yönetmeni mahkeme kararıyla yasaklanmış, gazetenin faaliyetleri sonlandırılmıştır. CentralAsiaMonitor'un genel yayın yönetmeni ve Radiotochka web sitesinin yöneticisi de gazetecilik mesleğini bırakmak zorunda kalmıştır. Radiotochka, popüler bir internet portalı olarak faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti Gazeteciler Birliği yönetim kurulu başkanı ve Ulusal Basın Kulübü başkanı Seytkazy Mataev şartlı tahliye edilmiştir. Ancak, KazTAG haber ajansının genel yayın yönetmeninin oğlu Aset Mataev'in hala tutuklu olması nedeniyle Mataev, mesleki haklarından etkilenmemiş olmasına rağmen susma yemini etmek zorunda kalmıştır.

Adil Söz Vakfı (2017), Kazakistan'da ifade özgürlüğünü kullanan vatandaşlara yönelik 61 cezai soruşturma kaydettiğini açıklamıştır. Bu soruşturmalardan 19'u mahkumiyetle sonuçlanmıştır, bunlardan 10'u sosyal, ulusal, kabilesel, ırksal, sınıfsal veya dini nefreti kışkırtma suçundan kaynaklanmaktadır.

Kazakistan'da bağımsız ve özellikle muhalif basının yok edildiği söylenebilir. Çevrimiçi yayın Ratel, eski Maliye Bakanı Zeinulla Kakimzhanov'un davası üzerine mahkemenin 50 milyon tengeden fazlasını geri aldığı testi geçti. DAT direniyor, yalnız bırakılmamasına rağmen şimdi yargılama yapılıyor, yine onur ve haysiyetin korunması için davacı-akademisyen 1 milyon tenge talep ediyor. Diğer medya organları sessiz kalmayı tercih ediyor ve eleştirilerini izin verilen sınırlar içinde dile getiriyorlar.

2018. Yılın başından itibaren ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasıyla ilişkilendirilen 52 suç duyurusunda bulunulmuştur. Bunların 28'i mahkemede, 74'ü iddia ve hukuk davası içermektedir. Bu suç duyurularının içinde, şeref, haysiyet ve ticari itibarın korunmasına yönelik 62 iddia ve dava bulunmaktadır. Ocak-Ekim döneminde manevi tazminat talepleri 245 milyon 300 bin 1 tenge olarak gerçekleşmiş, ancak mahkemeler sadece 570 bin tengeyi tahsil edebilmiştir (Adil Soz, 2018).

"Kazakistan Cumhuriyeti Bilgi ve İletişim Alanında Bazı Yasal Düzenlemeler ve Eklmeler Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Medya sahipleri, bu değişikliklerin ardından, yayınlar hakkında yorum yapmak isteyenlerin aktivitesinde bir azalma olduğunu

belirtmektedirler. Gazeteciler, önemli sosyal bilgilerin sağlanmasında gecikmelerden şikayetçidirler.

Bilgi ve İletişim Bakanlığı, "Ulusal bilgi alanının otomatik olarak izlenmesi" adlı bir bilgi sistemi geliştirmektedir. Mahkeme, bütçe ile ilgili belirli alıcılar hakkındaki bilgilerin yayınlanmasının "bireylerin meşru hak ve çıkarlarını" ihlal edeceğine karar vermiştir.

Kazakistan Gazeteciler Birliği başkanı Seytkazy Mataev'e, ünlü insan hakları aktivisti Andrei Sakharov'un adını taşıyan "Cesaret İçin" Nişanı verilmiştir. Ancak Almatı'da yaşayan Akmaral Tobylova, "Kazakistan'ın Demokratik Seçimi" hareketine mali destek sağladığı şüphesiyle ev hapsine alınmıştır. Tobylova, gözaltına alınmasının nedenlerini anlamadığını itiraf etmiştir. İnsan hakları savunucuları, Tobylova'nın ifade özgürlüğü hakkını barışçıl bir şekilde kullandığı için gözaltına alındığına inanmaktadır (Adil Soz, 2018).

Mahkeme, blog yazarı Ardak Ashim'i bir ay süreyle psikonöroloji dispanserinde zorunlu tedaviye gönderme talebini kabul etmiştir. Bir sivil aktivistin, Facebook paylaşımlarında yetkililere yönelik eleştirileri nedeniyle toplumsal huzursuzluğu kışkırttığı şüphesiyle soruşturulmaktadır.

Adil Soz (2018) kurumunun araştırmalarına göre KazTAG haber ajansının genel müdürü Aset Mataev'in cezasının hafifletilmesi reddedilmiştir. Almatı'nın Medeu bölgesi savcısı, analitik İnternet portalı Ratel.kz'nin yayınlarının yasaklanmasını talep etmektedir. Portalın genel yayın yönetmeninin "İnternet yayınevi adı altında bilgi materyalleri dağıtmasını" yasaklamayı istemektedir. Almatı polisi, Ratel.kz ve Forbes gazetecilerini kasıtlı olarak yanlış bilgi yaymakla suçlayan eski Devlet Gelirleri Bakanı Z. Kakimzhanov'un açıklamasının ardından duruşma öncesi soruşturma başlattı. Yazı işleri ofislerinde aramalar yapıldı. Ratel.kz'nin kapatılmasına yönelik hukuki süreç devam ediyor. Hakim, Facebook'taki "Analitik portal oranl.kz" sayfasına ek yasaklama kararı verdi.

Son dönemde Kazakistan'da yaşanan olaylar, ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü konularında endişelere neden olmuştur. Mahkeme kararları ve hukuki süreçler, toplumda kaygı yaratmış ve eleştirilere neden olmuştur.

Akmaral Tobylova'nın ev hapsinden serbest bırakılması, Kazakistan'ın Demokratik Seçimi hareketine mali destek şüphesiyle devam eden soruşturmalarla bağlantılıdır. Tobylova'nın sadece söz konusu hareketin sayfalarına bakıyor olmasına rağmen gözaltına alınması, ifade özgürlüğüne yönelik endişeleri artırmıştır.

Ardak Ashim'in zorla yatırılma süresinin uzatılması, yetkilileri eleştiren toplumsal gönderilerde bulunmasıyla ilişkilendirilmektedir. Ashim'in kızı Ainur ve insan hakları aktivisti E. Zhovtis, bu süreçte yapılan ihlalleri dile getirmekte ve adalet arayışında bulunmaktadır.

Sivil aktivist Talgat Ayan'ın cezasının değiştirilmesi ve Max Bokaev'in cezasını çekmeye devam etmesi, hükümetin bireysel özgürlüklere yönelik tutumunu yansıtmaktadır.

Gazetecilere yönelik baskılar ve medya kuruluşlarının kapatılması, basın özgürlüğü konusundaki endişeleri artırmaktadır. Alexander Vorotilov'un dairesinde yapılan arama ve Forbes Kazakistan'ın muhabirlerine yönelik ceza davaları, basın özgürlüğüne yönelik tehditleri vurgulamaktadır (Adil Soz, 2018).

İnternet medyasının kapatılması ve web sitelerine erişimin kısıtlanması, ifade özgürlüğü üzerindeki baskıları artırmaktadır. Nasha Gazeta web sitesinin editörlerine yönelik uyarılar ve yabancı TV kanallarının yayınlarının durdurulması, bilgiye erişim konusundaki kısıtlamaları göstermektedir (Adil Soz, 2018).

Ülke genelinde gerçekleşen izinsiz protestoların görmezden gelinmesi, toplumsal tepkilerin bastırılmasıyla ilişkilendirilmektedir. Ural Haftası gazetecilerine yönelik denetimler ve YouTube'da yayınlanan yorumlar nedeniyle yapılan incelemeler, ifade özgürlüğü konusundaki kısıtlamaları göstermektedir.

Sonuç olarak, Kazakistan'da yaşanan bu olaylar, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve insan hakları konularında ciddi endişelere yol açmaktadır. Hükümetin bu alanlardaki politikaları ve uygulamaları, ulusal ve uluslararası düzeyde dikkatle izlenmektedir.

2019. 2019 yılında Kazakistan'da gazetecilere yönelik çeşitli tehdit ve saldırılar kaydedilmiştir. Bu olaylar, basın özgürlüğüne yönelik ciddi endişelere yol açmaktadır. Gazetecilere yönelik bu tür tehdit ve saldırılar, demokratik bir toplumun işleyişini zayıflatır ve ifade özgürlüğünü engeller.

Kazakistan'daki gazetecilere yönelik tehditler arasında dava açma, iftira atma, kovuşturma yapma gibi yöntemler bulunmaktadır. Bu tehditlerin temel amacı, haberlerin yayınlanmasını engellemek ve gazetecileri sindirmektir. Ancak, tehdit edenlerin gerçek niyetlerini doğrulayan herhangi bir eylem belirtilmemiştir.

Gazetecilere yönelik saldırılar da endişe vericidir. Bu saldırılar genellikle bilginin alınmasını ve yayılmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, gazetecilerin izinsiz mitingleri ve diğer protestoları haber yaparken saldırılara maruz kaldıkları görülmektedir.

Örnek olarak, 22 Temmuz günü Kazakistan Uluslararası İnsan Hakları Bürosu'nda düzenlenen bir basın toplantısında, DCK ile bağlantısı olduğu iddia edilen bir kişinin davasıyla ilgili olarak medya temsilcileri ve konuşmacılar saldırıya uğramıştır. Bu saldırıda, kadınlar tarafından düzenlenen bir pogrom sonucunda gazetecilere ait ekipman hasar görmüş ve bazıları da saldırıya uğramıştır.

Benzer şekilde, 27 Şubat 2019'da Alga bölgesindeki bir gazete genel yayın yönetmeni kimliği belirsiz kişiler tarafından saldırıya uğramıştır. Ayrıca, 10-11 Haziran gecesi Tengrinews.kz muhabiri polis tarafından saldırıya uğramış ve gözaltına alınmıştır (Adil Soz, 2019).

Adil Soz'un (2019) araştırmalarına göre 2019 yılında, 46 gazeteci gözaltına alınmıştır ve bu durum Medya Kanunu'nun açık bir ihlali olarak değerlendirilmektedir. Gazetecilerin, izinsiz kamuya açık etkinlikleri haber yaparken veya protestolara katılırken gözaltına alınması kabul edilemez bir durumdur.

Bu tür tehditler ve saldırılar, gazetecilerin ifade özgürlüğünü sınırlamakta ve demokratik bir toplumun temel ilkelerine zarar vermektedir. Kazakistan hükümetinin, basın özgürlüğünü ve gazetecilerin güvenliğini sağlamak için gerekli adımları atması önemlidir. Ayrıca, bu tür saldırıları gerçekleştirenlerin adalete teslim edilmesi ve gazetecilerin güvenliğinin sağlanması gerekmektedir.

Gözaltılara ilişkin usul normlarının ihlalleri, 22 Mart, 9 Haziran, 6 ve 12 Temmuz tarihlerinde düzenlenen mitingler sırasında Uralskaya Nedelya (Batı Kazakistan) gazetesinin genel yayın yönetmeni Lukpan Akhmedyarov'un gözaltına alınmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Ancak, bazı durumlarda Akhmedyarov'un, mitinglerin yapıldığı yerlere yaklaşmadığı görülmektedir (Adil Soz, 2019).

2018 yılında ifade özgürlüğüyle ilgili dört idari dava açılmışken, 2019 yılında bu sayı 17'ye yükselmiştir. Bu durum, ifade özgürlüğünün sıkıntılı bir süreçten geçtiğine ve belirli yıllarda artan baskıların mevcudiyetine işaret etmektedir.

2020. Kazakistan'da, COVID-19 salgını, ekonomik ve sosyo-politik yaşamı derinden etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir. 16 Mart'ta ilan edilen olağanüstü hal, birkaç kez uzatılmış ve sonunda 11 Mayıs'ta sona ermiştir. Ülkenin farklı bölgelerinde uygulanan karantina önlemleri yıl sonuna kadar devam etmiş ve pandemi ile birlikte üretimdeki düşüş medya reklam gelirlerini keskin bir şekilde azaltmıştır.

Bilgi ve Sosyal Kalkınma Bakanı Aida Balaeva'nın Haziran ayındaki kayıpların 2019'a göre yüzde 30 ila 60 arasında olacağı tahmini doğrulanmıştır. Hem genel halkın hem de medyanın ekonomik durumunu hafifletmek amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. 1 Nisan'dan 1 Ekim'e kadar ücret fonu vergileri ve zorunlu katkılar muaf tutulmuştur. Ayrıca, ticari televizyon ve radyo kanalları Temmuz ayından itibaren yıl sonuna kadar analog ve dijital yayın hizmetleri için ödeme yapmaktan muaf tutulmuştur.

Kamu yaşamının demokratikleşmesi alanında atılan önemli adımlar arasında, yeni mitingler yasası ve iftiranın suç olmaktan çıkarılması bulunmaktadır. Ancak, bu yasaların gönülsüz olduğu ve uluslararası demokratik standartlara tam olarak uymadığı belirtilmiştir.

Geleneksel medya ve sosyal ağların bilgi içeriğinin devlet kontrolü altına alınması çabaları devam etmiş ve gazetecilere yönelik saldırılar kaydedilmiştir. Gazetecilere yönelik 12 saldırı meydana gelmiştir ve 25 tutuklama vakası kaydedilmiştir (Adil Soz, 2020). Blogcular ve sivil aktivistler genellikle karantina kısıtlamalarını ihlal ettikleri için, gazeteciler ise izinsiz protestoların arifesinde ve sırasında gözaltına alınmıştır.

Yıl boyunca, bilgiye erişimde engellemeler ve kısıtlamalar gözlemlenmiştir ve yetkililerin taleplere yanıt verme konusundaki isteksizliği devam etmiştir. Acil durum ve karantina koşullarında, bilgiye erişim sorunları artarak devam etmiştir.

Ranking.kz'ye göre, 2020 yılında ülkede internet erişimine yönelik olaylar belirgin bir şekilde artmış ve internet alanında ifade özgürlüğüne yönelik haksız kısıtlamalar devam etmiştir. İzinsiz protestoların arifesinde ve sırasında internet erişimi engellenmiştir (Adil Soz, 2020).

2021. Yılın başından itibaren, ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasıyla ilişkili olarak toplam 24 suç duyurusunda bulunulmuştur, bunlardan 10'u mahkemede sonuçlanmıştır. Hukuk davalarında ise 50 iddia ve dava görülmüştür, bunların içinde 47 tanesi onur, haysiyet ve ticari itibarın korunmasıyla ilgilidir (Adil Soz, 2021). Şeref ve haysiyetin korunması amacıyla talep edilen manevi zarar tazminatı miktarı 26 milyon 700 bin tengedir, ancak mahkemeler sadece 1 milyon 290 bin tenge tahsil edebilmiştir.

Ayrıca, 25 idari masraf da bildirilmiştir. 29 Ocak tarihinde Tobol-info haber ajansının editörü Alexandra Sergazanova, Kostanay'da karantinaya uyumu izleyen bir izleme grubunun baskını sırasında yaralanmıştır. Jon Snow karaoke barındaki güvenlik görevlisi, gazetecinin çekim yaptığı cep telefonunu zorla almıştır. Sergazanova binadan dışarı itilirken yaralanmıştır ve gazeteci, üzerinde 'Basın' yazan bir yelek giymekteydi.

30 Ocak tarihinde Kostanay bölgesi polis departmanı, izleme grubu çalışanlarına karşı Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nun "Dikkatsizce zarar vermek" 114. maddesi uyarınca güç kullanan iki güvenlik görevlisi hakkında bir ön soruşturma başlattığını bildirmiştir. Bu olay sağlık kapsamında yeniden sınıflandırılmış ve Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nun 252. maddesi kapsamında özel güvenlik hizmetleri çalışanları tarafından yetkinin kötüye kullanılması olarak değerlendirilmiştir (Adil Soz, 2021).

29 Mart tarihinde Kostanay UP Polis Departmanı'nın kıdemli müfettişi A. Aliev, suç unsurlarının bulunmaması sebebiyle davanın sonlandırılması kararını vermiştir. Ancak,

gazetecinin avukatı Serik Baidildinov, Aliev'in kararına mahkemede itiraz etmiş ve 17 Temmuz'da soruşturma mahkemesi avukatın şikayetini kabul ederek, kıdemli soruşturmacının kararını yasa dışı ilan edip iptal etmiştir (Adil Soz, 2021). Bu karar Kostanay Savcılığı tarafından temyiz edilmiş ve 28 Temmuz'da Kostanay Bölge Mahkemesi soruşturma mahkemesinin kararını bozmuştur.

25 Temmuz sabahı Karabalyk köyünden blog yazarı Mirşat Sarsenbayev, aracının ön camının boyayla kaplı olduğunu ve arka tekerleklerinin lastiklerinin kesildiğini fark etmiştir. Bu olayın ardından kısa bir süre içerisinde, blog yazarı VKontakte sosyal medya platformunda bölge yöneticileriyle ilgili eleştirel yazılar paylaşmış ve bu yazılar üzerine bilinmeyen kişiler Mirşat'a "normal erkekleri parafinlememeye" çağrıda bulunmuştur. Mirşat Sarsenbaev polise bir açıklama yapmıştır.

29 Temmuz'da Nur-Sultan'da polis memurları gazeteci Lukpan Akhmedyarov ve kameraman Isatay Duysekeshov'u gözaltına almıştır. Bir gazeteci ve bir kameraman, şehrin panoramasını çekmek için drone kullanırken, çekimlerin başlamasından yaklaşık 5 dakika sonra bir polis devriye arabası gelmiş ve polis müfettişleri Oraz Otegenov ve Marat Baltabay, gazetecilerden insansız hava aracını fırlatma izni talep etmiştir. Ancak, polis memurları böyle bir iznin hangi kurum tarafından verildiğini açıklayamamıştır. Gazeteciler, Astana'nın Yeşil ilçesi polis teşkilatına, emniyet birinci başkan yardımcısı Marat Dubaev'in ofisine götürülmüştür. Dubaev, gazetecilere karşı materyal derlemesi gerektiğini belirterek, Kazakistan Cumhuriyeti İdari Suçlar Kanunu'nun 563. maddesi uyarınca "Hava sahasının kullanımına ilişkin kuralların ihlali" suçlamasıyla haklarında işlem yapılacağını ifade etmiştir. Gazetecilerin bir gözaltı protokolü hazırlamaları ve haklarını açıklamaları talep edilmiş, ancak polis, gazetecileri sadece materyalleri toplamakla sorumlu tuttuğunu ve bunların yalnızca Kazakistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'na teslim edileceğini belirterek bu talebi reddetmiştir.

24 Kasım'da, Kazakistan'ın Vilage CEO'su Aisana Ashim, Apple Inc.'den iPhone'unun devlet destekli saldırılara maruz kaldığına dair bir uyarı aldı. Ashim, bu durumun, zaten gazetecilik, aktivizm ve insan hakları çalışmaları nedeniyle gözetim altında olduğunu belirterek Instagram hesabında, "Dürüst olmak gerekirse hiç şaşırmadım; zaten gözetim, baskı ve engellemeye maruz kalıyordum" ifadelerini kullandı. Aisana Ashim, bu durumun Pegasus programı ile ilişkilendirildiğine inanmaktadır (Adil Soz, 2021).

23 Kasım'da, İsraili şirket NSO Group ve ana şirketine karşı, Apple kullanıcılarını izlemek için casus yazılım kullanma suçlamasıyla dava açtığını duyurdu. Bu olay, kayıt dışı "Oyan, Qazaqstan!" hareketinin bazı aktivistleri tarafından da deneyimlendi. Hareketin

Telegram hesabında, gazeteci ve aktivist Asem Zhapisheva ve blog yazarı Temirlan Ensebek'in de aralarında bulunduğu isimlerin Apple'dan benzer uyarı mektuplarını aldığı belirtildi.

Kazakistan Cumhuriyeti Sanayi ve Altyapı Geliştirme Bakanlığı'nın "Adaldyk Alany" proje ofisi başkanı Bulat Kasymov, çevrimiçi yayın yapan gazeteci Ak Zhaiyk Zulfiya Iskalieva'dan kamuya açık bir özür, yalanlama ve parasal tazminat talep etti. Kasymov, devlet teşebbüsü "Atyrau oblysy Su Arnasy"ye, <https://azh.kz/ru/news/view/80518> adresinde yayınlanan bir makaledeki iddialar nedeniyle itibarının zedelendiğini iddia etti.

Bulat Kasymov, bu iddiaların gerçeklikle hiçbir ilgisinin olmadığını ve halkı yanılttığını belirtiyor. Gazetecinin talebini yerine getirmemesi durumunda Kasymov, gazeteciye iftira suçundan idari sorumluluğa çekmek için mahkemeye başvuracağını açıkladı.

29 Aralık'ta, iktidardaki Nur Otan partisinin Meclis üyesi Bekbolat Tleukhan, parlamento yetkilerinden istifa etti ve parlamentonun oturum aralarında Vesti.kg muhabiri Ainur Koskina'ya saldırdı (Adil Soz, 2021). Gazeteci, Tleukhan'a toplumda tartışılan çok eşlilik meselesi hakkında ne hissettiğini sordu ve editoryal bilgilerden anlaşıldığı üzere eski Mazhilizmciler sorulara tepki gösterdi.

Olay, Tleukhan'ın gazeteciyle aynı asansöre bindiği sırada gerçekleşti. Editörler, "Asansör kapandığında Bekbolat Tleukhan, Ainur Koskina'nın kafasına vurdu ve cep telefonu standını kırdı" dedi. Vesti.kg muhabiri polise başvurdu ve Kazakistan Ceza Kanunu'nun 158. maddesi "Gazetecinin meşru mesleki faaliyetinin engellenmesi" kapsamında ceza davası açılması talebinde bulundu. İfadesi Yeşil İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne kaydedildi ve adli tıp muayenesi istendi.

2022. Kazakistan'da basın özgürlüğüne ilişkin son gelişmeler, ülkenin medya ortamındaki zorlukları ve gazetecilere yönelik şiddet ve tehditleri vurgulamaktadır. 2022 yılında basın özgürlüğü sıralamasında belirli bir iyileşme yaşanmasına rağmen, gazetecilere yönelik saldırılar ve tehditler devam etmektedir.

Ocak olayları, özellikle gazetecilerin ve blog yazarlarının güvenliğinin ciddi şekilde ihlal edildiği bir dönem olarak kaydedilmiştir. Bu olaylar sırasında, Almatı TV kanalından Muratkhan Bazarbayev'in ölümü ve Saryagash-inform gazetesinin genel yayın yönetmeni Amangeldy Batyrbekov'un öldürülme girişimi gibi vahim vakalar yaşanmıştır.

Başkanın, bağımsız medyanın "kanun ve düzen ihlallerinde kışkırtıcı rol oynadığı" yönündeki açıklaması, medya çalışanlarına yönelik şiddetin artmasında bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bu söyleme rağmen, medya çalışanlarına yönelik saldırılar ve tehditler devam etmiştir.

Özellikle, Temmuz ayında Yol Kontrol gazetecisi Olesya Vertinskaya'nın evinin yakınında dövülmesi ve daha sonra meslektaşı Anton Knyazev'in benzer bir saldırıya uğraması dikkat çekicidir. Ayrıca, Adil Soz (2022) tarafından kaydedilen tehdit vakalarının artması da endişe vericidir.

Sonbahar aylarında, Elmedia çevrimiçi kaynağının yazı işleri ofisinin bulunduğu iş merkezine yapılan saldırılar ve tehditler, medya kuruluşlarının güvenliğinin ciddi şekilde ihlal edildiğini göstermektedir. Bu tür saldırılar ve tehditler, medya özgürlüğüne ve demokratik süreçlere olan inancı zayıflatabilir.

Bu saldırılar arasında 29 saldırı, özellikle Elmedia ve Orda.kz yayınlarına yönelik, 6 kaynak faaliyetinin engellenmesi ve 11 erişim zorluğu vakası bulunmaktadır. Ayrıca, Ulys Media web sitesinin hacklenmesi sonucu baş editör Samal Ibraeva ve ailesinin kişisel verilerinin ifşa edilmesi gibi ciddi olaylar da yaşanmıştır (Adil Soz, 2022).

18 tutuklama ve 20 gazetecinin sorguya çağırılması gibi olayları da belgelemiştir. Bu vakaların bir kısmı Ocak olayları sırasında meydana gelmiştir. Ancak, örneğin Vremya gazetesi gazetecisi Mikhail Kozachkov'un 52 milyon tenge rüşvet aldığından şüphelenilmesiyle tutuklanması gibi bazı olaylar farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmiştir. Kozachkov, siyasi nedenlerle zulme uğradığını iddia etmektedir.

Ekim 2022'de, kimliği belirsiz kişiler, Orda.kz'nin yazı işleri bürosuna domuz kafası içeren bir paket ve genel yayın yönetmeni Gulnara Bazhkenova'nın yırtık bir fotoğrafıyla birlikte bir mezar taşı göndermiştir (Adil Soz, 2022). Mart 2022'de, blog yazarları Margulan Boranbay ve Danat Namazbayev, Facebook'taki paylaşımları nedeniyle "nefreti kışkırtmak" suçlamasıyla beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Her ikisi de Kazak hükümetini eleştiren ve Rusya'nın Ukrayna'daki savaşının muhalifleri olarak bilinmektedir.

Ekim-Kasım aylarında, Elmedia yazı işleri bürosunun bulunduğu binanın ön kapısı kimliği belirsiz kişiler tarafından dört kez kırılmıştır. Bu saldırılar sırasında polis, olayları araştırmış ancak sonuç alınamamıştır.

25 Kasım'da insan hakları savunucuları, Kazakistan Cumhurbaşkanı, Başsavcı ve İçişleri Bakanı'na başvurmuş ve Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın soruşturma yapılması ve sorumluların cezalandırılması yönünde talimat vermesinin ardından polis, ElMedia ofisine saldırıya karışan şüphelilerin gözaltına alındığını duyurmuştur.

Elmedia.kz'nin genel yayın yönetmeni Gulzhan Ergalieva ile Orda.kz'nin genel yayın yönetmeni Gulnar Bazhkenova, sosyal medya hesaplarında yazı işleri bürolarına yapılan bir dizi saldırının ardından yeni bir sorunla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ergalieva, tutuklananların yakınlarının kendilerine yönelik baskılarını dile getirirken özellikle çocukları

olan annelerin bu talepleri ile karşılaştığını belirtmiştir. Bazı ailelerin, tutuklananların serbest bırakılması için af talep ettikleri ve suçlular tarafından kendilerine baskı yapıldığını iddia ettikleri bilgisi paylaşılmıştır.

2023. Kazakistan'da 2023 yılının başlangıcında, bağımsız gazeteciler üzerinde artan baskılar göze çarpmıştır. Bu dönemde, bir dizi saldırı ve diğer baskı yöntemleri uygulanmıştır. Ocak ayında, araçların yakılması, dairelerin mayınlanması, web sitelerinin tehdit edilmesi ve hacklenmesi gibi olaylar yaşanmıştır (Adil Soz, 2023). Etkilenen gazeteciler, saldırıların işleriyle ilişkilendirildiğine inanmaktadır. Cumhurbaşkanı Tokayev, güvenlik güçlerine bu olaylarla ilgili "kapsamlı" bir soruşturma yapma talimatı vermiştir.

Elmedia YouTube kanalının yazı işleri bürosunun kapısının kırılması ve gazeteci Dinara Egeubaeva'nın arabasının ateşe verilmesi gibi olaylar bu dönemde meydana gelmiştir. Benzer şekilde, Egeubayeva'nın arabasının ateşe verilmesinden kısa bir süre sonra, bilgisayar korsanları bağımsız yayın Ulysmedia'nın web sitesine saldırıya geçmiştir ve genel yayın yönetmeni Samal Ibraeva'nın kişisel verilerini yayınlamıştır.

Başka bir olayda, 19 Ocak sabahı erken saatlerde, kimliği belirsiz saldırganlar, gazeteci Vadim Boreyko'nun Almatı'daki dairesinin kapısını inşaat köpüğüyle doldurmuş ve kapıya müstehcen bir resim ve Boreyko'nun YouTube kanalının adını içeren grafiti bırakmıştır. Boreyko'nun YouTube kanalı olan Hyperborey'de Ukrayna'daki savaş ve 2022 protestoları gibi konuları ele aldığı ve bu konuların "Kazak halkı için en istenmeyen konular" olduğunu belirttiği bildirilmiştir (Adil Soz, 2023).

Temmuz 2023'te S-Inform'un genel yayın yönetmeni Amangeldy Batyrbekov, iftira suçlamasıyla 20 gün idari tutuklama cezasına çarptırılmıştır. Adil Söz Vakfı, Batyrbekov'un yargılanması sırasında iftiranın temelini oluşturan bilginin kanıtlanamadığını ve gazetecinin kasıtlı yanlış bilgilere izin vermediğine inandığını belirtmiştir. Adil Soz (2022), Türkistan bölgesi mahkemelerinin kararlarının Yargıtay tarafından incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'ndaki "İnsani Boyut için Diyalog Platformu" Danışma ve Danışma Organı'nın olağan toplantısı 31 Ekim'de yapılmıştır. Bu toplantıda, katılımcılar Kazakistan'daki geçmiş cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri ışığında bilgi edinme hakkı, hükümet organlarında şeffaflık ve mahremiyetin korunması, ayrıca seçim mevzuatı ve prosedürlerinde yapılan reformlar gibi konuları ele almışlardır (Adil Soz, 2022).

Ocak-Ekim 2023 dönemi arasında Kazakistan'da gazetecilik faaliyetlerine yönelik önemli sorunlar yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu süre zarfında toplam 172 olayda

gazetecilerin toplumsal açıdan önemli bilgilere erişiminde sorunlar yaşandığı belirlenmiştir. Bu sayı, önceki yılın aynı döneminde kaydedilen 177 olayla neredeyse aynıdır.

İncelenen vakaların %89,5'inde, bilgiye erişimi kısıtlayan eylemler hükümet, kolluk kuvvetleri ve ilgili kuruluşlar ile hükümete bağlı kurumların temsilcileri tarafından gerçekleştirilmiştir (Adil Soz, 2023). Örnekler arasında Almatı Akimat'ının Erbolat Dosayev'in halkla yaptığı toplantıları sosyal medyada duyurmayı bırakması ve kimliği belirsiz bir kişinin Current Time muhabiri Timur Ermashev'in evine girmeye çalışması bulunmaktadır.

Ayrıca, Mikhail Kozachkov'un Telegram kanalı olan "Kozachkov ofsaytı", 2 Ekim'den bu yana saldırı altında bulunmaktadır. 16 Ekim itibarıyla kanal, 300 binden fazla hesapla kara listeye alınmış ve 200 binden fazla botla sohbet kara listesine eklenmiştir. Ekim 2023'te toplamda, medyanın ve gazetecilerin mesleki faaliyetlerinin uygulanması, bilgi alınması ve dağıtılmasıyla ilgili 40 olay raporu kaydedilmiştir (Adil Soz, 2023).

Sunulan olaylar, Kazakistan'da basın özgürlüğünün kısıtlandığına dair güçlü birer kanıt sunmaktadır. Gazetecilere ve medya kuruluşlarına yönelik yaşanan baskılar, ifade özgürlüğünün sınırlandırılması ve bilgiye erişimdeki engeller, ülkede basın özgürlüğünün tehlikede olduğunu göstermektedir. Hükümet ve ilgili kurumların gazetecilerin mesleki faaliyetlerini engellemesi, demokratik bir toplumun oluşumuna zarar vermektedir.

Özellikle, hükümetin medya kuruluşlarına yönelik baskıları ve bilgiye erişimdeki kısıtlamalar, demokratik ilkelere ve ifade özgürlüğüne aykırıdır. Bu tür uygulamalar, demokratik bir toplumun temelini oluşturan çeşitlilik, eleştiri ve şeffaflık ilkelerine zarar vermektedir.

Kazakistan'da basın özgürlüğünün güvence altına alınması ve medya çalışanlarının mesleki faaliyetlerinin engellenmemesi için hükümetin, sivil toplumun ve uluslararası kuruluşların bu konuya daha fazla dikkat etmesi ve gerekli adımları atmaları gerekmektedir. Basın özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel taşlarından biri olduğundan, bu alandaki herhangi bir kısıtlama demokratik süreçleri ve insan haklarını olumsuz etkileyebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZAKİSTAN BASINLARINDAKİ HABERLERİN SÖYLEM ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu tezin temel amacı, demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının bir arada ele alındığı bir çerçevede Kazakistan'ın basın özgürlüğü durumunu analiz etmektir. Bu analiz, Kazakistan'da medya ortamının ne kadar özgür olduğunu, demokratik süreçlerle ne ölçüde uyumlu olduğunu ve basın özgürlüğü alanında yaşanan zorlukları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Onun yanısıra, bu çalışma, Kazakistan'da medya üzerinde hükümetin etkisinin varlığını ve hükümet tarafından uygulanan herhangi bir baskının olup olmadığını tespit etmeyi hedeflemektedir.

3.2. Araştırmanın Önemi

Demokrasi ve basın özgürlüğü, modern toplumların temel taşlarından biridir. Bir ülkede basın özgürlüğünün varlığı veya yokluğu, o ülkedeki demokratik yapının sağlamlığını ve toplumsal özgürlüklerin seviyesini belirlemede önemli bir göstergedir. Kazakistan gibi Orta Asya'da yer alan ve demokrasi süreci açısından çeşitli zorluklarla karşılaşan bir ülkede basın özgürlüğü durumunun incelenmesi, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde büyük önem taşımaktadır. Bu tezin önemi, Kazakistan'ın basın özgürlüğü alanındaki mevcut durumunu ve demokratik gelişimine yönelik potansiyel engelleri anlamak ve tartışmak açısından yüksektir.

Kazakistan gibi ülkelerde demokrasi ve basın özgürlüğü gibi temel kavramların nasıl işlediğini anlamak, bu kavramların uygulanabilirliği ve etkinliği açısından önemlidir. Bu tür ülkelerdeki deneyimler, benzer siyasi ortamlara sahip diğer ülkelerde demokratik reformların planlanması ve uygulanması için önemli ipuçları sağlayabilir.

3.3. Araştırmanın Varsayımı

Araştırmanın varsayımı, Kazakistan'da demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının teorik olarak kabul edilmesine rağmen, uygulamada önemli kısıtlamalarla karşı karşıya olduğudur.

Kazakistan'da demokratik değerler ve basın özgürlüğü ile ilgili yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte, bu düzenlemelerin pratikte tam olarak uygulanmadığı, medya kuruluşları ve gazetecilerin çeşitli baskılar ve sansürlerle karşı karşıya kaldığı varsayılmaktadır.

Kazakistan hükümetinin medya üzerindeki kontrol mekanizmalarını kullanarak, basın özgürlüğünü sınırladığı ve eleştirel medya organlarına yönelik baskı politikaları uyguladığı iddia edilmektedir.

Ülkede medya çeşitliliğinin sınırlı olduğu ve bağımsız medya kuruluşlarının sayısının az olduğu, dolayısıyla halkın tarafsız ve çeşitli bilgi kaynaklarına erişimde zorluklar yaşadığı varsayılmaktadır. Basın özgürlüğünün kısıtlanmasının, demokratik süreçlerin işleyişine olumsuz etkileri olduğu ve halkın siyasi katılımını ve bilinçli karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir.

Bu varsayımlar çerçevesinde, Kazakistan örneğinde demokrasi ve basın özgürlüğü arasındaki ilişkinin nasıl şekillendiği ve bu iki kavramın birbirini nasıl etkilediği araştırılacaktır.

3.4. Yöntem

Söylem analizi, konuşma ve yazı metinlerinde ortaya çıkan anlam ürünlerini inceleyen ve geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalarda kullanılan bir yöntemdir. Söylem analizi, sosyal bilimlerin çeşitli alanlarından, örneğin sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya ve siyaset bilimi gibi disiplinlerden teorik bir zemin alır. Her biri kendi bakış açısına ve bilimsel yöntemlerine dayanarak söylem analizini kullanır ve kendi kurallarını oluşturur. Bu nedenle, söylem analizini tek bir çatı altında tanımlamak ve standartlaştırmak kolay değildir. Farklı yaklaşımların olmasına rağmen, söylem analizine dayanan ortak kurallar bulunmaktadır.

Sözene (1999) göre söylem bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir. Söylem sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkilidir.

Dili bilimsel olarak incelemek gerekir. Bu ise dili nesne durumuna getirmekle mümkündür. Dili anlamak demek, dilin öğeleri arasındaki o andaki bağıntıların oluşturduğu sistemi açıklamak demektir. Dil düşüncenin aracı değil, aksine düşünce dilin aracıdır. Dil gerçekliği yansıtmaz, gerçekliği üretir ve sözcüklerin anlamını nesneler değil, dil belirler. Yapısalcılık dili tarihsel gelişiminden bağımsız kapalı bir sistem olarak ele alıp inceleyen bir dilbilim temeli yaratmıştır (Orkunoğlu, 2007).

Eleştirel söylem analizi, güç, hâkimiyet, hegemonya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen söylem

analizi yöntemidir. Eleştirel söylem analizi güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla bireylere ve toplumsal düzene nasıl yansıdığı ve nasıl işlendiği ile ilgilenmektedir (Van Dijk, 2003).

van Dijk (1993) tarafından ifade edildiği üzere, eleştirel söylem çözümlemesi, söylemin kendisinden kaynaklanan ve sonuçlanan eşitsizlik, haksızlık ve güç/iktidarın kötüye kullanılmasının söylemsel boyutlarına odaklanır. Araştırmacılar, eşitsizliğin ve egemenliğin yeniden üretiminde söylemin kritik rolüne dikkat çekerler ve bu konuda rehberlik sağlarlar. Örneğin, göçmenler ve mültecilerin ırkçılığa maruz kalması, kadınların erkek egemenliği ve cinsel baskıya maruz kalması gibi durumlar vurgulanmalıdır.

van Dijk'ın şeması, "Makro yapı" ve "Mikro yapı" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Makro yapı, "Tematik çözümleme" ve "Şematik çözümleme" başlıkları altında incelenir (van Dijk, 1983). Haberler, hikayeler veya argümanlar gibi içerikler, belirli bir hiyerarşik şemayı takip ederler. Haber üretimi, profesyonel rutinler, zaman kısıtlamaları, yetkin insan kaynağı ve baskı gibi pek çok faktör altında günlük binlerce kez gerçekleştirilir. Bu süreç bir şema tarafından organize edilir (1988a). Bu şema içinde başlık ve haber girişi, genellikle metnin makro yapısının anlamını taşıırken metne giriş işlevi de görür. Ana olay, katılımcılar ve zaman genellikle girişte yer alır ve özetleme ile giriş, şemanın daha üst düzeyini temsil eder (van Dijk, 1983). Metin, bu şemanın bir parçasıdır. Ayrıca, başlık ve haber girişleri aracılığıyla haberin teması da anlaşılabilir. Makro yapı çözümlemesi, başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, detaylar ve bağlam bilgisi gibi unsurları içerir. Ayrıca, fotoğraflar da tematik yapı açısından incelenebilir.

Mikro yapı çözümlemesi ise sentaktik analiz, yerel bağlantılar, kelime seçimi ve retorik analizleri içerir. Sentaktik analizde cümle yapıları incelenir. Bir cümlenin aktif veya pasif yapısı, anlamını büyük ölçüde etkileyebilir. Yerel bağlantılar, ardışık cümlelerin ve cümle parçalarının birbirleriyle ilişkilerine odaklanır. Neden-sonuç ilişkisinde, cümle içindeki neden bağlantıları aranır; işlevsel ilişkide, genel bir ifadenin açılımının bir sonraki cümlede olup olmadığı kontrol edilir. Burada, özelleştirme, özetleme, karşıtlık ve örnek verme gibi unsurlar incelenir. Ayrıca, ideolojik unsurlar da bulunabilir. Kavramsal/referansal ilişkide, bir cümledeki bir kavramla sonraki cümle arasındaki 'kayıp bağlar' incelenir. Bu noktada, ideolojik unsurlar da önemli olabilir. Kelime seçimi, ideolojik yapılanma açısından oldukça önemlidir. Aynı kişinin terörist veya özgürlük savaşçısı olarak adlandırılması gibi örnekler, bu önemi gösterir. İşçilerle ilgili olarak, Glasgow Medya Grubu'nun yaptığı bir araştırmada endüstriyel sorunlarda işçilerin basında tipik olarak seçilen bazı kelimelerle sunulduğu gösterilmiştir. Bu kelimeler, işverenlerin sunumunda kullanılanlardan daha olumsuzdur.

Kelime seçimindeki bu farklılıklar, sosyal katılımcılar ve sosyal aktörler hakkındaki temel inançlar ve ideolojiler hakkında bilgi sağlayabilir (van Dijk, 1983). Haberlerin retoriğinde ise ikna edici ve inandırıcı bilgilere bakılır. Haberin ikna edici ve inandırıcı olabilmesi için genellikle görgü tanıklarından alıntılar yapılır. Fotoğraflar da ikna edici ve inandırıcı olabilirler (van Dijk, 1988a: 81-82; 1988b: 16; 1991: 116).

Eleştirel söylem analizi, toplumsal etkileşimin dilsel bir biçim aldığı veya dilsel olan çeşitli düzeylerini çözümlemeye yönelik eleştirel bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, toplumsal dünyanın oluşumunda söylemin etkin rolünü vurgular. Söylem, toplumsal pratiklerin bir şeklidir. Bu, söylemin dışında farklı toplumsal pratiklerin var olduğu ve bunların ayırt edilebileceği anlamına gelir (Dursun, 2010:7).

Eleştirel söylem analiziyle incelenen çalışmaların bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Nitel çalışmalar detaylı bir analiz gerektirdiğinden, haber sayısı fazla olduğunda genellikle temsili bir örneklem seçilir. Ayrıca, uzun bir zaman diliminde yapılan nitel çalışmaların temsil yeterliliği için seçilen haberlerin evreni tam olarak temsil etmeyebileceği unutulmamalıdır.

3.5. Bulgular

Kazakistan'da ifade ve basın özgürlüğünün düzeyini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada, ülkedeki önemli olayların medya tarafından nasıl sunulduğu incelenmiştir. Seçilen olaylar, Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in istifası, Savunma Bakanı Karim Masimov'un tutuklanması ve Ocak 2022'de yaşanan toplumsal olaylar olarak belirlenmiştir. Bu olaylar, demokrasinin ve ifade özgürlüğünün mevcut durumunu açıkça ortaya koymak amacıyla incelenmiştir.

Haberlerin dil ve içerik açısından nasıl sunulduğu, olayların çerçevelenmesi ve yorumlanma biçimleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası medya kuruluşlarının haberleri karşılaştırılmış ve farklı perspektiflerin nasıl yansıtıldığı incelenmiştir.

Kazakistan'da ifade ve basın özgürlüğünün düzeyinin belirlenmesinde, medya organlarının bu önemli olaylara yaklaşımı ve haberlerin çerçevelenme biçimleri kritik bir rol oynamaktadır. Araştırma, Kazakistan'da basın özgürlüğünün kısıtlanma derecesini ve medyanın olayları tarafsız bir şekilde sunup sunmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede elde edilen bulgular, Kazakistan'daki demokratik gelişmeler ve ifade özgürlüğünün geleceği hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

3.5.1. Nursultan Nazarbayev'in İstifa Etmesi İle İlgili Haberlerin Analizi

Bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın siyasi arenası, 2019'da Nursultan Nazarbayev'in istifası ve yerine Kassym Jomart Tokayev'in geçişiyle önemli bir dönemece şahit olmuştur. Bu politik değişim, Kazakistan'da hem yerel hem de uluslararası düzeyde geniş yankı bulmaktadır. Ancak, bu dönüşümün medya üzerindeki etkisi ve farklı yayın organlarının nasıl bir ses getirdiği konusu, çeşitli faktörlerin incelenmesini gerektirir.

2019'da gerçekleşen siyasi değişim olayını ele alan medya analizi yapılmıştır. Analiz, devlet kontrolündeki yayın organlarının, özel medya kuruluşlarının ve dışarıdan yönetilen medya platformlarının nasıl bir ses getirdiğini belirlemeye odaklanılmaktadır. Nazarbayev'in istifası ile ilgili haberlerde devlet tarafından yönetilen Sputnik.kz, Amerika'dan destek alan Radyo Azattyq ve özel medya olarak Stan.kz haber siteleri alınmıştır.

Radio Azattyq

"Azattyq" radyosu, Uluslararası Bolşevizmden Kurtuluş Derneği tarafından 1950 yılında Münih'te kurulan "Özgürlük" radyo istasyonunun devamı niteliğindedir. Bu radyo istasyonu, ABD Kongresi tarafından finanse edilen kar amacı gütmeyen uluslararası bir yayın kuruluşudur. "Azattyq" radyosunun müteveli kuruluşu, ABD Küresel Medya Ajansı'dır. Bu bağlamda, "Azattyq" radyosu, bağımsız ve tarafsız haber anlayışı ile dinleyicilerine doğru bilgi sunmayı hedefleyen önemli bir medya organı olarak faaliyet göstermektedir. Azattyq Radyosu 1953 yılından bu yana Kazakistan bölgesinde Kazakça yayın yapmaktadır (Azattyq.org). Araştırmamız için Radyo Azattyq'ın 19 Mart 2019 yılında yayınladığı haber seçilmiştir. Radyo Azattyq dışarıdan yönetilen bir medya olarak ele alınmaktadır.

Makro yapı

Azattyq Radyosu internet sitesinde 19 mart 2019 yılında Nazarbayev'in istifa etmesi ile ilgili bilgiler "Kazakistan'ı 30 yıl yöneten Nazarbayev, cumhurbaşkanlığından istifa etti" başlığı altında sunulmaktadır. Başlık, haberi özetlerken Nazarbayev'in istifasını vurgulamaktadır. Haber girişi, Nazarbayev'in istifasının resmi medya aracılığıyla duyurulduğunu belirtir, bu da haberin önemini ve resmiyetini belirtmektedir. Haberin spotu 5N1K sorularına cevap vermektedir. Ana Olayın Sunumunda, Nazarbayev'in istifasını ve açıklamaları aktarılır. Nazarbayev'in istifasının Kazakistan siyaseti üzerindeki etkileri ve geleceği hakkında bilgi verir. Haberde, Nazarbayev'in istifasının nedenleri veya arka planı hakkında detaylı bilgi verilmez. Bu eksiklik, haberin derinliğini sınırlayabilir. Haberde Nazarbayev'in seçimlere inanan ve oy veren halka teşekkür etti yazılmaktadır. Ancak "seçimlere inanan ve oy veren" kerimelerini tırnak içerisinde vererek Cumhurbaşkanının gerçekten haklı tarafından seçilmediğini vurgulamaktadır. Kaynaklarına bakacak olursak,

haber, Nazarbayev'in açıklamalarına dayanır ve resmi medya aracılığıyla duyurulduğunu belirtmektedir. Alternatif kaynaklardan alıntılar veya farklı bakış açıları sunulmamaktadır. Haberde, Nazarbayev'in açıklamaları ve atadığı geçici cumhurbaşkanı hakkında bilgi verilmektedir. Ancak, farklı siyasi veya toplumsal aktörlerin görüşlerine yer verilmemektedir.

Mikro Yapı

Haberin sentaktik çözümlemesine bakacak olursak, haber genellikle basit cümlelerle ve açık bir dil kullanılarak yazılmıştır. Cümlelerin yapıları açık ve kolay anlaşılır düzeydedir. Başlıkta “Kazakistan'ı 30 yıl yöneten” cümlelerini kullanarak Cumhurbaşkanı'nın gerçekten uzun bir süre yerinde kaldığı vurgulanmaktadır. “19 Mart'ta Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, resmi medya aracılığıyla istifasını duyurdu”, “Kazakistan'ı 30 yıl boyunca yöneten 78 yaşındaki Nursultan Nazarbayev, yaptığı açıklamada şunları söyledi”, “Nazarbayev'e göre Tokayev birkaç dil biliyor, Kazakistan'ın yönetimine uygun, dürüst ve son derece sorumlu bir vatandaş” gibi edilgen yapılar haberde yer almaktadır. “Bugün hepinize hitap edeceğim”, “Bu çok önemli”, “Bu kolay bir karar değil”, “Seçimlere inanan ve oy veren halk”, “yeni nesil liderlerin iktidara gelmesi”, “ülkemizi modernleştirmek istiyoruz”, “sorumlu bir vatandaş” söylemleri kullanılmaktadır. Bu söylemler ile yeni iktidar yeni başlangıçlara yol açacağı vurgulanmaktadır. “Cumhurbaşkan” kelimesi sadece başlıkta geçmektedir. Haber içerisinde, Nazarbayev ve Tokayev gibi anahtar figürlerin isimleri sıkça geçer. Bu, haberin odak noktasını belirler ve önemli kişileri vurgular. Haberde iki resim kullanılmaktadır. Biri istifayı açıklarken Nazarbayev'i gösterirken, diğeri ise göreve başladığı döneme ait bir fotoğraftır. Bu resimler, haberin görsel etkisini artırır ve olayın zaman çizelgesini sunmaktadır.

Stan.kz

Stan.kz haber ajansı, Kazakistan'da Kazakça yayınlanan bir kitle iletişim aracıdır. Canlı internet sıralamasında en çok okunan 3 site arasında yer almaktadır. 2016'dan bu yana bilgi yaymaktadır (Stan.kz). Araştırmamıza Stan.kz haber ajansının 19 Mart yayınladığı Nazarbayev'in istifası ile alakalı haber seçilmiştir. Stan.kz özel bir medya olarak ele alınmıştır.

Makro yapı

Nazarbayev'in Cumhurbaşkanlığı'na sona erdiği hakkındaki haberi Stan.kz internet sitesi “Nursultan Nazarbayev görevine son verdi” başlığının altında yayınlamıştır. Haber girişi, Nazarbayev'in yetkilerini sona erdirmeye kararını duyurduğu tarihi ve içeriğini aktarılmaktadır. Haberin Spotu 5N1K sorularının içindeki “Niçin?” Sorusuna cevap vermemektedir. Nazarbayev'in uzun süredir devam eden siyasi kariyerine ve geçmişine kısa bir gönderme yapılmaktadır. Haberin başlığı, ana fikri özetleyerek okuyucunun dikkatini çekmeye

çalışılmaktadır. Haber, Nazarbayev'in yetkilerini sona erdirmeye kararını doğrudan aktarıyor. Nazarbayev'in kararını duyurduğu açıklamanın bir alıntısı sunulmaktadır. “Bu kolay bir karar değil” cümlesini kullanarak kararı alırken zorlandığı ve önemli bir adım olduğu vurgulanmaktadır. Nazarbayev'in siyasi geçmişi, 1990'lardan bu yana Kazakistan'ın başında olduğu bilgisi veriliyor. Geçmiş seçimlerde yüksek destek aldığına dair istatistikler veriliyor. Nazarbayev'in görev süresinin gelecek yıl nisan ayında sona ereceği belirtilmektedir. Ardalan bilgisi olarak Nazarbayev'in geçmişteki görevleri ve seçim süreçleri hakkında bilgi sunulmaktadır. Haberde herhangi bir kaynak bulunmamaktadır.

Mikro Yapı

Sentaktik açıdan çözümleme yaparsak, cümle yapıları basit ve net olarak aktarıldığını söyleyebiliriz. Nazarbayev'in kararının doğrudan ifade edildiği cümleler kullanılmış. Haberde “Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev yetkilerini sona erdirmeye kararı aldı”, “Görev süresi gelecek yılın nisan ayında sona erecek” gibi edilgen yapılar kullanılmaktadır. Sözcük Seçimlerine bakarsak, haberde sade ve net bir dil kullanılmış. Nazarbayev'in kararı ve geçmişteki görevleri için tarafsız bir dil tercih edilmektedir. Haberde 1 tane Nazarbayev'in fotoğrafı bulunmaktadır.

Sputnik.kz

Sputnik, web siteleri, mobil uygulamalar, çevrimiçi yayınlar, yayın hizmetleri ve basın merkezlerini bünyesinde barındıran kapsamlı bir haber ajansıdır. Bu ajans, 10 Kasım 2014 tarihinde uluslararası haber ajansı "Russia Today" tarafından kurulmuştur. Kazakistan'ın özel medyası olarak çalışmaktadır (Sputnik.kz). Ancak Hükümet yanlısı olarak haber yaymaktadır. Kazakistan'daki demokrasi ve basın özgürlüğünü araştırmak için Sputnik.kz sitesindeki haber incelenmiştir.

Makro Yapı

Haber “Nazarbayev başkanlık görevine son verdi” şeklinde sunulmaktadır. Haber Spotu 5N1K sorularının hepsine cevap vermektedir. Haber girişi, Nazarbayev'in yetkilerini sonlandırma kararını duyurduğu tarihi ve içeriğini aktarmaktadır. Ardalan Bilgisi olarak Nazarbayev'in geçmişteki görev süreci ve ülkenin ekonomik durumu hakkında bilgi sunulmaktadır. Haberde Nazarbayev'in kararının nedenlerine dair derinlemesine bir açıklama bulunmamaktadır. Nazarbayev'in kararını açıklarken ülkenin geçmişteki zorlu koşullarını ve başarılarını vurgulaması, haberin yorumunu etkilemektedir. Onun yanı sıra Kazakistan'ın bu güne kadar gelmesinde Nazarbayev'in emek verdiğini göstermeye çalışılmıştır. Haberde ayrı kaynaklar yer almamaktadır. Haber Nazarbayev'in konuştuklarını belirtme şeklinde yazılmıştır.

Mikro Yapı

Cümle yapıları genellikle basit ve net olarak aktarılmış. Nazarbayev'in konuşmasından alıntılar kullanılarak haber metni oluşturulmuş. Haberde, Nazarbayev'in kararını duyururken ülkenin ekonomik durumu ve geçmişteki zorluklarla bağlantı kurulmaktadır. Nazarbayev'in kararını destekleyen ifadeler ve örnekler kullanılarak yerel bağdaşıklık sağlanmış. Sözcük seçimine bakarsak, “duyurmak”, “çağrı”, “sonra erdirmek” kelimeleri kullanılmaktadır. Bu kelimelerdir kararın resmiyetin ve keskinliğini vurgulamaktadır. Metinde, ülkenin geçmişteki hükümet sistemi olarak "totaliter sistem" ifadesi kullanılıyor. Bu terim, eski yönetim biçiminin otoriter ve baskıcı olduğunu vurgulamaktadır. Nazarbayev, ülkenin ekonomik kalkınmasını ve vatandaşların refahını vurgulamaktadır. "Refah" kelimesi, vatandaşların yaşam kalitesinin artması ve ekonomik iyileşmenin önemini ifade etmektedir. “Sanki dünya tersine dönmüş gibiydi. Bu bir sınavdı. Testi başarıyla geçtik” gibi Cumhurbaşkanının dediği kelimeleri kullanarak Nazarbayev'nin en zor günlere halka destekçi olduğu vurgulanmaktadır. Nazarbayev'in konuşmasından alıntılar doğrudan aktararak haberin objektifliği korunmuş. Nazarbayev'in kararını destekleyen ifadeler ve örnekler kullanılarak haberin etkileyciliği artırılmış. Haberde, Nazarbayev'in kararının ülkenin geleceği için bir adım olarak sunulması dikkat çekici bir retorik unsurdur. Genel olarak, haber metni Nazarbayev'in yetkilerini sonlandırma kararını objektif bir şekilde aktarıyor ancak aynı zamanda onun kararını destekleyen argümanlara da yer vermektedir.

3.5.2. Karim Masimov'un Tutuklanması ile ilgili Haberlerin Analizi

6 Ocak 2022'de Kazakistan Cumhuriyeti Milli Güvenlik Komitesi eski başkanı Karim Masimov ve diğer kişiler, söz konusu suçu işledikleri şüphesiyle tutuklanarak geçici bir gözaltı merkezine hapsedildi. Karim Masimov'un tutuklanmasıyla ilgili haberler, kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. Bu olay, Kazakistan'ın siyasi atmosferinde ve medya üzerindeki etkileriyle birlikte, demokrasi ve ifade özgürlüğü konularını da gündeme getirmiştir. Ayrıca, medya özgürlüğü bağlamında da önemli bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Karim Masimov'un tutuklanmasıyla ilgili haberlerin nasıl ele alındığı, medyanın ne kadar bağımsız olduğu ve haberlerin nasıl şekillendirildiği konuları, Kazakistan'daki medya ortamının sağlığı hakkında ipuçları vermektedir. Medya özgürlüğü, bir demokrasinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilir ve bu durum, toplumun bilgiye erişimini ve çeşitliliğini sağlamak için kritik bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, Karim Masimov'un tutuklanmasıyla ilgili haberler üzerinden söylem analizi yaparak, Kazakistan'da demokrasi ve medya özgürlüğü durumunu incelenmektedir. Haberlerin dil, ton ve içerik açısından nasıl bir söylem oluşturduğunu

değerlendirerek, Kazakistan'daki siyasi ve medya ortamının mevcut durumunu anlamaya çalışılmıştır.

İncelenmek üzere Karim Masimovun tutuklanması ile ilgili 3 farklı medyada yayınlanan haberler alınmaktadır. Abdi.kz internet sitesi özel basın olarak, Egemen Qazaqstan gazeteci devlet tarafından yönetilen basın olarak, Azattyq Radyosu ise dış güçlerin tarafından yönetilen medya olarak ele alınmıştır.

Abai.kz

Makro yapı

Abai.kz haber sitesi 10 Ocak 2022 tarihinde Kazakistan'ın Milli Güvenlik Komitesi başkanı Karim Masimovun tutuklanması hakkında “Masimov neden tutuklandı?” başlığı altında okuyucularına aktarmıştır. Başlık, haber metnindeki merak uyandırıcı soruya işaret ediyor ve okuyucunun dikkatini çekmektedir. Haber, eski Milli Güvenlik Komitesi başkanı Karim Masimov'un gözaltına alınması ve kendisine yöneltilen "vatana ihanet" suçlamasıyla ilgili bilgileri içermektedir. Bunu yanı sıra Kazakistan'da yaşanan siyasi kriz ve güç mücadeleleri, ulusal Güvenlik Komitesi'nin rolü ve görevleri, ülkedeki güç dengeleri ve siyasi yapılanması üzerinde durulmaktadır. Haberin Spotunda Masimov'un kim olduğuna ve neden tutuklandığına dair genel bilgiler verilmektedir. Ardından, farklı kişilerin ve siyasetçilerin görüşleri ve yorumları sunulmaktadır. Haberin sonunda, soruşturmanın detaylarına ve tutuklanan diğer yetkililere dair bilgi verilmediği belirtilmektedir. “Güvenlik Komitesi eski başkanı” ifadesini kullanarak Masimovun artık başkan olmadığı vurgulanmaktadır.

Mikro yapı

Haber dilinde ciddiyet ve resmiyet ön plana çıkmaktadır. Habere sentaktik analizi yapıldığında, “gözaltına alındığı açıklandı”, “ön soruşturma başlattı”, “Milli Güvenlik Komitesi dağlarda kurulan eğitim kamplarına sessiz kaldı” gibi edilgen yapılarla kurulduğu görülmektedir. Gazetenin olayı adlandırırken, “vatana ihanet”, “Nazarbayev'in eski danışmanı”, “darbe eylemi”, “silahlı isyan”, “Ulusal ihanet ve gizli anlaşma”, “iktidar geçişi”, “gri kordinal” gibi söylemleri tercih ettiği görülmektedir. Bu cümleleri seçerek Masimovun yaptığı suçun ciddiyetini ve bu işe iktidarın değişiminin de etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle “Nursultan Nazarbayev tarafından atandı” gibi söylemlerin ön plana çıkarılması, olayın buraya kadar gelmesine Nazarbayev rejimini suçlamaktadır ve Masimovu Nazarbayevın dediklerini yapan biri olarak göstermektedir. Haberde üç fotoğraf kullanılmaktadır. İlk fotoğraf Karim Masimovundur diğer ik fotoğraf olayla ilgili kaynaklara aittir.

Egemen Qazaqstan

"Egemen Qazaqstan", Kazakistan Cumhuriyeti'nde yayınlanan ve cumhuriyetçi bir kimliğe sahip olan bir basındır. O ülkedeki resmi bilgi kaynağı olarak işlev görmektedir ve devlet tarafından yönetilmektedir. Gazetenin içerik yapısı, devlet tarafından yönetildiği için genellikle hükümet politikaları, resmi açıklamalar ve devletin çeşitli alanlardaki faaliyetlerine odaklanmaktadır (Egemen.kz). Bu durum, "Egemen Qazaqstan" ın, Kazakistan'daki basın özgürlüğü ve medya çeşitliliği açısından incelenmesi gereken bir örnek teşkil etmesine neden olmaktadır. Gazetenin yayın politikaları ve haberlerin çerçevelenme biçimleri, Kazakistan'daki medya ortamının genel dinamiklerini ve devletin medya üzerindeki etkisini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. "Egemen Qazaqstan ", Kazakistan'daki resmi bilgi kaynağı olma özelliği ile devletin iletişim stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Makro analiz

Egemen Qazaqstan haber sitesinde Masimov ile ilgili haber “Karim Masimov tutuklandı” başlığı altında verilmiştir. Haber başlığı tutuklamanın odak noktası ve önemli detayları özetlenmektedir. Spotta 5N1K bilgilerinin bulunmamaktadır. Haber, eski Milli Güvenlik Komitesi başkanı Karim Massimov'un tutuklandığını duyurmaktadır. Tutuklamanın nedeni olarak "vatana ihanet" suçlaması getirildiği belirtilmektedir. Masimov ve diğer kişiler, söz konusu suçu işledikleri şüphesiyle tutuklanarak geçici bir gözaltı merkezine hapsedildiğinde vurgu yapılmaktadır. Ana olayın sonucu olarak soruşturmayı ilgilendiren diğer bilgilerin kamuya açıklanmayacağı belirtilmektedir. Haber, kısa ve öz bir şekilde sunulmaktadır. Tutuklamanın nedeni ve temel bilgiler verilmiş ancak ayrıntılara veya bağlamlara fazla girilmemiştir. Farklı kaynaklardan alınan bilgiler veya alternatif görüşler sunulmamış.

Mikro Analiz

Haberin sentaktik analizi yapıldığında “tutuklandı”, “soruşturma başlatıldı”, “gözaltı merkezine hapsedildi”, “ kamuya açıklanmayacağı belirtildi” gibi edilgen yapıların yer aldığı, haber dilinde resmi ve otoriter bir ton kullanıldığı görülmektedir. Duygu veya yorumlardan ziyade, kesin ve nesnel bir dil tercih edilmiştir. Haberde, tutuklamanın sebebi olarak "vatana ihanet" suçlaması öne çıkmaktadır. Tutuklanan kişinin kimliği veya geçmişiyle ilgili daha derinlemesine bir açıklama yapılmamış. Bu analiz, haberin basit ve doğrudan bir şekilde sunulduğunu göstermektedir. Detaylı bir analiz veya farklı bakış açıları sunulmamış, sadece temel bilgiler aktarılmış. Bu da, haberin doğrudan devlet kontrolünde olduğunu ve tek taraflı bir bakış açısı sunduğunu göstermektedir. Haberde Karim Masimov'un 1 tane fotoğrafı sunulmaktadır.

Azattyq radyosu

Makro Analiz

Azattyq radyosu Milli Güvenlik Komitesi eski başkanın tutuklandığı ile ilgili haberi “Milli Güvenlik Komitesi eski başkanı Karim Masimov gözaltına alındı” başlığı altında net ve doğrudan bir ifade kullanarak sunulmuştur. Haber başlığı, temel olayı özetliyor ve okuyucunun dikkatini çekmektedir. Spotta 5N1K bilgileri bulunmaktadır. Haber, Kazakistan Ulusal Güvenlik Komitesi'nin resmi internet sitesinden alınmıştır. Resmi bir kaynaktan gelmesi nedeniyle haberin güvenilirliği yüksek düzeyde kabul edilebilmektedir. Haberin ana konusunda, eski Milli Güvenlik Komitesi başkanı Karim Masimov'un gözaltına alındığını ve vatana ihanet davasıyla ilgili soruşturma başlatıldığını belirtilmektedir. Temel konu, Masimov'un gözaltına alınması ve soruşturma süreci etrafında dönmektedir. Tutuklama olayının nasıl gerçekleştiği ve soruşturma süreci hakkında temel bilgiler aktarılmıştır. Haber, Kazakistan Ulusal Güvenlik Komitesi'nin resmi internet sitesine dayandırılmıştır. Başka kaynaklardan alınan bilgiler veya farklı bakış açıları sunulmamıştır. Haberde, Masimov'un geçmişi ve bağlantıları hakkında kısa bir bilgi verilmiş. Tutuklanan diğer kişiler hakkında net bir bilgi verilmemiş, bu konuda belirsizlik var. “NSC'nin kimlerden "diğer insanlar" olarak bahsettiği bilinmiyor” ifadesini kullanarak Masimovtan başka da insanların tutuklandığına okuyucunun dikkatini çekmeye çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra haberin sonunda da MGK Birinci Başkan Yardımcısı Samat Abiş'in tutuklandığı, Nazarbayev'in bir diğer yeğeni Kairat Satybaldı'nın Dubai'de gözaltına alındığını ve Nazarbayev'in Çin'de olduğu söylenmektedir. Böylece “değer insanlar” kelimesinin içinde bunların da olma ihtimali yüksek olduğu vurgulanmaktadır.

Mikro Analiz

Habere şematik açıdan bakınca "Karim Masimov gözaltına alındı", “Ceza Kanunu'nun 175. maddesi uyarınca vatana ihanet davasıyla ilgili ön soruşturma başlatıldı”, “Aynı gün eski MGK Başkanı Masimov ve diğer kişiler tutuklanarak hapse atıldı”, “Geçici bir gözaltı merkezinde”, “Soruşturmanın çıkarları doğrultusunda diğer bilgiler yayınlanmaya tabi değildir” gibi edilgenler kullanıldığı görünmektedir. Karim Masimov'un gözaltına alınması bildirildi. Değer haberlerde farklı olarak “geçici gözaltı merkezi”, “değer kişiler” söylemleri dikkat çekmektedir.

3.5.3. 2022 Ocak Olayları Sırasındaki Haberlerin Analizi

Ocak 2022'de Kazakistan'da meydana gelen olaylar, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi dinamiklerinde önemli değişikliklere işaret etmiştir. Bu dönemde, Kazakistan'ın çeşitli

şehirlerinde başlayan protestolar, özellikle petrol fiyatlarındaki artışın yarattığı ekonomik zorluklar ve hükümetin sosyal politikalarındaki tartışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Protestoların ana talepleri arasında, yolsuzlukla mücadele, adalet sisteminde reformlar ve ekonomik refahın artırılması yer almıştır. Halkın sesi, Kazak hükümeti tarafından dikkate alındı ve Başkan Kasım Zhomart Tokayev, reform sözü verdi. Bu sözler, ülkenin ekonomik ve siyasi yapısında değişiklik yapılacağına işaret etmiştir.

Uluslararası toplum da Kazakistan'daki olayları yakından izledi ve halkın taleplerini destekledi. Ancak, protestoların devam etmesiyle birlikte güvenlik endişeleri arttı ve hükümet, kamu düzenini sağlamak için gerekli adımları attı. Kazakistan'daki olaylar, ülkenin içinde bulunduğu karmaşık sosyo-ekonomik ve siyasi dinamiklerin bir yansımasıdır. Hükümetin reform sözleri, ülkenin istikrarını sağlama yolunda önemli bir adım olarak görülürken, halkın taleplerinin dikkate alınması, demokratik süreçlerin güçlenmesi açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Ocak olayları sırasında Kazakistan'ın bütün şehrinde internet kesilmiştir. Protestonun ilk günü istanların hiçbir şekilde haber alamadığı belirtildi. Sadece internet kesintisinden bir gün sonra devlet televizyon kanalları haber yayıncılığına başlamıştır. Halkın haber almasına devlet tarafından engel oluşturulmuştur. Bu bölümde Ocak olayları sırasında yayımlanan haberlerde başın özgürlüğü kısıtlandığına bakılacaktır. Onun için Devlet tarafından yönetilen Kazinform haber sitesi ve Amerika tarafından yönetilen Azattyq Radyosunda 3 Ocak tarihinde yayınlayan haberlerler alınmıştır.

Azattyq Radyosu

3 Ocak Azattyq Radyosunun web sitesinde yayınlanan 5 habere analiz edilmiştir.

Makro analiz

3 Ocak'ta ilk haber "Belediye başkanı halk tarafından seçilmeli!" başlığı altında yayınlanmıştır. Zhanaozen'de insanlar siyasi bir talepte bulunduğunu anlatmışlardır. Haberde, Kazakistan'ın farklı bölgelerinde halk protesto gösterileri yaptı ve halka "talepler karşılanana kadar meydanda durun" çağrısı yapılmıştır. Haber birkaç alt başlığa bölünmüştür. "Zhanaozen'de Protesto", "Bütün gece Aktau Merkez Meydanı'nda duranlar", "Polis Nur-Sultan'da Zhanaozen'i destekleyenleri aldı", "Polis Almatı ve Çimkent'teki merkez meydanı izliyor", "Hükümet" alt başlıkları vardır. Cumhurbaşkanı tarafından durum nedeniyle verilen görevler de açıkça kayıt altına alınmaktadır. Ayrıca Mangistau bölgesinin başkenti Aktau ve ilçelerinde halkın protesto gösterileri yaparak meydana çıktığı kaydedilmektedir. Muhabirler ayrıca olay yerinden protestocularla röportajlar yapmaktadır. Hem resmi bilgi kaynakları hem

de halkın sözleri ve görüşleri açıkça kayıt altına alınmıştır. Ayrıca Almatı ve Çimkent şehirlerindeki meydanlardaki durumu da anlatıyor. Haber 8 resim ve 2 video içermektedir.

İkinci haber ise "Polis Astana'da en az iki yerde insanları tutukladı, Almatı'da meydanlar kapatıldı" başlığını taşımaktadır. Başkent'in adının Nur-Sultan olmasına rağmen site başlığında bu ismi kullanmamıştır. Haberde, polisin taleplerini dile getiren ve gazetecilerin çalışmalarını engelleyen üç kişiyi "zorla" götürdüğü yazılmaktadır. Ayrıca başkentte polis kontrolünün güçlendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Almatı'daki durumu da anlatılmaktadır. Polis, meydanı tamamen kuşattıklarını ve meydana gelenlerin önünü kapattıklarını yazmaktadır. Polisten yapılan açıklamada, alınan önlemler "mitingle bağlantılı olarak artırılmış güvenlik" olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Demokrat Parti'nin kurulmasına yönelik inisiyatif grubunun lideri Zhanbolat Mamai, onları saat 14:00'te merkez meydana gitmeye çağıran bir çağrı duyurmuştur. Bir süre sonra, Almatı şehri polis departmanı Mamai'ye 3 Ocak'ta şehir soruşturma departmanına "ceza davasında" cevap vermesi için bir çağrı göndermişlerdir. Haberde olay mahallinden 3 resim ve 1 video yayınlanmıştır.

Üçüncü haber, "Hükümet, Zhanaozen'de halkın talebi üzerine bir komisyon oluşturdu, halkın protestosuna hukuki bir değerlendirme yapacağı konusunda uyardı" başlığı altında yayınlanmıştır. Haber, Başbakan Askar Mamin'in Mangistau bölgesindeki sosyal ve ekonomik durumu değerlendirecek bir komisyon kurulmasına ilişkin açıklamasına dayanılarak hazırlanmıştır. Benzin fiyatına ilişkin bakanın açıklamasına yer verilmiş, "Zhanaozen'de meydana gelen protestolara hukuki değerlendirme yapacağı konusunda uyardığı ve bu olayları "kamu düzeninin bozulması" olarak adlandırdığı yazılmıştır. Ve yasadışı bir mitinge gidenlerin cezalandırılacağı açıkça yazılmıştır. Materyal, Zhanaozen belediyesi önünde toplanan insanların 1 resmini içermektedir.

Yayınlanan dördüncü haber ise "Çimkent polisi eylemcileri evlerinden çıkmaya zorladı, sokaklarda güvenliği artırdı" başlığıyla yayınlanmıştır. Polisin Çimkent'teki Ordabasy meydanına gelen ve Zhanaozen'de benzin fiyatlarındaki artışı protesto edenlere destek veren eylemcilerin evini koruduğu ve bazılarını uyardığı kaydedilmektedir. Eylemci Nyshanali Agadilov'un hikayesini anlatırken, üzerindeki baskıyı anlatmaktadır. Ayrıca eylemcinin "evini terk etmesinin" kısıtlandığı da açıkça kaydedilmektedir. "Sabah eve polis geldi. Sokağa çıkarsa tutuklanacağı konusunda uyarmaktadır. Buna rağmen gizlice evden çıktım ve beni kovalayıp eve geri getirdiler" dedi. Haberde 1 resim yayınlanmıştır.

Beşinci haber ise "Aktöbe'de toplanan yaklaşık yüz kişi Zhanaozen'deki protestoya desteklerini ifade etti" başlığının altında yayınlanmıştır. Aktöbe insanları gaz fiyatlarındaki artışa karşı protestolarını da aktarmaktadır. Meydana gelenler bilgi kaynağı olarak kabul

edildi. Ayrıca, yerel yetkililerin görüşlerini vermektedir. Bilgilerin son bölümünde ise meydana çıkanlara polisin baskı yaptığı belirtilmektedir. Pazartesi günü bölge yönetimi yakınında güvenlik artırıldı ve çok sayıda polis aracının olduğu yazılmaktadır. Ayrıca kar temizleme ekipmanlarının önemli ölçüde arttığı söylenmiştir.

Mikro analiz

İlk haberin mikro analizini yaparsak, "memnun olmayanlar", "geceyi sokakta geçirdiler", "diğer bölgelerden insanlar destek verdi", "geceyi meydanda geçirdiler", "çay içtiler" ifadeleri yer almaktadır. Ve meydanda yemek", "şehir yöneticisinden memnun değilim", "internet yok" kullanılarak sunuldu Malzemede "belediye başkanını halk seçmeli" ifadesi çok kullanılmıştır Görüldüğü gibi bu sözün, halka fikirlerini özgürce ifade etmeleri için bir davet olarak alıntı yapıldığı görülmektedir.

2 Ocak'ta yazılan ikinci haberde ise "protestocular" ifadesinin yerini "eylemeye destek verenler", "siyasi bir grubun aktivistleri" kelimeleri kullanılmıştır. "Özel kuvvetler temsilcileri", "zorla götürdüler", "insanların tutulduğu yer", "zorla otobüse bindirildi", "meydanı kuşattı" gibi polis karşıtı ifadeleri vardır. Bu şekilde yayın, polisin güç kullandığını ve insanlara görüş ve taleplerini ifade etme fırsatı vermediğini söylemeye çalışılmıştır. Üçüncü haberin mikro analizini yaparsak, "Hükümet hukuki değerlendirme yapacağı konusunda uyardı", "Bu olaylara kamu düzeninin ihlali denildi" gibi ifadelerle hükümetin olayı nasıl değerlendirdiği açıkça görülmektedir. Bilgiler resmi bir mesaja dayanılarak yazılmıştır, bu nedenle bireysel cümleler kullanılmamıştır.

Aynı gün yayınlanan dördüncü haberin söylemine bakacak olursak, "aktivistlerin evi polis tarafından korunuyor", "Bana götürüleceklerini söylediler", "Gizlendiğim yerden çıktım" ifadeleri yer aldı , "Beni kovalayıp eve getirdiler", "polis koruyor" ifadelerini kullandığını ve kalabalığın arasından çıkan eylemcilere polisin saldırdığını yazmıştır.

Ocak'ta yayınlanan son haberde, "maliyetler kısıldı", "halk yetkilileri dinlemedi", "polis eylemcileri tutukladı", "serbest bırakılmasını istediler" ifadeleriyle mevcut durumu aktarmaya çalışılmaktadır. Ancak, polisin güç kullanımına özellikle dikkat ederek yazmıştır. "Üniformasız kişiler", "bölümde birkaç saat gözaltında tutuldu", "polise zorlandı" ifadeleri, polisin eylemlerini açıkça ifade etmiştir.

Kazinform.kz

Kazinform, Kazakistan'ın en büyük kitle iletişim araçlarından biri olarak öne çıkan bir uluslararası haber ajansıdır. Ajansın içerik yapısı, Kazakistan'ın iç politikası, ekonomisi, kültürü ve toplumsal meseleleri hakkında geniş kapsamlı haberler sunarken, aynı zamanda Avrasya coğrafyasındaki önemli gelişmeleri de takip etmektedir (Kazinform.kz). Bu

bağlamda KazInform, hem yerel hem de uluslararası haberlerin yayılmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Kazinform.kz internet sitesinde yayınlanan 3 haber ele alınmıştır.

Makro analizi

Kazinform internet sitesinde 3 Ocak'taki ilk haber "Cumhurbaşkan hükümete Zhanaozen'deki durumu derhal gözden geçirmesi talimatı verdi" başlığı altında yayınlamıştır. Haberin spotunda, Twitter'da yayınlanan devlet başkanının yorumundan bahsedilmiştir. Haberlerde sadece Cumhurbaşkanın sözleri vardır. "Vatandaşların protesto hakkı var, ancak ihlal Barış Yürüyüşü yasası kapsamında yapılmalıdır" ifadesine vurgu yapılmıştır. Kazinform bu haberde ilk kez "Zhanaozen'in insanların hoşnutsuzluğunu ifade ediyor" ifadelerini kullanmıştır. Daha önce açılan haberlerin hiçbirinde protesto hakkında bir kelime bile yoktu. Bununla birlikte, bu öneriden sonra, daha önce gaz fiyatlarındaki artışın nedenlerini açıklayan Mangistau bölgesinin bakanını konuşmasına bir referans verilmiştir. Burada, protesto hakkındaki bilgileri olabildiğince basitleştirmek için bir girişimin yapıldığını görebilirsiniz. Materyal, cumhurbaşkanının bir fotoğrafının yanı sıra sosyal ağda yayınlanan yayına bağlantı sunmaktadır.

Aynı gün sitede yayınlanan ikinci haberin başlığı "Bugüne kadar Kazakistan'daki sınıvlaştırılmış gaz fiyatları bölgedeki en düşük seviyeydeydi". Haberden, durumun diğerlerine göre kolay olduğu, fiyatların daha da artabileceği bir itiraz görebilirsiniz. Bilgiler ekonomist Andrei Chebatarev'in gaz fiyatları ile ilgili tahminlerini ve yorumlarını sunmaktadır. Spotta gaz fiyatlarının neden yükseldiğine dair bilgiler yer almaktadır. Haberde, ekonomisin "şu ana kadar piyasada fiyatları elinde tuttuğu", "gelecekte devletin bu fiyatları elinde tutma fırsatı bulamadığı" belirtilmektedir. Buna ek olarak, çevrimiçi satış için gaz salınımının yararları hakkında bir müminin ekonomisin sözleri dile getirilmektedir. Orada, doğrudan üreticiden gaz satın almanın karlı olduğunu söylenmiştir. Uzman, "piyasa ekonomisinde gaz fiyatlarını 60 Tenge'ye indirmenin imkansız olduğunu, bunun saçma olduğunu" vurgulamaktadır. Haber bir infografik içermektedir. Inforgafik'te Azerbaycan, Rusya, Beyaz Rusya, Çin, Kırgızistan, Gürcistan, Ukrayna ve Kazakistan'daki gaz fiyatlarının ağırlıklı bir grafiğini görebilirsiniz. Bu tabloya göre amaç, okuyucuya Kazakistan'daki fiyatların en düşük olduğunu göstermektir.

Üçüncü haber Başbakan'ın olaya ilişkin yorumunu içermektedir. Konu da oldukça açık fikirli. Bu haber, "Mamin: Cumhurbaşkanının talimatıyla Hükümet, Zhanaozen'deki duruma karşı harekete geçecek" başlığı altında yayınlanmıştır. Haberlerde hükümetin bir komisyon oluşturduğuna dair bilgiler yer almakta, böylece yetkililerin gaz fiyatlarını kısıtlamaya başladıklarını belirtmektedir. Önlem paketinin uygulandığına dair bilgiler var. Fiyat koridorunun sabitleneceğini ve her şeyin normalleşeceğini belirten materyaldeki durumun

stabilizasyonunu fark edebilirsiniz. Haberlerin en sonunda Mangistau'da ihlal edenlere karşı önlemler alınacağı kaydedildi. Haberlerde Başbakan'ın birkaç fotoğrafı vardır.

Mikro analiz

İlk haberin mikro analizini derlerken, genellikle "durumu dikkate al" ve "hukuk tarafından ele alınma" ifadesi kullanılır, eğer habere bakarsanız, durumun çözümüne değil, suçlularla çalışmanın yapılması gerektiğine öncelik verilmektedir. "Zhanaozendeki durum" kelimesi kullanılır, böylece "hoşnutsuz nüfus iddiaları ifade eder" ifadesini gizlemektedir.

İkinci haberde vurgu, "gaz fiyatı en düşük" ifadesine dayanıştır. Buna ek olarak, "piyasayı uzun süre tutmuş", "üreticilerden doğrudan satın almanıza izin veriyor", "gaz fiyatlarını düşürmek mantıksız" gibi ifadeler kullanarak, nüfusun taleplerinin yerine getirilmesinin mantıksız olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak, "piyasa ekonomisi öyle değil" ifadesi, insanları piyasa ekonomisinden haberdar olmaktan ziyade eğitimsiz olduklarına inanmalarına neden olmaktadır.

Üçüncü haberde, "cumhurbaşkanının talimatıyla" ifadesi, devlet başkanının gücünü göstermeye çalışırken çok sık kullanılmıştır. "Uzun vadeli istikrarı sağlamak", "spekülasyonların büyümesini önlemek" gibi ifadeler de kullanıldı. Bu şekilde, malzemenin kendi yazma tarzına bakarsak, durumu olabildiğince hafifletmeye çalıştığını fark edebiliriz.

Sonuç olarak, bu araştırma, Kazakistan'daki ifade ve basın özgürlüğünün düzeyini belirlemek amacıyla önemli olayların, örneğin Nursultan Nazarbayev'in istifası, Savunma Bakanı Karim Masimov'un tutuklanması ve Ocak 2022'de yaşanan toplumsal olayların, özel, devlet ve dışarıdan yönetilen medya tarafından nasıl sunulduğunu incelemiştir. Elde edilen bulgular, Kazakistan'daki medya organlarının olayları genellikle hükümet yanlısı bir bakış açısıyla çerçevelediğini ve eleştirel tutumların genellikle dışarıdan yönetilen medyalar ile sınırlı kaldığını göstermektedir.

Sputnik.kz, Egemen Qazaqstan, Kazinform gibi devletin etkisi altında olan basın organları, haberleri resmi bir dil kullanarak sunmakta ve iktidar tarafından yapılan herhangi bir olayı desteklemektedir. Bu medya kuruluşları, devletin yaygın organları olarak faaliyet göstermekte olup, olayları çoğunlukla olumlu ve nötr bir dil kullanarak haberleştirmektedir. Devlet tarafından yönetilen medya kuruluşlarının, Nursultan Nazarbayev'in istifası, Savunma Bakanı Karim Masimov'un tutuklanması ve Ocak 2022'de yaşanan toplumsal olaylar gibi önemli olayları haberleştirirken benzer bir dil ve üslup kullandığı gözlemlenmiştir.

Dışarıdan yönetilen bir medya kuruluşu olarak ele alınan Azattyq Radyosu ise olayları sunarken genellikle diğer medyalardan daha çok kaynak kullanmaktadır. Ancak, bu medya

kuruluşunun haberlerinde hükümete karşı eleştirel bir bakış açısı benimsediği ve her olayda hükümeti ve iktidarı suçlama eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Özel medyalar, örneğin Stan.kz ve Abay.kz, ise daha tarafsız bir haber dili kullanmaktadır. Bu medya kuruluşları, olayları sunarken ne tamamen hükümet yanlısı ne de tamamen muhalif bir dil kullanmakta, daha dengeli ve nesnel bir yaklaşım sergilemektedirler.

Bu bulgular, Kazakistan'daki medya ortamının hükümet etkisi altında olduğunu ve ifade özgürlüğünün sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Devletin etkisi altındaki medya organlarının hükümet yanlısı bir tutum sergilemesi, ülkedeki ifade ve basın özgürlüğü açısından ciddi endişelere yol açmaktadır. Öte yandan, dışarıdan yönetilen medya organlarının eleştirel bakış açıları, ülkedeki medya çeşitliliği ve bağımsız gazetecilik açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, Kazakistan'da medya özgürlüğünün gelişimi için dış kaynaklı medya organlarının varlığının önemini vurgulamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma Kazakistan'da medya özgürlüğü ve demokrasi arasındaki ilişkiyi inceleyerek, mevcut durumu analiz etmiştir. Kazakistan'da basın özgürlüğü konusu oldukça karmaşık ve tartışmalı bir yapıya sahiptir. Ülkede belirli ölçülerde basın özgürlüğüne sahip olduğunu iddia eden medya kuruluşları ve gazeteciler bulunmakla birlikte, bu özgürlüğün sınırları sık sık hükümetin politikaları ve baskıları tarafından belirlenmektedir.

Elde edilen bulgular, Kazakistan'daki medya organlarının büyük ölçüde hükümet etkisi altında olduğunu ve muhalif seslere karşı baskıların sıkça yaşandığını göstermektedir. Gazetecilerin, muhalif politikacıların veya hükümet karşıtı grupların faaliyetlerini eleştirel bir şekilde rapor etmeleri durumunda hukuki ve siyasi zorluklarla karşılaşma riski bulunmaktadır. Bu nedenle, birçok medya kuruluşu ve gazeteci, kendilerini sansür ve baskılardan korumak için özdenetim ve kendi kendini sansürleme yoluna gitmektedir.

Kazakistan'daki basın özgürlüğüne ilişkin endişeler, uluslararası insan hakları örgütleri ve gözlemciler tarafından da dile getirilmektedir. Özellikle, ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların ve gazetecilere yönelik baskıların eleştirildiği raporlar yayınlanmaktadır. Analizimiz, Kazakistan'da medya özgürlüğü ve demokrasinin genellikle kısıtlandığını ortaya koymaktadır. Devlet kontrolündeki medya kuruluşları, hükümetin görüşlerini yansıtmaya eğilimindedir ve siyasi muhaliflerin sesi sıklıkla bastırılmaktadır. Medya kuruluşlarının bağımsızlığı ve ifade özgürlüğü, sık sık sansür ve hükümet müdahalesi tehdidi altındadır.

Öte yandan, Kazakistan'da sivil toplum kuruluşları ve insan hakları aktivistleri, medya özgürlüğü ve demokrasi için mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Bu gruplar, medya kuruluşlarının haklarını savunmak, sansür ve baskıya karşı çıkmak ve demokratik reformları teşvik etmek için çaba göstermektedir. Uluslararası arenada, Kazakistan'ın medya özgürlüğü ve demokrasi konusundaki durumu yakından izlenmektedir. Uluslararası toplumun baskısı ve dikkati, Kazakistan hükümetini daha hesap verebilir kılmakta ve medya özgürlüğüne yönelik reformları teşvik etmektedir.

Kazakistan'da medya özgürlüğüne yönelik tehditler ve saldırılar, demokratik süreçlerin sağlıklı işleyişini engellemekte ve ifade özgürlüğünü ciddi şekilde zayıflatmaktadır. 2013-2023 yıllarında kaydedilen vakalar, gazetecilere yönelik çeşitli tehdit ve saldırıları belgelemiştir. Bu tehditler arasında dava açma, iftira atma ve kovuşturma gibi yöntemler ön plana çıkmaktadır. Gazetecilere karşı fiziksel saldırılar da endişe verici bir şekilde artmıştır. Bu saldırılar, gazetecilerin mesleklerini güvenli bir şekilde icra etmelerini engellemekte ve ifade özgürlüğünü ciddi şekilde tehlikeye atmaktadır.

Gazetecilere yönelik gözaltılar, Medya Kanunu'nun açık bir ihlali olarak değerlendirilmektedir. Bu tür uygulamalar, demokratik bir toplumun gereklerine aykırıdır ve gazetecilerin ifade özgürlüğünü sınırlamaktadır.

Araştırmanın varsayımı doğrulanmıştır. Kazakistan'da demokrasi ve basın özgürlüğü kavramlarının teorik olarak kabul edilmesine rağmen, uygulamada önemli kısıtlamalarla karşı karşıya olduğu, medya kuruluşları ve gazetecilerin çeşitli baskılar ve sansürlerle mücadele ettiği görülmüştür. Basın özgürlüğünün kısıtlanması, demokratik süreçlerin işleyişine olumsuz etkilerde bulunmakta ve halkın siyasi katılımını ve bilinçli karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu araştırmada elde ettiğimiz sonuçlara göre birkaç öneride bulunmaktayız.

Kazakistan'daki medya özgürlüğünün geliştirilmesi için bağımsız medya kuruluşlarının desteklenmesi gerekmektedir. Uluslararası medya kuruluşları ve sivil toplum örgütleri, Kazakistan'daki bağımsız gazeteciliği desteklemek için programlar ve fonlar sağlayabilir.

İfade ve basın özgürlüğünü korumak için mevcut hukuki düzenlemeler gözden geçirilmeli ve gerekli reformlar yapılmalıdır. Gazetecilerin çalışmaları sırasında baskı ve sansüre maruz kalmamalarını sağlamak için yasal güvenceler artırılmalıdır.

Halkın medya okuryazarlığı artırılarak, farklı bakış açılarını değerlendirme ve bilinçli kararlar alma becerileri geliştirilmeli. Eğitim programları ve kamu kampanyaları aracılığıyla, halkın çeşitli bilgi kaynaklarına erişimi teşvik edilmelidir.

Bu öneriler Kazakistan'daki demokrasi ve basın özgürlüğünün artmasına neden olabilir.

KAYNAKLAR

- Ateş, T. (1994). *Demokrasi*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Başgil, A. (1961). *Demokrasi Yolunda*. Yağmur Yayınları, İstanbul.
- Beetham, D ve Boyle, K. (2005). *Demokrasinin Temelleri*. (Çev. Z. Kopuzlu), Adres Yayınları, Ankara.
- Bekbolatul, Z. (2021). *Modern Basın*. Kazak Üniversitesi Yayınları, Almaty.
- Beydoğan, T. (2003). *Türk Hukukunda Siyasî İfade Hürriyeti*. Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara.
- Bilgen, H. (1994). *Çağdaş ve Demokratik Eğitim:Ders Geçme ve Kredi Uygulaması*. Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Çam, E. (1995). *Siyaset Bilimine Giriş*. Der Yayınları, İstanbul.
- Chomsky, N. (1997). *Media Reality*. (Çev. A. Yılmaz). Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul.
- Dahl, A. (2001). *Demokrasi Üstüne*. (Çev. B. Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Dönmezer, S. (1976). *Basın ve Hukuku, Genişletilmiş ve Yeniden Gözden Geçirilmiş Dördüncü Bası*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Rejimler*. (Çev. T. Tunçdoğan), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Dursun, Ç. (2010). *Söylem ve İletişim, İletişim Kuramları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Emek, M. (1998). *Siyasi Değişim*. Der Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M. (1997). *Rejim Sorunu*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, M. (2007). *İfade Özgürlüğü ve Sınırları, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gözler, K. (2001). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*. Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Habermas, J. (2002). *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*. (Çev: İ. Ak) Siyaset Kuramı Yayınları, İstanbul.
- Huntington, S. (2011) *Üçüncü Dalga*. Yirminci Yüzyılın Sonunda Demokratikleşme yüzyılı. (Çev. E. Özbudun), Kilit Yayınları, Ankara.
- Kamzin, K. (2012). *Gazeteciliğin temelleri*. Kazak Üniversitesi Yayınları, Almaty.
- Kaya, R. (2001). *Basından Medyaya Geçiş ve Kavram Olarak Kamusal Çıkar*. Karizma Derg, Sayı 5.
- Kempski, J. (1997). *Siyaset Felsefesi, Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. (Çev. Ö. Doğan), İnkilap Kitapevi, İstanbul.

- Kozybaev, S. (2010). *Kazakistan'ın ön saflardaki basını. Ekonomi Yayınları, Almaty.*
- Kubeev, E. Ve Amandykova, S. (2008). *Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası: Teorik ve hukuki analiz. Bilim Yayınları, Almaty.*
- Lipset, M. (1964). *Siyasi İnsan. (Çev: M. Tunçay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.*
- Lipson, L. (1985). *Demokratik Uygarlık. (Çev. H. Günalp), Tib Yayınları, Ankara.*
- Lundby, K. ve Ronning, H. (2002). *Medya-Kültür-İletişim: Modernitenin Medya Kültürü Yoluyla Yorumlanması. (Çev. S.İrvan). Alp Yayınevi, Ankara.*
- MacBride, S. ve diğerleri. (1993). *Bir Çok Ses Tek Dünya. İletişim Yayınevi, Ankara.*
- Marie Charon, J. (1992). *Medya Dünyası. İletişim Yayınları, İstanbul.*
- Myung, H. (1999). *Democratic Citizenship Education in Korean. Social Studies, South Korea.*
- Nurymbetova, G. (2009). *Kazakistan Cumhuriyeti'nde siyasi rekabet üzerine. Sovyet sonrası devletlerde siyasi rekabet ve partiler. Inion Ras Yayınları, Almaty.*
- Nuskabayuly, J. ve Allabergen, K. (2018). *Kazak Gazeteciliğinin Tarihi. Eğitim, Almaty.*
- Rogov, I. (2021). “Kazakistan ve Rusya'da anayasal reformlar: Karşılaştırmalı analiz”. *Yabancı Mevzuat ve Karşılaştırmalı Hukuk Dergisi. 2021. No1.*
- Rousseau, J. (1969). *İncelemeler.*
- Salihpaşaoğlu, Y. (2008). “Açık ve Mevcut Tehlike Kriteri Ve Türk Hukuk Sistemine Yansımaları”. *Liberal Düşünce Dergisi, 51-52: 231-243.*
- Sapargaliev, G. (2002). *Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Hukuku. Zheti Zhargy, Almaty.*
- Sapargalieva, S. (2004). *Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası. Bilimsel ve hukuki yorum Zheti Zhargy, Almaty.*
- Schmidt, A. (2002). *Demokrasi Kuramlarına Giriş. (Çev. M. Emin, G. Kökta), Vadi Yayınları, Ankara.*
- Sezen, S. (1994). *Seçim ve Demokrasi. Gündoğan Yayınları, Ankara.*
- Şeker, M. (2016). *Medya demokrasi için bir tehdit unsuruna dönüşebilir mi? TRT Radyo Vizyon dergisi. S. 21. Ankara.*
- Şenel, A. (2001). *Çağdaş Siyasal Akımlar. İmaj Yayınevi, Ankara.*
- Şeref Gözübüyük, A. (1987). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Bireysel Başvuru Hakkı, İnsan Hakları Yıllığı. TODAİE Yayını, Ankara.*
- Tanilli, S. (1990). *Devlet ve Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş. Say Yayınları, İstanbul.*
- Teziç, E (1996). *Anayasa Hukuku, Genel Esaslar. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.*

- Touraine, A. (1991). “Demokrasinin bugün anlamı nedir?”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 1991. No. 1. S. 28.
- Touraine, A. (2011). *Demokrasi Nedir*. (Çev. O. Kunal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tursun, K. (2009). *Kazak televizyonu. Ansiklopedi. Digtal Medya Asia Yayınevi, Almaty*.
- Öztekin, A. (2000). *Siyaset Bilimine Giriş. Siyasal Kitapevi, Ankara*.
- Van Dijk, T. (2001). “Critical discourse analysis”, *The Handbook of Discourse Analysis*, D.Schiffrin, D. Tannen, & E. H. Hamilton (Ed.), Oxford: Blackwell.
- Van Dijk, T. (2003). “Söylem ve İdeoloji Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, *Söylem ve İdeoloji, Barış Çoban ve Zeynep Özarıslan (Ed.), İstanbul: Su*.

İnternet Erişimler

- Abai.kz. <https://abai.kz> (erişim tarihi: 05.03.2024).
- Adil Soz. (2013). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü durumu 2013*. <https://adilsoz.kz/analitika/119.html> (erişim tarihi: 16.04.2024).
- Adil Soz. (2014). *2014 yılının ilk yarısında Kazakistan'da ifade özgürlüğünün durumu*. <https://adilsoz.kz/analitika/118.html> (erişim tarihi: 17.04.2024).
- Adil Soz. (2015). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü durumu 2015. Analitik rapor*. <https://adilsoz.kz/analitika/116.html> (erişim tarihi: 17.04.2024).
- Adil Soz. (2016). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü ihlalleri*. <https://adilsoz.kz/monthly-monitoring/narusheniya-svobody-slova-v-kazahstane-dekabr-2018-qoda.html> (erişim tarihi: 18.04.2024).
- Adil Soz. (2017). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü durumu 2017. Analitik rapor*. <https://adilsoz.kz/analitika/situaciya-so-svobodoy-slova-v-kazahstane-v-2017-godu-analitcheskiy-do.html> (erişim tarihi: 20.04.2024).
- Adil Soz. (2018). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü ihlalleri*. <https://adilsoz.kz/monthly-monitoring/narusheniya-svobody-slova-v-kazahstane-dekabr-2018-qoda.html> (erişim tarihi: 20.04.2024).
- Adil Soz. (2019). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü durumu 2019. Analitik rapor*. <https://adilsoz.kz/analitika/113.html> (erişim tarihi: 20.04.2024).
- Adil Soz. (2020). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü durumu 2020. Analitik rapor*. <https://adilsoz.kz/analitika/situaciya-so-svobodoy-slova-v-kazahstane-v-2020-godu-analitcheskiy-do.html> (erişim tarihi: 20.04.2024).

- Adil Soz. (2021). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü ihlalleri*. <https://adilsoz.kz/monthly-monitoring/narusheniya-svobody-slova-v-kazahstane-dekabr-2021-qoda.html> (erişim tarihi: 20.04.2024).
- Adil Soz. (2022). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü ihlalleri*. <https://adilsoz.kz/monthlymonitoring/narusheniya-svobody-slova-v-kazahstane-dekabr-2022-qoda.html> (erişim tarihi: 21.04.2024).
- Adil Soz. (2023). *Kazakistan'da ifade özgürlüğü ihlalleri*. <https://adilsoz.kz/monthly-monitoring/narusheniya-svobody-slova-v-kazahstane-dekabr-2023-qoda.html> (erişim tarihi: 21.04.2024).
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. *Medya Özgürlüğüne İlişkin AGİT Temsilcisinin 193 Sayılı Kararı*. <https://www.osce.org/files/f/documents/b/9/40131.pdf> (erişim tarihi: 18.11.2023).
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. *11., 14. ve 15. Protokollerle değiştirilen metin*. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (erişim tarihi: 20.11.2023).
- Azattyq Radyosu. <https://www.azattyq.org> (erişim tarihi: 08.03.2024).
- Freedom House. (2023). *Geçiş Halindeki Milletler — Kazakistan Ülke Raporu*. <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedom-net/2023> (erişim tarihi: 01.03.2024).
- Freedom House. (2023). *İnternette Özgürlük - Kazakistan Ülke Raporu*. <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedom-net/2023> (erişim tarihi: 07.03.2024).
- Freedom House. (2024). *Dünya Özgürlüğü - Kazakistan Raporu*. <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedom-world/2024> (erişim tarihi: 10.03.2024).
- International IDEA. (2022). *Kazakistan - Kasım 2022*. <https://www.idea.int/democracytracker/report/kazakhstan/november-2022?pid=3241> (erişim tarihi: 11.03.2024).
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. *İnsan Hakları Derneği*. <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannamesi> (erişim tarihi: 16.11.2023).
- Kaleeva, T. (2010). *Hırsızlar affediliyor, gazeteciler hapse atılıyor*. *Informacionniy portalı Respublika*. <http://www.respublika-kaz.info/news/politics/35902/> (erişim tarihi: 09.02.2024).
- Kazinform.kz. <https://kaz.inform.kz> (erişim tarihi: 29.02.2024).

- Kitle İletişim Kanunu. (2017). 1993 yılındaki Kanunun yenilenmiş hali. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z990000451> (erişim tarihi: 26.03.2024).
- Ranking.kz. (2023). Kazakistan, küresel demokrasi durumu endeksinde ortalamanın altında. <https://ranking.kz/reviews/world/po-indeksu-globalnogo-sostoyaniya-demokratii-kazahstan-nahoditsya-na-urovne-nizhe-srednego.html> (erişim tarihi: 24.01.2024).
- Satpaev, D. (2014). Bilgi güvenliği sorunları. <http://www.slideshare.net/KazakhstanPressClub/1-41637853?dependent=2> (erişim tarihi: 12.01.2024).
- Stan.kz. <https://stan.kz> (erişim tarihi: 03.02.2024).
- Sputnik.kz. <https://ru.sputnik.kz> (erişim tarihi: 03.02.2024).
- Zhakeev, M. (2016). Sosyal ağlarda aşağılayıcı yorumlar 500 MCI'ye kadar para cezasıyla cezalandırılır. <http://www.zakon.kz/4629140-za-oskorbljajushhie-kommentarii-v.html> (erişim tarihi: 23.01.2024).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı ve SOYADI	Dana RUSANKYZY
Eğitim Durumu	
Lisans Diploması	Al Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü, 2021
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü.
Tez Konusu	Demokrasi ve basın özgürlüğü kavramı: Kazakistan örneği
Burslar:	YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı)Türkiye Bursları
Yabancı Dil / Diller	Rusça (çok iyi), İngilizce (iyi), Türkçe (iyi)
İş Deneyimi	
Stajlar	KazTRK (Gazeteci) "Kareket" programı; Zhetisu TV (Gazeteci) "Tanzharyk" programı; Almaty TV (TV sunucusu) "Altynsaka" programı; Akzhelken Dergisi (Gazeteci); Astana TV (Gazeteci).
Çalıştığı Kurumlar	"Galam Medya" LLP. 04/2019 – bugüne kadar. Editör. Almaty, Kazakistan. Nar.kz Haber Ajansı. 10/2018 - 03/2020. Gazeteci. Almaty, Kazakistan. Yıldızlar ailesi Dergisi. 08/2018 - 10/2019. Gazeteci. Almaty, Kazakistan.